

Kaitseväe korralduse seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu

SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõuga muudetakse Kaitseväe korralduse seadust ja sellega seonduvalt elektroonilise side seadust, julgeolekuasutuste seadust, Kaitseliidu seadust, korrakaitse seadust, majandusvööndi seadust, meresõiduohutuse seadust, riigikaitse seadust, riigilõivuseadust, riigipiiri seadust, tervishoiuteenuste korraldamise seadust ning vangistus seadust.

Eelnõu põhiline eesmärk on parandada mereolukorrateadlikkust Eesti merealal, tõhustada Kaitseväe julgeolekuala kaitset, reguleerida välisriigi relvajõudude kaasamist riigipiiri valvamise ülesandesse ja korrakaitsete ülesannete täitmise kaasamiseks, luua Kaitseliidule julgeolekuala regulatsioon ning reguleerida sõjavangide pikaajalise kinnipidamisega seotud küsimusi. Selleks:

- 1) antakse Kaitseväele õigus kõrgendatud kaitsevalmiduse, erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal korraldada laevaliiklust ning kehtestada piiranguid või kohustada seda tegema Transpordiametit, et tagada meresõiduohutus;
- 2) luuakse Kaitseväe juurde merelise ohutuse komisjon, mille eesmärk on aidata mereväel täita mereolukorrateadlikkuse loomise ja tagamise ülesannet, tagada piirirežiimi, ennetada merelisi ohte ja neile reageerida ning parandada asutustevahelist teabevahetust;
- 3) defineeritakse Kaitseväe julgeolekuala kaitse eesmärgil Kaitseväe julgeoleku vahetu läheduse ja Kaitseväe laeva ohutusala mõiste ning sätestatakse nendel aladel piirangute kehtestamise, isikuandmete töötlemise ja erimeetmete kohaldamise täpne loetelu ning täpsustatakse juba olemasolevaid meetmeid;
- 4) luuakse Kaitseliidus toimuva sõjaväelise väljaõppe ning riigi sõjaliseks kaitseks valmistumise, sealhulgas relvastuse ning sõjaliseks riigikaitseks kasutatava taristu ja tehnika kaitseks julgeolekuala regulatsioon ning samuti täpsustatakse Kaitseliidu valve teostamise volitusi;
- 5) lihtsustatakse laevalubade andmist Euroopa Liidu ja Euroopa Majandusühenduse liikmesriigi piirivalvelaevadele ning jäämurdetöid tegevatele laevadele;
- 6) seatakse merealuse taristu omanikele ja valdajatele kohustus taotlema luba ning teavitada Kaitseväge merealuse taristu hooldamisega seonduvatest tegevustest Eesti merealal;
- 7) kohustatakse ankrualal või sadama reidil olevate laevade teenindamisega tegelevaid laevu, kellel ei ole praegu kohustust omada AIS-seadet, paigaldama AIS-seadme;
- 8) reguleeritakse Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registrisse kantud veesõidukite üle järelevalve tegemist;
- 9) defineeritakse sõjavangi mõiste ja määratakse asutuste pädevused sõjavangide pikaajalisel kinnipidamisel;
- 10) sätestatakse seaduse tasandil kaitseleonnuduse järelevalveteenistus kui institutsioon, mis vastutab kaitseleonnuduse järelevalve tegemise üle.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kaitseministeeriumi ja Kaitseministeeriumi valitsemisala ametnikud ning õigusliku analüüsi on teinud Kaitseministeeriumi õigusosakonna ametnikud (õigusloome@kaitseministeerium.ee). Eelnõu väljatöötamisel konsulteeriti Justiits- ja Digiministeeriumi, Kliimaministeeriumi, Siseministeeriumi, Sotsiaalministeeriumi, Kaitsepolitsei ameti, Politsei- ja Piirivalveameti, Transpordiameti ning AS-i Tallinna Sadam esindajatega. Eelnõu ja seletuskirja on keeleliselt toimetanud Luisa Keelelahenduste eesti keele vanemtoimetaja Tiina Alekõrs (tiina@luisa.ee).

1.3. Märkused

Eelnõu on kooskõlas riigikaitse arengukavaga 2017–2026.

Eelnõu ei ole seotud Vabariigi Valitsuse 2023.–2027. aasta tegevusprogrammiga.

Eelnõu on seotud Riigikantselei koostatud Korrakaitse seaduse ja sellest tulenevalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõuga (mehitamata sõidukite seire ja tõrje rollijaotus)¹. Viidatud eelnõu täpsustab Kaitseväe õigust reageerida mehitamata õhusõidukitest tingitud ohule rahuajal. Seoses Riigikantselei terviklahendusega on osad sätted, mis puudutavad mehitamata õhusõidukite tõrjet, käesolevast eelnõust välja võetud. Eelnõu ei ole seotud Euroopa Liidu õiguse rakendamisega.

Eelnõus on nii halduskoormust suurendavaid kui ka vähendavaid nõudeid. Tulenevalt Vabariigi Valitsuse 22. detsembri 2011. aasta määruse nr 180 „Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“ § 1 lõikest 4² jäetakse halduskoormuse tasakaalustamise reegel rakendamata, sest halduskoormus lisandub riigikaitse või julgeoleku oluliste vajaduste tõttu.

Eelnõu koostades võeti seaduste muutmisel aluseks järgmised redaktsioonid:

- julgeolekuasutuste seadus – RT I, 14.03.2023, 25;
- Kaitseväe seadus – RT I, 03.02.2026, 10;
- Kaitseväe korralduse seadus – RT I, 03.02.2026, 11;
- korrakaitse seadus – RT I, 05.07.2025, 12;
- majandusvööndi seadus – RT I, 18.04.2025, 3;
- meresõiduohutuse seadus – RT I, 16.12.2025, 35;
- riigikaitse seadus – RT I, 14.03.2023, 31;
- riigilõivuseadus – RT I, 19.02.2026, 4;
- riigipiiri seadus – RT I, 07.06.2024, 14;
- tervishoiuteenuste korraldamise seadus – RT I, 30.12.2025, 26;
- vangistuseseadus – RT I, 26.06.2025, 20.

Eelnõu vastuvõtmiseks on vaja Riigikogu koosseisu häälteenamust, sest muudetakse ka Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi *PS*) § 104 lõike 2 punktis 17 nimetatud riigikaitse seadust.

¹ Eelnõu toimiku number: 26-0371, <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/3b800d24-356e-499e-8f23-cfe3d0af18e5>

2. Seaduse eesmärk

2024. aastal eelnõude infosüsteemi esitatud Kaitseväge korralduse seaduse, riigipiiri seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (mereolukorrateadlikkuse ja merejulgeoleku parandamine) eelnõu (565 SE) jagati kiireloomulise vajaduse tõttu seoses Läänemeres saenenud merealuste kaablite ja torujuhtmetega seotud intsidentidega kaheks. Seetõttu muudeti eelnõuga 565 SE vaid Kaitseväge korralduse seaduse ja majandusvööndi seadust osas, mis puudutas merejulgeoleku tugevdamist. Need muudatused jõustusid 19. aprillil 2025. a. Käesolevas eelnõus käsitletakse mereolukorrateadlikkuse parandamist ja Kaitseväge julgeolekuala kaitse tõhustamist, kuid ühtlasi antakse panus merejulgeoleku parandamisse. Lisaks reguleeritakse eelnõuga välisriigi relvajõudude kaasamist riigipiirivalvesse ja kaitseesse, mis samuti aitab oluliselt parandada mereolukorra teadlikkust ning julgeolekut merel.

Seadusemuudatuste üldine eesmärk on parandada mereolukorrateadlikkust Eesti merealal, tõhustada Eesti riigi kaitset, sealhulgas Kaitseväge julgeolekuala kaitset ja luua Kaitseliidule julgeolekuala regulatsioon.

Eelnõu põhieesmärgid on järgmised:

2.1. Mereolukorra teadlikkuse parandamine

Eelnõu üks eesmärk on parandada mereolukorrateadlikkust Eesti merealal ning tõhustada asutustevahelist koostööd ja teabevahetust. Selleks muudetakse Kaitseväge korralduse seadust (KKS) ning luuakse Kaitseväge juurde merelise ohutuse komisjon.

Komisjoni eesmärk on aidata mereväel täita mereolukorrateadlikkuse loomise ja tagamise ülesannet, tagada piirirežiimi järgimine, ennetada merelisi ohte ja neile reageerida ning parandada asutustevahelist teabevahetust. Komisjon töötab välja eri ohtudele reageerimise toimingud (plaanid), mida aeg-ajalt õppuste või muude tegevuste käigus läbi harjutatakse, et kontrollida nende toimivust. Juhtumid, mille korral peab riik merel tegutsema, on muu hulgas piiririkumised, terrorism, organiseeritud kuritegevus, ebaseaduslik ränne, salakaubavedu, ebaseaduslik relva- ja kalapüük, merealuse taristu kahjustamine, kaitse alla võetud vrakkidega seotud nõuete rikkumine, laeva, sadama või muu rajatise ohtu seadmine ning majandusvööndis Eesti Vabariigi suveräänsete õiguste või sanktsioonide rikkumine.

Komisjoni kuuluvad kõik Kaitseväge asjakohased üksused, kõik julgeolekuasutused ning vähemalt need riigiasutused, kelle ülesanne on tagada merel avalik kord, julgeolek ja navigatsiooniohutus või kes omavad riikliku järelevalve ülesandeid merel.

2.2. Merealuse taristuga seotud tegevustest teavitamine

Riigipiiri seaduse (RiPS) ja majandusvööndi seaduse (MVS) muudatused on seotud merealuse taristu hooldustegevustest (vaatlus, parandamine jms) ja muudest seotud tegevustest teavitamisega.

Merealuse taristu omanikele ja valdajatele seatakse kohustus taotleda luba ning teavitada Kaitseväge merealuse taristu hooldamisega seonduvatest tegevustest Eesti merealal. See on vajalik, et merel patrullivad Kaitseväge laevad või merd seiravad asutused teaksid, et tegemist on seadusliku tegevusega. Kui tegevusest ei ole teavitatud, võib Kaitseväge rakendada riikliku järelevalve erimeetmeid, vahetut sundi või kasutada jõudu ebaseadusliku tegevuse tõkestamiseks. Lisaks täidab teavitamiskohustus riigi julgeoleku tagamise eesmärki, sest muu hulgas kontrollitakse töötajate tausta, kui töid ei tee taristu omanik või valdaja ise.

Meresõiduohutuse seaduses (MSOS) tehakse parandusi selle kohta, kellele peab laeva kapten, väikelaeva või muu veesõiduki juht teatama, kui ta avastab õhuliini, kaabli, torujuhtme või muu hüdrotehnilise rajatise kahjustuse või kui toimub laevaõnnetus.

2.3. Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite üle järelevalve tegemine

Eelnõu kolmas osa on seotud Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris olevate veesõidukite üle järelevalve tegemisega, et tagada nende mere- või sõidukõlblikkus. Järelevalve tegemise õigus antakse Kaitseväele ning selleks lisatakse vastavad sätted MSOS-i ja Kaitseliidu seadusesse (KaLS).

MSOS-iga antakse Kaitseväele õigus kehtestada: Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris olevate laevade ja väikelaevade tehnilise ülevaatuse kord; nende tehnilised nõuded; laevade ja väikelaevade mere- või sõidukõlblikuks tunnistamise kord. Muudatustega tagatakse parem järelevalve Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite üle.

2.4. Mitmekordse laevaloa taotlemise lihtsustamine

Riigipiiri seaduses täpsustatakse, et laeva sisenemiseks sisemerre on vaja Kaitseväe nõusolekut. Samuti lihtsustatakse mitmekordse laevaloa taotlemist Euroopa Liidu ja Euroopa Majandusühenduse liikmesriikide piirivalvelaevadele ning jäämurdetõid tegevatele laevadele. Mitmekordse laevaloa taotlemise lihtsustamine aitab vähendada nii halduskoormust kui ka riigiasutuste töökoormust.

2.5. Automaatse identifitseerimissüsteemi (AIS) seadme paigaldamise kohustus

MSOS-iga pannakse kohustus paigaldada A- või B-klassi automaatse identifitseerimissüsteemi seade² (edaspidi *AIS-seade*) ankruaalal või sadama reidil olevate laevade teenindamisega tegelevatele laevadele, kellel praegu sellist kohustust ei ole. A-klassi AIS-seadme omamise kohustus on Eesti sadamat külastaval reisilaeval ning 300-se ja suurema kogumahutavusega laeval, mis ei ole reisilaev. Ankruaalal ja sadama reidil olevaid laevu teenindavad aga ka väiksema mahutavusega laevad, kellel on vaja selleks tegevuseks luba. AIS-seadme kasutuselevõtt on vajalik, et tõhusamalt kontrollida laevade liikumist, tegevuslubadega laevu ning piirirežiimi ja sanktsiooninõuete täitmist, ilma AIS-seadmata on see väga keeruline.

Kui ankruala või sadama reid asub kuni üheksa meremiili kaugusel rannikust, võib ankruaalal või sadama reidil laevu teenindavale laevale või väikelaevale paigaldada ka B-klassi AIS-seadme; kaugemal asuva ankruala või sadama reidi puhul on kohustuslik A-klassi AIS-seade. Seade tuleb paigaldada kuue kuu jooksul seaduse jõustumisest.

2.6. Kaitselennunduse järelevalveteenistuse määratlemine

KKS-i lisatakse säte kaitselennunduse järelevalveteenistuse kohta. Kaitselennunduse järelevalveteenistus (ingl Military Aviation Authority, MAA) on olemuselt sõjaväepolitseiiga sarnane institutsioon. Kaitselennunduse järelevalveteenistuse ülesandeid võib täita Kaitseväe juhataja määratud üksus, mille põhiülesanne on kaitselennunduse üle järelevalve tegemine. Kuna selle üksuse tegevusest on mõjutatud kogu kaitselennundus, sealhulgas evib mõju Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni (NATO) liikmesriikide õhusõidukite ja isikute üle, siis on

² Inglise keeles Automatic Identification System, AIS.

oluline, et see üksus on sarnaselt sõjaväepolitseile institutsioonina Kaitseväge struktuuris olemas, mida NATO liikmesriigid ja NATO tunnustavad. Kaitselelenduse järelevalveteenistuse kui institutsiooni sätestamine seaduse tasandil loob õigusselgust ja tagab seeläbi parema järelevalve kaitselelenduse üle.

2.7. Kaitseväge julgeolekuala kaitse tõhustamine

Eelnõuga defineeritakse Kaitseväge julgeolekuala kaitse eesmärgil Kaitseväge julgeolekuala vahetu läheduse ja Kaitseväge laeva ohutusala mõisted.

KKS-i täiendatakse §-dega 54²–54¹³, millega sätestatakse piirangute kehtestamine, isikuandmete töötlemine ja erimeetmete kohaldamine julgeolekuala kaitseks, sealhulgas julgeolekuala vahetus läheduses ja Kaitseväge laeva ohutusalas. Täpsustatakse ka juba olemasolevaid meetmeid, mis on suunatud ohu ennetamisele, väljaselgitamisele ja tõrjumisele. Muudatustega tõhustatakse Kaitseväge julgeolekuala kaitset.

2.8. Kaitseliidu julgeolekuala loomine

Kaitseliidu julgeolekuala on sõjaväeliseks väljaõppe korraldamiseks ning riigi sõjalise kaitse võime ettevalmistamiseks kasutatav territoorium või ehitis, mille valve ja kaitse on korraldatud samadel alustel Kaitseväge julgeolekualaga, arvestades Kaitseliidu seisundist tulenevaid erisusi. Kaitseliit osaleb üha aktiivsemalt oma liikmete ning ka Kaitseväge poolt Kaitseliidu kaasamisel reservväelaste sõjaväelise väljaõppe korraldamisel ning riigi sõjaliseks kaitseks valmistumisel. Kaitseliidu valduses on Kaitseväge poolt sõjaväelise väljaõppe korraldamiseks antud relvastus ja tehnika ning Kaitseliidu liikmed harjutavad õppuste käigus sõjaväelises väljaõppes üldiselt kasutatavaid taktikaid. Sageli on Kaitseväge korraldatavad õppekogunemised ühendatud ka Kaitseliidu korraldatavate õppustega, kus ühiselt harjutatakse läbi erinevaid taktikaid. Selleks on vaja reguleerida Kaitseliidus julgeolekuala võimalikult sarnaselt Kaitseväge julgeolekualaga, arvestades et Kaitseliit ei ole täidesaatva riigivõimu asutus.

2.9. Välisriigi relvajõudude kaasamine korraüksusesse

Eelnõuga muudetakse RiPS-i, korraüksuseadust (KorS) ja KKS-i, et kaasata välisriigi relvajõude riigipiiri valvamise ja korraüksuslike ülesannete täitmisse. Praeguses julgeolekuolukorras on oluline reageerida hübriid- ja muudele ohtudele võimalikult efektiivselt, mistõttu on vaja täiendada õiguskorda võimalusega kaasata eelnimetatud avalike ülesannete täitmisse vajaduse korral täiendavaid ressursse. Välisriigi relvajõudude liikmete kaasamise võimaldamine on üks selline oluline lisameede riigikaitse- ja julgeolekuriskide maandamisel. Nende muudatuste eesmärk on tugevdada Eesti julgeolekut.

2.10. Sõjavangide regulatsiooni loomine

Riigikaitseaduse (RiKS), vangistuseseaduse (VangS) ja tervishoiuteenuste korraldamise seaduse (TTKS) muudatused eelnõus on seotud sõjavangide pikaajalise kinnipidamise regulatsiooni loomisega. RiKS-is defineeritakse sõjavangi mõiste ning sätestatakse sõjavangide kinnipidamise eest vastutavad asutused ja nende koostöö alused. VangS-is täpsustatakse sõjavangide üle arvestuse pidamise ja teabe esitamise korda, et tagada kooskõla rahvusvahelise õigusega. TTKS-is täpsustatakse sõjavangidele tervishoiuteenuste osutamist vanglas ja arestimajas.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu on koostatud eri seaduste muutmise seadusena ning see koosneb 12 paragrahvist: KKS (§ 1), julgeolekuasutuste seadus (§ 2), KaLS (§ 3), KorS (§ 4), MVS (§ 5), MSOS (§ 6) RiKS (§ 7), RLS (§ 8), RiPS (§ 9), tervishoiuteenuste korraldamise seadus (TTKS) (§ 10) ja VangS (§ 11) ning seaduse jõustumine (§ 12). Järgnevalt antakse ülevaade eelnõu sisust eelnõu paragrahvide kaupa.

Oluline on märkida, et eelnõus selgitatakse riigikaitse ja julgeoleku aspekte ning järelevalve- ja julgeolekuasutuste töömeetodeid niivõrd, kui võrd see on võimalik, ilma et seletuskiri muutuks piiratud juurdepääsuga dokumendiks avaliku teabe seaduse tähenduses.

§ 1. Kaitseväge korralduse seaduse muutmine

Eelnõu § 1 punktis 1 tehakse terminoloogiline parandus Kaitseväge ülesandeid puudutavas § 3 lõike 1 punktis 4¹, et viia see kooskõlla tegeliku praktika ja eesmärgiga. Kehtiva seaduse kohaselt on Kaitseväge ülesanne muu hulgas lahingumoon kahjutuks tegemine sise- ja territoriaalmeres ning majandusvööndis. Kaitseväge ei tee kahjutuks mitte ainult lahingumoon, vaid ka laskemoona ja muud (lõhkemata) lõhkematerjali³, mida võib meres leiduda ning mis võib kujutada ohtu veeliiklusele. Vajadus täpsustada on tingitud ka sellest, et relvaseadusega (RelvS) tehakse vahet, mis on lahingumoon ja mis on laskemoon. Laskemoon on padrun, kuul ja muu laske- või lendkeha, mida kasutatakse relvast laskmiseks.⁴ Laskemoona näiteks merel on torpeedod ja raketid. Lahingumoon on lõhkeainet, pürotehnilist ainet, süüteainet või muud süttimis- või plahvatusvõimelist keemilist ainet sisaldav sõjalise otstarbega vahend ja materjal, mida saab kasutada või kohandada vastase elavjõu ja lahingutehnika kahjustamiseks või hävitamiseks, lahinguvälja valgustamiseks, suitsukatte tegemiseks või signaliseerimiseks.⁵ Lahingumoon näiteks on miinid ja granaadid, mida ei lasta tulirelvast (miinipildujast või granaadiheitjast), pürotehnilised vahendid, suitsugranaadid, signaalraketid, valgustusraketid ja muu selline. Termin „lõhkematerjal“ on laiemas tähendusega kui „lahingumoon“, hõlmates kõik objektid, mis sisaldavad muu hulgas lõhkeainet, sealhulgas laskemoona ja lahingumoon. Sellest tingituna on kohane täiendada KKS § 3 lõike 1 punkti 4¹ tekstiosaga „laskemoona, lahingumoon ja muu lõhkematerjal“.

Tegevuse üldine skeem on järgmine. Kui leitakse meres hulpimas või merepõhjast lõhkematerjal (näiteks II maailmasõja aegne (lõhkemata) miin või lennukilt alla visatud pomm), teavitab isik sellest Häirekeskust (kohustus tuleneb lõhkematerjaliseaduse § 8 lõikest 1)⁶. Leidja ei tohi üldjuhul seda leitud lõhkematerjali puutuda.⁷ Kuna Eesti merealal on lõhkematerjali kahjutustamise ülesanne antud Kaitsevägele, edastab Häirekeskus teate Kaitseväge sellele üksusele, kelle ülesandeks on Eesti merealal lõhkematerjali kahjutustamine (ehk mereväele). Kaitseväge vaatab leitud lõhkematerjali seisukorda, asukohta ja muid tegureid hindamaks, kuidas on võimalik see lõhkematerjal kahjutustada (näiteks kas seda tuleb ja saab teha samas kohas või tuleb see teise kohta viia, et see näiteks plahvatama panna). Tööde teostus oleneb ka ilmast ja muudest asjaoludest. Sellest tulenevalt ka märgitakse, et lõhkematerjal tehakse kahjutuks esimesel võimalusel.

³ Näiteks Euroopa Liidu merendusjulgeoleku strateegias nimetatakse sellist lõhkematerjali „unexploded ordnances“ (eesti keeles „lõhkemata lõhkematerjal“).

⁴ Vaata relvaseaduse, strateegilise kauba seaduse, lõhkematerjaliseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse 615 SE seletuskiri (lk 34).

⁵ Vaata relvaseaduse § 83³ lõige 2.

⁶ Lõhkematerjaliseaduse § 8 lõige 1: „Isik, kes on leidnud lõhkematerjali või pürotehnilist toodet sisaldava leiu, peab sellest viivitamata teavitama Häirekeskust.“

⁷ Lõhkematerjaliseaduse § 8 lõige 2: „Leidja peab võimaluse korral tagama leiu puutumatus leiu kohal. Leidja ei omanda lõhkematerjali või pürotehnilist toodet sisaldavat leidu, samuti ei maksta talle leiu tasu.“

Eelnõu § 1 punktis 2 täiendatav paragrahv sisaldab Kaitseväe edasilükkamatut pädevust, see tähendab olukorda, kus Kaitsevägi teeb riiklikku järelevalvet Eesti merealal või väikesaarel ning tegemist on vahetu kõrgendatud ohu tõrjumisega isiku tervisele või elule. Taoliste olukordadele reageerimisel võib teatud juhtudel olla vajalik kasutada NATO liitlaste abi, kes sündmuse toimumise ajal on sellele lähemal. Seetõttu täiendatakse paragrahvi uue lõikega, mis võimaldaks kasutada partnerite ressursse, kuid selle eelduseks on ka vastav rahvusvaheline kokkulepe saatva riigiga. Ühtlasi võimaldab uus lõige lubada Kaitseväe üksuse koosseisus osaleda välisriigi relvajõudude liikmel, näiteks kui mereväe laeval juba viibib välisriigi relvajõudude liige, siis võib ta osaleda vastavas Kaitseväe ülesande täitmisel. Osalemine erineb kaasamisest selle poolest, et välisriigi relvajõud on muu ülesande täitmise tõttu juba selles olukorras, kus Kaitseväl tekib riikliku järelevalve teostamise vajadus (näiteks õppusel viibiv laev reageerib õnnetusele või ründe merealal) ja välisriigi relvajõudude liikmel puudub mõistlik võimalus sellest olukorrast lahkuda. Seevastu, kui Kaitsevägi reageerib edasilükkamatu pädevuse raames juhtumile väikesaarel, on laeval viibivate välisriigi relvajõudude liikmete osalemine välistatud, sest neil on mõistlik võimalus jääda laeva, kuid Kaitsevägi võib otsustada nad kaasata.

Eelnõu kohaselt ei kaasata välisriigi relvajõudude liikmeid nõ eraldi üksusena riiklikku järelevalvesse, vaid nad osalevad Kaitseväe üksuse koosseisus Kaitseväe ülesande täitmisel. Välisriigi relvajõudude kaasamisel on tegu väga erandliku situatsiooniga. See rakendub juhul, kui Kaitseväe üksuse koosseisu on integreeritud välisriigi relvajõud ja see konkreetne Kaitseväe üksus on juhtumisi kõige lähem reageeriv üksus, seega vajaduse korral saaks Kaitseväe üksus koos välisriigi relvajõudude liikmetega sama üksuse formatsiooniasas asuda kohe rakendama Kaitseväe edasilükkamatut pädevust. Rõhutame, et välisriigi relvajõudude liikmed ei hakka iseseisvalt Kaitseväe pädevust rakendama. Välisriigi relvajõude kaasatakse vaid möödapääsmatu vajaduse korral ja see on kaalutlus, mitte kohustus. Peretülide lahendamise väikesaarel välisriigi relvajõude ei kaasata. Neid saab kaasata ainult juhul, kui nad on läbinud vajaliku koolituse ja väljaõppe.

Eelnõu § 1 punktis 3 täiendatakse seadust §-dega 3² ja 3³. Paragrahvi 3² kaasatakse välisriigi relvajõud Kaitseväe riikliku järelevalve ülesannete täitmisel. Välisriigi relvajõudude osalemine tegevustes, mis tavapäraselt on Eesti täidesaatva riigivõimu asutuste funktsioon, ei ole praktikas uus asi. Kaitseväe riigipiiri valvamise ja kaitse ülesanne on sätestatud RiPS § 18 lõikes 1, mille kohaselt Kaitsevägi valvab ja kaitseb Eesti õhuruumi ning merepiiri. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt võib selle ülesande täitmisel kaasata ka Eesti Vabariigiga kollektiivse enesekaitse põhimõtet sisaldava lepingu osapooliks oleva riigi relvajõud. Praktikas täidetaksegi juba 2004. aastast Eesti riigi vastava taotluse põhjal osaliselt Eesti riigipiiri ja territoriaalse terviklikkuse tagamise ülesannet Balti õhutorbe missiooni kaudu rotatsioonipõhiselt erinevate NATO liikmesriikide relvajõudude poolt, koordineeritult NATO kui rahvusvahelise organisatsiooniga.

RiPS ei sätesta õhutorbe missiooni läbiviimiseks korrakaitsemeetmeid ning tulenevalt õhuruumi spetsiifikast ei ole need ilmselt ka vajalikud, kuid merel ja maismaal on olukord teine. Kui 2025. aasta alguses käivitatakse NATO suurendatud merelise kohaloleku meie regioonis pärast ESTLINK 2 intsidenti, siis uurisid NATO liitlased põhjalikult, kas meie õigusruum võimaldab kaasata välisriigi relvajõudusid järelevalve tegevustesse, ning tõdesid, et sellised võimalused sisuliselt puuduvad. Korrakaitse all tuleb mõista KoRS terminoloogiat kasutades kõige laiemalt riikliku järelevalve teostamist õigusnormidest kinnipidamise tagamiseks.

2023. aastal jõustunud Kaitseväe korralduse seaduse ja teiste seaduste muutmise seadusega (Politsei- ja Piirivalveameti laevade üleandmine Kaitseministeeriumi valitsemisalasse)

laiendati Kaitseväe vastutust riigipiiri kaitsel ja valvamil merel ning ühtlasi muutusid Kaitseväe korrakaitse volitused. 2025. aastal suurendati täiendavalt Kaitseväe korralduse seaduse muutmise ja majandusvööndi seaduse muutmise seadusega Kaitseväe õigusi reageerida Eesti merealal elutähtsa teenuse toimepidevust tagava taristu, samuti riigikaitseobjekti, sadama või muu rajatise või seadmetiku vastu suunatud ohtudele.

Arvestades Kaitseväe piiratud võimalusi, on selge, et elutähtsa teenuse toimepidevust tagava taristu ja riigipiiri kaitse ülesande täitmine merel saab olla edukas juhul, kui seda viiakse ellu koordineeritult ja koostöös teiste riikidega, kaasates ühtlasi liitlasriikide ressursse.

Selleks, et kaasamise regulatsioon oleks läbinähtav ja selge, on täpsustatud, millisel juhul saab välisriigi relvajõude kaasata ning kuidas see protsess käib. Välisriigi relvajõude kaasatakse juhul, kui Kaitseväel puuduvad vahendid konkreetse ülesande täitmiseks ning kaasamise otsustab Vabariigi Valitsus kaitseministri ettepanekul. Sätte eesmärk on tõhustada Eesti julgeolekut läbi selle, et välisriigi relvajõud on erandkorras Eesti riigi käepikenduseks, lähtudes hädavajadusest konkreetses olukorras. Riigipiiri kaitse ja kontrolli meetmed merealadel on suunatud eelkõige välisriigi laevade ja Eestisse saabuvate välisriigi kodanike kontrollimisele ning välisriigi relvajõud selles olukorras on ikkagi Kaitseväe käsuaehelasse integreeritud, mitte ei tegutse omal intsiatiivil. Välisriigi relvajõudude kaasamise otsusesse on vaja märkida, mis on kaasamise eesmärk, kaasamise maksimaalne kestvus, välisriigi relvajõudude kaasatud isikute arv, käsuaehel ja vajaduse korral muud asjaolud, seades kaasamisele konkreetset raamid. Lisaks on seaduses täpsustatud, milliseid erimeetmeid ja vahendeid tohivad välisriigi relvajõud kasutada.

Olukorras, kus Kaitseväel puuduvad vahendid riikliku järelevalve ülesande täitmiseks, on alternatiivina võimalik Vabariigi Valitsuse otsusega Kaitseväe riikliku järelevalve ülesande täitmisele kaasata välisriigi relvajõud.

Vabariigi Valitsuse pädevuses on otsustada kõigi kaasamise puhul olulist tähtsust omavate asjaolude üle, sealhulgas, kas antud riikliku järelevalve ülekannet võiksid üleüldse välisriigi relvajõud täita, samuti otsustab Vabariigi Valitsuse välisriigi relvajõudude vahendite ja väljaõppe sobivuse üle. Vabariigi Valitsuse pädevuses on ka otsustada kõik kaasamise osas tähtsust omavad asjaolud, sealhulgas kaasamise ulatus, täpsustatud Kaitseväe riikliku järelevalve ülesanne, mida konkreetsetel ajahetkedel välisriigi relvajõud kaasamise kaudu täidavad ning välisriigi relvajõudude paiknemine Kaitseväe käsuaehelas.

Sisuline kaasamise otsus välisriigi relvajõudude osas valmistatakse ette Kaitseväe, Kaitseministeeriumi ja Vabariigi Valitsuse ning asjaomase välisriigi või rahvusvahelise organisatsiooni koostöös.

Eelnõukohane KKS § 3³ käsitleb asutusteülest merelistele ohtudele reageerimise ja mereolukorrateadlikkuse hoidmise koordineerimiseks loodavat merelise ohutuse komisjoni. Komisjoni eesmärk ja ülesanded on:

- 1) toetada mereolukorrateadlikkuse loomist ja tagamist;
- 2) aidata tagada merel piirirežiim;
- 3) ennetada merelisi ohte ja nendele reageerida;
- 4) parandada asutustevahelist teabevahetust.

Teisisõnu on asutuste koostöö eesmärk ennetada komisjoni abil mittesõjaliste ohtude realiseerumist Eesti merealal ning tõhustada teabevahetust mereolukorrateadlikkuse jaoks. See toetab sõjalist kaitset hübriidohtudele reageerimisel, kuid komisjonis ei käsitleta riigi sõjalist kaitset ega osalemist kollektiivses enesekaitstes, vaid piirduakse nn tsiviilülesannetega. Selle

tulemusena peaks ka ühtlustuma eri asutuste arusaam, mis on ohuolukord – praegu võib see olla eri asutustes erineva tähendusega –, samuti annab see parema võimaluse ühiselt planeerida mereliste ohtude ennetamise ja nendele reageerimise tegevusi.

Peaaegu kõikide tegevuste alus on olukorratadlikkus. Mereolukorratadlikkus tähendab tegelikku arusaamist kõigest merekeskkonnas toimuvast, mis võib mõjutada riigi julgeolekut, turvalisust, majandust või keskkonda. Komisjoni tegevus peaks tagama teatud kindluse, riskide ja ohtude maandatuse, hallatuse ja ennetatuse, et tagada Eesti Vabariigi seaduslik toimimine ja huvide kaitsmine ning selle elanike kaitsmine erinevate merelt lähtuvate mittesõjaliste ohtude eest. Selle oluline osa on ennetamine, hoides ohud maal (kus on sageli lihtsam reageerida) või Eesti merealalt eemal. Ennetav tegevus aitab riigi ressursse säästlikumalt rakendada, arvestades asutuste võimeid ja tegevuste keerukust merel. Igal riigiasutusel eraldiseisvalt üldjuhul puudub kogu teave merel toimuva kohta, samuti võib puududa osa vajalikest vahenditest, mis tagavad iseseisva ülesannete täitmise merel.

Komisjon tegutseb Kaitseväe juures, täpsemalt mereväe juures. KKS § 3 lõikes 1 loetletud ülesannetest on täielikult või osaliselt Kaitseväe mittesõjalised ülesanded Eesti õhuruumi ja merepiiri valvamine ja kaitse; mereolukorratadlikkuse loomine ja tagamine; merereostuse avastamise ja likvideerimise korraldamine Eesti merealal; politsei ja piirivalve seaduse § 3 lõike 1 punktis 4 sätestatud otsingu- ja päästetööl osalemine merel ning Eesti merealal veesõidukist või muust ujuvvahendist lähtuva elutähtsa teenuse toimepidevust tagavat taristut, samuti riigikaitseobjekti, sadamat või muud rajatist või seadmestikku ähvardava ohu ennetamine, väljaselgitamine ja tõrjumine või korrarikkumise kõrvaldamine. Peale selle on Kaitseväele riikliku järelevalve ülesanne antud rahvusvahelise sanktsiooni seadusega ning MSOS-ga. Vabariigi Valitsuse 21. juuni 2018. aasta määruse nr 45 „Kaitseväe põhimäärus“ § 19 lõike 2 punktide 4–6 järgi on mereväe ülesanded muu hulgas järgmised: valvata ja kaitsta Eesti merepiiri; tagada ja korraldada olukorratadlikkust merel ning korraldada merereostuse avastamist ja likvideerimist Eesti merealal. Seetõttu tegutseb merelise ohutuse komisjon mereväe juures.

Komisjoni kuuluvad kõik Kaitseväe asjakohased struktuuriüksused ja julgeolekuasutused ning vähemalt need riigiasutused, kellel on merel ülesanded, mis on seotud avaliku korra, julgeoleku või navigatsiooniohutuse tagamisega või riikliku järelevalvega. Näiteks peaks komisjoni kuuluma õhuvägi, Kaitsepolitsei (KAPO), Välisluureamet, Transpordiamet, Keskkonnaamet, Maksu- ja Tolliamet, PPA ning Muinsuskaitseamet. Täpne asutuste loetelu pannakse paika komisjoni töökorraga, kuid isegi selles ei ole mõistlik loetelu lõplikult lukku panna, vaid jätta see paindlikuks. Kuna komisjonil võib olla eri tasandi töögrupe, siis saab nendesse kaasata asutusi, kes komisjoni loetelus ei ole (näiteks Terviseamet).

Komisjoni töökorralduses on plaan jagada see juhtrühma ja komisjoni vahel: komisjon võib jaguneda ebaseaduslikele tegevustele reageerimise järgi töögruppidesse.⁸ Iga juhtrühmas, komisjonis või töögrupis osalev riigiasutus tegutseb oma pädevuse piires, täites talle seadusega pandud ülesandeid. Juhtrühma töö eesmärk oleks operatsioonilise tasandi riigiasutuse juhtide vahel heaks kiita iga-aastased koostöö prioriteedid. Samas ei osale ega sekku juhtrühm vahetult olukordade lahendamisse ehk komisjoni töösse. Juhtrühmas osalevad ka asjakohased ministriumid ja Riigikantselei ning nad on kas nõuandvas või kuulaja rollis ega osale juhtrühma otsustusprotsessis ega merelise ohutuse komisjoni operatsioonilise tasandi ehk komisjoni töös.

⁸ Kasutatakse lühendit MOTR – merelise ohutuse töögrupp.

Oluline on märkida, et juhtrühm ei ole mõeldud asendama Vabariigi Valitsuse julgeoleku nõukogu (edaspidi JKN), kellele on seadusega pandud väga konkreetsed ülesanded, ega sellega konkureerima. Merelise ohutuse komisjon on praktiline ehk reageeriv tasand ning peab saama reageerida ohule kohe, poliitilise taseme otsustustena võib see aeg-ajalt aega võtta. Juhtrühm on komisjoni ja JKN-i vahendaja, kes muu hulgas edastab teavet toimuva sündmuse kohta. Kasulik on hoida infoväljas ka ministeeriume ja Riigikantseleid, kes seetõttu samuti osalevad juhtrühma töös, kuigi otsustusõigust neil ei ole.

Siit järeldub, et merelise ohutuse komisjoni operatsioonilise tasandi ehk komisjoni ülesanne oleks korraldada olukordade lahendamist praktilisel tasandil. Komisjoni esindajad peaks olema oma valdkonna juhid või eksperdid, kellel on olukorra lahendamiseks õigus suunata enda esindatava riigiasutuse ressursse. Vastasel juhul ei saa komisjon kiirelt tegutseda ega olukordi lahendada. Olukorra (sündmuse) lahendamisel juhib konkreetse sündmuse lahendamise eest vastutav riigiasutus eelhoiatust ja teabevahetust teadmismvajadust omavate osalistega ning üldjuhul juhib ka olukorra lahendamist, kaasates teisi asutusi vajaduse järgi. Konkreetset sündmust asuvad tegelikkuses lahendama selle sündmuse lahendamise eest vastutav asutus ja kaasuvad asutused (kes on loetletud ka tegevusjuhendis).

Kuigi komisjonis on suhteliselt palju asutusi, ei tule kõik need asutused kokku iga kord, kui on vaja mõnele sündmusele reageerida. Sündmustele reageerimiseks luuakse töögrupid ja nende arv ei ole piiratud. Olukorrad, millal töögrupp (MOTR) tegutsema ja reageerima asub, on vähemalt järgmised:

- 1) merepiiri või piirirežiimi rikkumine;
- 2) terrorism;
- 3) organiseeritud kuritegevus;
- 4) ebaseaduslik ränne või inimkaubandus;
- 5) salakaubavedu;
- 6) ebaseaduslik relvavedu, sealhulgas massihävitusrelvade vedu;
- 7) ebaseaduslik kalapüük;
- 8) veealuse taristu kahjustamine;
- 9) majandusvööndis Eesti Vabariigi suveräänsete õiguste rikkumine;
- 10) veealuse mälestisega seotud nõuete rikkumine;
- 11) laeva, sadama või muu rajatise või seadmestiku ohtu seadmine.

„Vähemalt“ tähendab, et tegemist ei ole lõpliku loeteluga, sest neid juhtumeid, millal võidakse vajada asutustevahelist koostööd ning millal on kasu omavahelisest teabevahetusest sündmuste toimumise ennetamiseks, on veel.

„Töögrupp asub tegutsema“ tähendab, et tegutsema hakkavad töögrupi kõikide liikmete hulgast ainult need asutused, keda see konkreetne sündmus puudutab. Oluline on reageerimiskiirus, mistõttu ei jääda ootama poliitilisi suuniseid JKN-ilt, ministeeriumilt või muult asutuselt ega ka taristu puhul omanike või valdajate abipalveid (välja arvatud sadama akvatooriumis toimuva korral, kus seaduse järgi on selge vastutaja ja kus asutused ei saa üldjuhul tegutseda ilma omaniku või valdaja abipalveta). Põhimõtteliselt teevad asutused oma igapäevatööd ning poliitilisel tasemel küsitakse nõusolek üksnes juhul, kui seda näeb ette seadus. Muul ajal töötavad kõik asutused oma tööritmis ja on (oote)valmis sündmustele reageerima, sealhulgas neid ennetama, kui see on võimalik.

Täiskoosseisus komisjon kohtub teabevahetuse eesmärgil vajaduse järgi, muu hulgas selleks, et leppida kokku aastaplaanid, arutada seaduse rakendamise käigus ilmnunud probleeme jms.

Komisjoni juht on Kaitseväe juhataja või tema volitatud isik (näiteks mereväe ülem). Komisjon kehtestab oma töökorra ning vastavalt vajadusele mereliste ohtudele reageerimiseks tegevuste kaupa tegevusjuhendid, milles muu hulgas määratakse reageerivad asutused.

Eelnõu § 1 punktiga 4 lisatakse KKS-i 2. peatükki uus § 22⁴, millega luuakse ja defineeritakse kaitseennunduse järelevalveteenistus kui institutsioon (sarnaselt sõjaväepolitseile).

Kaitseväes alustas 1. oktoobril 2020 tööd kaitseennunduse järelevalvega tegelev üksus. Selle ametlik nimetus on kaitseennunduse järelevalveteenistus (edaspidi *KLJT*). Et selline üksus on Eestis olemas ja et see üksus on vastutav kaitseennunduse järelevalve eest, on kirjas Vabariigi Valitsuse 21. juuni 2018. aasta määruse nr 45 „Kaitseväe põhimäärus“ § 18 lõike 3 punktis 4 koostoimes Kaitseväe juhataja 25. jaanuari 2024. aasta käskkirja nr 154 „Õhuväe põhimäärus“⁹ 6. peatükiga. Samas on seaduse tasandil sätestatud üksnes lennundusseaduse § 60¹ lõikes 7, et Kaitseväge teeb kaitseennunduse üle haldusjärelevalvet.

2024. aasta kevadel auditeeris¹⁰ NATO KLJT-d ning ühe puudusena toodi välja, et Eestis ei ole seaduse tasemel kaitseennunduse järelevalvega tegelevat üksust kui institutsiooni reguleeritud. Eelnõuga see puudus kõrvaldatakse, luues sarnaselt sõjaväepolitseile kaitseennunduse järelevalveteenistus kui institutsioon. Praegu on sama nimi nii institutsioonil kui ka KLJT-l, kuid see ei peaks nii olema. Juhul, kui Kaitseväes peaks tehtama otsus anda kaitseennunduse järelevalve tegemise ülesanne muule üksusele kui õhuväe koosseisus olevale KLJT-le või arvata üksus õhuväe koosseisust välja mujale Kaitseväes või soovitakse muuta KLJT nime, saab seda teha ilma, et oleks vaja muuta KKS-i. Sellisel juhul on vaja muudatus teha ainult Kaitseväe põhimääruses ja muudes sisemist töökorraldust puudutavates haldusaktides.

Eelnõukohase KKS § 22⁴ lõike 1 järgi on kaitseennunduse järelevalveteenistus täidesaatva riigivõimu institutsioon Kaitseministeeriumi valitsemisalas ning selle põhiülesanne on teha järelevalvet kaitseennunduse¹¹ üle. Inglise keeles on järelevalveteenistuse nimetus Military Aviation Authority, lühend MAA¹². Kaitseväe põhimäärusega sätestatakse, milline Kaitseväe struktuuriüksus vastutab kaitseennunduse järelevalve eest (lõige 3). Praegu on selleks Kaitseväe põhimääruse järgi õhuvägi ja selle üksus on kaitseennunduse järelevalveteenistus.¹³

Kaitseennunduse järelevalveteenistus on kaitseennunduse järelevalve tegemisel sõltumatu ning järelevalvele ei kohaldu käsuõigus (lõige 2). Käsuõigusega seonduv (sealhulgas mis on käsk) on reguleeritud KKS-i §-des 27–35, mistõttu on kohasem sätestada tavapärasest käsuõigusest erinev regulatsioon samuti seaduse tasemel, mitte määrusega¹⁴. Käsuõiguse kohaldamata jätmisega tagatakse järelevalveteenistuse sõltumatus, sest näiteks ei õhuväe ülem ega ka Kaitseväe juhataja ei saa anda käsku, et KLJT ei tohi teha järelevalvet mõne üksuse või õhusõiduki üle.

Kontrolli selle üle, kui sõltumatu, tõhus ja erapooletu on KLJT oma ülesannete täitmisel, teeb Kaitseministeerium. Kaitseministeerium on ka see, kes lahendab järelevalve käigus tekkinud

⁹ Leitav aadressil <https://mil.ee/wp-content/uploads/2024/09/Ohuvaepohimaarus.pdf>.

¹⁰ Audituaruanne on asutusesisese kasutamise märkega ega ole avalikult kättesaadav.

¹¹ Vaata lennundusseaduse § 6¹ lõige 2. Kaitseennundus on Kaitseministeeriumi valitsemisala valitsusasutuse, Kaitseliidu ning välisriigi relvajõudude või nende nimel ja kontrolli all toimuv lennundustegevus.

¹² Et teha vahet eri riikide MAA-del, võidakse kasutada MAA nimetuse ees veel riigi kahetähelist tunnust – EE MAA.

¹³ Vaata Kaitseväe põhimääruse § 18 lõike 2 punkt 8 ja lõike 3 punkt 4.

¹⁴ Praegu on käsuõiguse kohaldamata jätmise järelevalve ülesannete täitmise suhtes sätestatud Kaitseväe põhimääruse § 18 lõikes 5.

vaidlused, kui pooled ei jõua kokkuleppele.¹⁵ Praegu esitab KLJT Kaitseministeeriumile iga aasta 31. märtsiks järelevalvearuande, milles on eelmise kalendriaasta kohta vähemalt järgmine teave:¹⁶

- 1) kokkuvõtte tehtud järelevalvemenetlustest, sealhulgas eelmisel kalendriaastal avastatud rikkumised ja tehtud ettekirjutused;
- 2) kokkuvõtte ettekirjutuste täitmisest üksuste poolt, kellele ettekirjutus tehti;
- 3) eelmise ja uue ehk jooksva kalendriaasta järelevalve prioriteedid.

Lisaks akrediteerib KLJT-d NATO. Esimene akrediteering saadi 2024. aastal ning järgmine audit on nelja aasta pärast, et uuendada (pikendada) akrediteeringut.

KLJT-l on õigus teha järelevalvet kogu kaitselennunduse üle, see tähendab peale Kaitseväe ka Kaitseliidu, Välisluureameti, Riigi Kaitseinvesteeringute Keskuse (RKIK), Kaitseressursside Ameti ja Kaitseministeeriumi üle, kui nende valduses on õhusõidukeid, kaitselennunduse rajatisi vms, samuti kõikide Eestis viibivate ja asuvate välisriikide relvajõudude õhusõidukite ja kaitselennundusega tegelevate isikute üle, kui rahvusvaheliste kokkulepetega ei ole kokku lepitud teisiti.

Kaitselennunduse järelevalveteenistuse (kui institutsiooni) põhiülesanne jaguneb kaheks: järelevalve kui tehniline ülevaatus ja kontroll ning kaitselennunduses osalevate isikute pädevuse (teadmiste ja oskuste) kontrollimine. Samuti on KLJT-l lennundusseaduse järgi õigus anda asjakohaseid lube ja sertifikaate ning tunnustada teiste asutuste ja organisatsioonide välja antud lube ja sertifikaate.

Kaitselennunduse järelevalveteenistus on sarnane institutsioon nagu sõjaväepolitsei. Selle ülesandeid võib täita Kaitseväe juhataja määratud üksus, mille nimetuses ei pruugi üldse olla nimetust „kaitselennunduse järelevalveteenistus“, kuid selle üksuse põhiülesanne on siiski teha järelevalvet kaitselennunduse üle; samuti ei pruugi see olla õhuväe koosseisus (nagu praegu). Kuna selle üksuse tegevusest on mõjutatud kogu kaitselennundus, sealhulgas evib mõju NATO liikmesriikide õhusõidukite ja isikute üle, siis on oluline, et see üksus on sarnaselt sõjaväepolitseile Kaitseväe struktuuris olemas institutsioonina, mida ja mille pädevust NATO liikmesriigid ja NATO tunnustavad.

Eelnõu § 1 punktis 5 täpsustatakse, millal võib Kaitsevägi kohaldada vahetut sundi: Kaitseväe julgeolekualal, selle vahetus läheduses või Kaitseväe laeva ohutuslinal ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või Kaitseväe julgeolekualal asuva vara või isikute vastu suunatud ründe lõpetamiseks või KKS-i §-des 54³–55 sätestatud meetmete tagamisel.

Eelnõu § 1 punktis 6 täpsustatakse, et Kaitsevägi kohaldab vahetut sundi KorS-is sätestatud alusel ja korras, ent arvestades KKS-i erisusi. Kaitseväele on käesoleva seaduse alusel kehtestatud erinormid ja seetõttu on oluline täpsustada, et täies ulatuses ei ole võimalik Kaitsevälal KorS-i kohaldada.

Eelnõu § 1 punktiga 7 täiendatakse KKS paragrahvi 49 lõigetega 4¹ ja 4², KKS § 3² lõikes 1 nimetatud Kaitseväe ülesande täitmisel vahetu sunni kohaldamisel on välisriigi relvajõudude tegutsemine piiritletud korra- ja kaitsealuse seadusega. Riikliku järelevalve erimeetmed, mida välisriigi relvajõud võivad kohaldada, on sätestatud korra- ja kaitsealuse seaduse §-des 30–33 ja 45–53 ning riigipiiri seaduse § 11⁴ lõigetes 3 ja 5. Seadusega välisriigi relvajõududele lubatud riikliku järelevalve meetmeid võib Vabariigi Valitsus ka vajadusel piirata. Kaitseväe riikliku järelevalve ülesannetesse kaasamise otsustab Vabariigi Valitsus.

¹⁵ Vaata Vabariigi Valitsuse seaduse § 101.

¹⁶ Vaata kaitseministri 18. oktoobri 2019. aasta määruse nr 20 „Kaitselennundusmäärustik“ § 90¹.

Eelnõu § 1 punktides 8–14 kehtestatakse Kaitseväe julgeolekuala ümber vahetu läheduse ja Kaitseväe laeva ohutusala mõiste. Samuti sätestatakse Kaitseväe julgeoleku eesmärgil piirangute rakendamise ning üld- ja erimeetmete kohaldamise õigus ja kord.

Eelnõu § 1 punktis 8 täpsustatakse KKS 6. peatüki ja § 50 pealkirja ning **punktis 10** luuakse §-i 50 uued lõiked 2–5, milles sätestatakse julgeolekuala vahetu läheduse mõiste ja Kaitseväe laeva ohutusala mõiste ning reguleeritakse ohutusala rakendamist.

Võttes arvesse üha kiiremini arenevat tehnoloogiat, tuleb korrastada ka Kaitseväe julgeolekualadega seonduvat, et tagada julgeolekuala puutumatus. Tänapäevase tehnoloogia abil ei pea inimene enam ise julgeolekualal viibima selleks, et seada ohtu Kaitseväe julgeolekuala. Praegu kehtiv regulatsioon on jäänud ajale jalgu ning üksnes Kaitseväe valduses oleva ala piirides ei ole võimalik tagada julgeolekut. Mehitamata õhu- või maismaasõidukid võimaldavad rünnata territooriumi või koguda selle kohta teavet ilma, et rünnet läbiviiv või teavet koguv inimene julgeolekuasutuse territooriumile siseneks. Selleks, et tõrjuda rünnet õigel ajal või tuvastada julgeolekuala suhtes toimuvat kahtlast tegevust, tuleb reageerida julgeolekualast kaugemal ehk selle vahetus läheduses. Väljaspool julgeolekuala tegutsemise ala kaitseks peab olema võimalikult selgelt seaduses sätestatud. Sellest tulenevalt on vaja seadusesse lisada julgeolekuala vahetu läheduse mõiste. Vahetu lähedus defineeritakse kindlaks määramata kaugusena ja sisustatakse iga ala puhul eraldi. Kaitseväe linnakuid on nii hajaasustusega piirkondades kui ka linnades ning vahetu läheduse ulatus ei ole iga kord sama. Vahetu lähedus sätestatakse Kaitseväe veesõidukite ja õhusõidukite korral mõjualana, nii-öelda mullina, ümber vee- või õhusõiduki, hõlmates veesõiduki puhul ka veealust ala. Veesõidukil reguleeritakse julgeolekuala vahetu lähedus nii, et see kehtib nii merel kui ka siseveekogus, ning seda ala nimetatakse Kaitseväe laeva ohutusalaks (ingl *warship safety zone*). Oluline on esile tuua Kaitseväe võimalus reageerida veesõiduki kaitseks peale mehitamata õhusõidukite ka mehitamata veesõidukite korral, mis ohustavad sõjalaeva nii vee all kui ka veepinnal liikudes. Sellist mehitamata veesõidukit tuleb tõrjuda enne, kui see laevani jõuab.

Samamoodi tuleb rakendada julgeolekuala kaitseks meetmeid isikute suhtes, kes viibivad merel laevade või julgeolekuala lähistel ning jälgivad, häirivad või ka pildistavad sõjalaevu, Kaitseväe sadamat ning sealseid tegevusi. Näiteks võib tuua Rootsis toimunud juhtumi, kus Eesti kodanikust isik pildistas 21. juunil 2025 Rootsis salajast sõjaväebaasi.¹⁷ Rootsi politsei pidas isiku kinni ja tema tegevuse seotust võõrriigi luureteenistustega kontrollitakse. Sarnaseid juhtumeid on toimunud ka Saksamaal.¹⁸

Eestis on esinenud intsidente, kus võib kahtlustada sarnast tahtlikku tegevust Kaitseväe suunal. Kuna Kaitseväel puudub praegu õigus isikut Kaitseväe julgeolekuala vahetus läheduses, sealhulgas merel, kinni pidada, on paljud juhtumid jäänud lahendamata, sest isikut ei saanud tuvastada, ning seega on jäänud isiku tegelik eesmärk ja võimalikud seosed vaenuliku võõrriigi luureteenistustega tõendamata.

¹⁷ Rootsis vahistati Eesti kodanik, kes pildistas riigi üht kõige salajasemat sõjaväebaasi (Delfi, 25.06.2025). Leitav aadressil <https://www.delfi.ee/artikkel/120386662/rootis-vahistati-eesti-kodanik-kes-pildistas-riigi-uh-koige-salajasemat-sojavaebaasi>.

¹⁸ Saksa merevägi on hiljuti kokku puutunud korduvate sabotaažikatsetega. Intsidendid hõlmasid mereväebaasidesse tungimise katseid nii maalt kui merelt, aga ka otsest laevade saboteerimist. Oletatakse, et sellised tegevused on tõenäoliselt osa jõupingutustest õõnestada üldsuse usaldust ja destabiliseerida NATO-t. Saksamaal uuritakse Hamburgis Blohm+Vossi laevaehitustehases ehitatava korveti Emden tahtlikku rikkumisekatset kui võimalikku sabotaaži. Väidetavalt leiti korveti mootorist metallilaaste. (11.02.2025). Leitav aadressil <https://www.n-tv.de/politik/Marine-Inspekteur-Jan-Christian-Kaack-Deutsche-Kriegsschiffe-wurden-sabotiert-article25555013.html>.

Lätis on tuvastatud samuti hulgaliselt kahtlasi kriitilise infrastruktuuri pildistamisi ja filmimisi, mida võib seostada Venemaa (ja Valgevene) luuretegevuse intensiivistumisega.¹⁹ Ka mujal Euroopas on tuvastatud, et vaenuliku tegevuse sihtriigi elanikke värvatakse sabotaaži ja luuretegevuse eesmärgil ning nende tegevuseks on muu hulgas sihtmärkidest (sealhulgas kriitilisest taristust) piltide tegemine.²⁰

Ukraina sõja õpikogemustest ning hübriidkonflikti ilmingutest Euroopas saab järeldada, et merel liiguvad erinevad mehitamata veesõidukid, üldistatuna öeldes mehitamata meresüsteemid (UMS²¹): mehitamata pealveesõidukid (USV²²) ja mehitamata allveesõidukid (UUV²³). Seadusemuudatuse tulemusena tekib Kaitseväel õigus veekogul Kaitseväe laeva (sõjalaeva) kui julgeolekuala lähialas tõrjuda mehitamata veesõidukeid. Selleks lisatakse KKS-i uus § 54⁷, mis käsitleb kõikide mehitamata süsteemide, näiteks mehitamata maismaasõidukite ja veesõidukite vastu tõrjemeetmete kohaldamist.

Eelnõus kasutatakse väljendit „mehitamata süsteem“. Mehitamata süsteeme on erinevaid – mehitamata õhusõiduk (edaspidi ka *MÕS*), mehitamata maismaasõiduk, mehitamata meresüsteemid, mehitamata pealveesõidukid ja mehitamata allveesõidukid. Iga konkreetne mehitamata süsteem vastab erinevatele tingimustele, ent nende kõigi ühine nimetaja on see, et neil ei ole vahetut füüsilist kontakti inimesega ning nende juhtimine toimub distantsilt. Kuna mehitamata süsteeme on väga erinevaid ning samas on see üldkeeles lihtsalt arusaadav, siis pole vajalik seda eelnõus eraldi defineerida. Süsteem on kogum omavahel seotud objekte, mis toimivad, töötavad spetsiaalse eesmärgiga.²⁴

Ka NATO kasutatakse mõisteid mehitamata õhusüsteem²⁵, mehitamata meresüsteem²⁶ jne. Mehitamata süsteem on seega õhusõiduk, laev või sõiduk, mis ei kanna inimest ja mis on võimeline autonoomselt liikuma või mida juhitakse distantsilt ning mis hõlmab kõiki selle käitamiseks vajalikke seadmeid ja võrku. Mehitamata süsteemi osaks ei loeta inimest.

¹⁹ Läti kaitseministeeriumi teatel on Lätis kasvanud huvi sõjaliste ja kriitilise infrastruktuuri rajatiste pildistamise ja filmimise vastu. Selliseid juhtumeid registreeritakse mitu korda nädalas ning enamik rikkumisi avastatakse ja likvideeritakse kiiresti koostöös julgeolekuteenistustega. Läti kaitseministri sõnul on Läti agressorriigi pidevas tähelepanu keskpunktis. (LSM, 21.06.2025). Leitav aadressil <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/21.06.2025-pieaug-interese-par-militaro-un-kritiskas-infrastruktuuras-objektu-fotografesanu-un-filmesanu.a604184/>.

²⁰ FSB agendid kasutavad Ukrainas spioonidena ja sabotaaži läbiviimiseks teismelisi, pakkudes neile raha Telegrami vms platvormi kaudu. Ülesanneteks on nii ette antud sihtmärkidest piltide tegemine kui ka pommide paigaldamine. Alates eelmise aasta kevadest on SBU vahistanud enam kui 700 inimest luuretöö, süütamise ja pommitamise plaanides osalemise eest. Nendest 175 ehk 25% olid alaealised. (FT/Guardian, 30.06.2025). Leitav aadressil

<https://www.theguardian.com/world/2025/jun/30/russia-pays-ukrainians-suicide-bombers-shadow-war-you-now>.

²¹ Inglise keeles Unmanned Maritime System.

²² Inglise keeles Unmanned Surface Vessel.

²³ Inglise keeles Unmanned Underwater Vessel.

²⁴ <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/s%C3%BCsteem/1/est>

²⁵ Ingl k *Unmanned Aircraft System (UAS)*, [https://www.coemed.org/files/stanags/05_AAP/AAP-06_2020_EF_\(1\).pdf](https://www.coemed.org/files/stanags/05_AAP/AAP-06_2020_EF_(1).pdf)

²⁶ Ingl k *Maritime Unmanned System (MUS)* is defined as a system operating in the maritime environment—subsurface, surface, or air—whose primary component is at least one unmanned vehicle, operating autonomously or under minimal supervision, kasutusel näiteks NATO Guidance for Developing Maritime Unmanned Systems (MUS) Capability - <https://publicintelligence.net/cjoscoe-mus/>

Strateegilisel tasandil seisavad tänapäeva julgeolek ja avalik kord silmitsi ohtudega, mis on üha enam hübriidsed, ebaregulaarsed, kohanevad ning pidevalt mitmekesisuvad. Vastusena sellele edendab NATO kui kaitsev sõjaline liit integreeritud ja ühtset lähenemist viies tegevusvaldkonnas: maismaal, merel, õhus, küberruumis ja kosmoses, eesmärgiga tagada kollektiivne kaitse.²⁷

Praegu võib avalikus ruumis Kaitseväe linnaku vahetus läheduses isikut kinni pidada politsei, aga kuna politseil on vaja ressursi suunata ka paljude muude ülesannete täitmisele, ei pruugi politsei jõuda kohale piisavalt operatiivselt. Samuti ei saa pidada otstarbekaks politsei reageerimise kohustust, kui linnakus on vastava väljaõppe läbinud kaitsevälased, kes saaksid ise linnaku vahetus läheduses isiku koheselt tuvastada.²⁸ Paljud linnakud, näiteks lahingumoonalaod, on ohutuse põhjustel eraldatud ja asuvad hajaasustusega kohtades, kus politseipatrulli reageerimine võtab aega. Isik, kes pildistab või jälgib linnakut, on tõenäoliselt selleks ajaks juba lahkunud ja ei ole enam võimalik kindlaks teha tema isikut ega motiive.

Enamikul juhtudel on Kaitsevälal vaja vaid inimest tuvastada, küsides tema isikut tõendavat dokumenti, ja teha küsitledes (eelnõuga lisatav § 54³) kindlaks tema tegevuse eesmärk ning veenduda, et ta ei kujuta ohtu julgeolekualale. Suuremat riivet põhjustavaid meetmeid peale küsitlemise ja dokumentide nõudmise hakataks kasutama tõenäoliselt vaid üksikutel kordadel, kuid nende rakendamise võimalus peab Kaitsevälal olema. Näiteks võib tuua linnaku vahetus läheduses asuva isiku, kes lennutab mehitamata õhusõidukit lahingumoonalao kohal, kuid kui kaitsevälased linnaku vahetusse lähedusse väljuvad, on ta pakkinud MÕS-i juba auto pakiruumi. Sel juhul oleks vaja kaitsevälastel sõiduk peatada (eelno § 54⁶) ja vallasasi läbi vaadata (eelno § 54¹⁰), et tuvastada pakiruumis MÕS-i olemasolu ja selles olevad pildid või videod Kaitseväe linnakust. Antud tegevus on kiireloomuline, sest isik on Kaitseväe linnaku vahetust lähedusest kiiresti lahkumas ja linnakust kaugemal ei ole võimalik tabada isikut ega tuvastada isiku eesmarke ja Kaitseväle tekitatud kahju. Toimunud intsidentidest on Kaitseväge järeldanud, et näiteks linnaku julgeolekuprotseduuride jälgimist, pildistamist ja häirimist teostavad isikud võivad seda teha teadmises, et Kaitseväge ei saa väljaspool ala reageerida ning tuleb oodata politseid. Politsei kohale jõudmine võtab aega ja selle aja jooksul on pildistajatel võimalik lahkuda ilma, et kaitsevälane teda peatada saaks. Toimunud intsidentide kirjeldustest on näha, et tegutsetakse ja seejärel lahkutakse kiiresti. Politsei reageerimine võib viibida ka seoses kiireloomulisemate põhiülesannete täitmisega, näiteks lähisuhtevägivalla kutsele reageerimise tõttu, mille prioriteetsus on olulisem kui Kaitseväe teavitus pildistaja või mehitamata süsteemi käitaja kohta.

2024. aastal on toimunud tuvastamatuks jäänud MÕS-ide lennud Kaitseväe linnakute kohal.²⁹ Kahtlaseid tegevusi Kaitseväe linnakute suhtes esineb aina sagedamini ning hübriidkonflikti tingimustes võib ette tulla ka muid sarnaseid Kaitseväe suhtes tehtavaid häirivaid tegevusi. Antud kontekstis tuleb ära märkida 22. aprillil 2022 toimunud juhtum, kui küberväejuhatuse seinä sodinud Vene sõjaväeluurega seotud inimese ülesanne oli ka visata süütepudel ühe Ukrainas asuva sõjaväehoone ventilatsioonisahti.³⁰ Et vältida Kaitseväe suunal selliste hübriidoperatsioonide täideviimist, tuleb julgeolekuala vahetus läheduses anda Kaitseväle

²⁷ <https://nllp.jallc.nato.int/iks/sharing%20public/uas-unmanned-aircraft-systems.pdf>

²⁸ KKS-i lisatakse säte (KKS § 54² lõige 1), mille järgi on erimeetmeid õigustatud kasutama vaid sellekohase väljaõppe läbinud kaitsevälased ja ametnikud.

²⁹ Kaitseväe Tapa ja Jõhvi linnak sattusid sügisel võõraste droonide huvi alla. (20.06.2025). Leitav aadressil <https://www.err.ee/1609725954/kaitsevae-tapa-ja-johvi-linnak-sattusid-sugisel-vooraste-droonide-huvi-alla>.

³⁰ „Killnet häkkis teid“. Kuidas Vene sõjaväeluure saatis Lätist kaks meest Tallinna hirmu külvama. (11.07.2024). Leitav aadressil <https://www.delfi.ee/artikkel/120306313/killnet-hakkis-teid-kuidas-vene-sojavaeluure-saatis-latist-kaks-meest-tallinna-hirmu-kulvama>.

selliste täiendavate erimeetmete kohaldamise õigused, nagu õigus isikut peatada, teda küsitleda ja dokumente nõuda ning vajaduse korral ka sõidukit peatada ja see läbi vaadata. Oluline on märkida, et Kaitseväge rakendab kirjeldatud erimeetmeid ainult julgeolekuala vahetus läheduses avalikus ruumis vaid äärmise vajaduse korral, kui on teada, et olukord nõuab kiireloomulist reageerimist ja politsei ei saa piisavalt kiiresti kohale jõuda. Enamasti piirdub erimeetmete rakendamine üksnes isiku küsitlemise ja dokumentide nõudmisega. Kui on kahtlus, et isik on toime pannud süüteo Kaitseväge julgeolekuala või sellel asuvate isikute suhtes, tuleb olla valmis reageerima ka riivavamate meetmetega, nagu isiku kinnipidamine ja isiku läbivaatus.

Eelnõu § 1 punktis 9 muudetakse § 50 lõike 1 punkti 1, millega täpsustatakse Kaitseväge julgeolekuala mõistet ning sätestatakse, et see hõlmab Kaitseväge territooriumi ning selle all olevat maapõue ja selle kohal olevat õhuruumi ulatuses, milles toimuv tegevus võib tuua kaasa ohu julgeolekualale.

Eelnõu § 1 punktis 10 defineeritakse, mis on Kaitseväge julgeolekuala vahetu lähedus ja Kaitseväge laeva ohutusala. Kaitseväge julgeolekuala vahetu lähedus on maapind, maapõue ja õhuruum ning veekogu ulatuses, milles toimuv tegevus võib tuua kaasa ohu Kaitseväge julgeolekualale. Nagu eespool selgitatud, sätestatakse julgeolekuala vahetu lähedus määratlemata õigusmõistena, kuna igas olukorras ei ole võimalik tuvastada täpselt julgeolekuala kaugust, kus Kaitseväel oleks veel õigus rakendada meetmeid julgeolekuala kaitseks ja mille piirist väljaspool seda õigust enam ei oleks. Määratletakse ainult vahetu läheduse kaugus õhuruumis, kui julgeolekuala kohale on kehtestatud geograafiline ala või ajutine geograafiline ala. Sellisel juhul on julgeolekuala ja selle vahetu läheduse kõrgus õhuruumis piiritletud geograafilise ala või ajutise geograafilise ala ülapiiriga. Julgeolekuala vahetus läheduses meetmete rakendamine otsustatakse iga olukorra puhul eraldi, sõltuvalt situatsiooni eripärasest. Linna piirkonnas toimub Kaitseväge objektist paarisaja meetri kaugusel oluliselt rohkem tsiviilisikute tegevusi kui näiteks hajaasustusega piirkonnas asuvas linnakus. Seega tuleb Kaitseväel iga kord eraldi hinnata, kas mõni tegevus (näiteks pildistamine, jälgimine) võib olla ohuks Kaitseväge julgeolekualale ja selle kaitse tagamisele.

Riigikohus on nentunud, et kaalutusotsustuse ja määratlemata õigusmõistete rakendamise korral peab haldusorgan esitama tavapärasest põhjalikuma sisulise motivatsiooni, mis võimaldaks haldusakti adressaadil mõista akti sisu. Määratlemata õigusmõiste, nagu julgeolekuala „vahetu lähedus“, sisustamine ei tohi olla meelevaldne, vaid peab olema põhjendatud ja vajaduse korral tõenditega tõendatud.

Määratlemata õigusmõistega on tegemist juhul, kui seadusandja on loobunud detailse regulatsiooni andmisest loetelu või muu juhise näol ja jätnud selle seaduse rakendaja hooleks. Seega, enne normi kehtivusala, näiteks julgeolekuala „vahetu lähedus“ kohaldamist, tuleb Kaitseväel anda õigusaktis sisalduvale määratlemata õigusmõiste sisule piirid ja mõõdetavad tunnused, et seda oleks võimalik seostada konkreetsete eluliste asjaoludega.³¹

³¹ RKPJKo, 13.06.2005, nr 3-4-1-5-05, punktid 16 ja 20: „Määratlemata õigusmõiste on õigustehniline vahend, mille puhul seadusandja loobub detailsete ettekirjutuste andmisest seadustes enestes, delegeerides normi täpsustamise seaduse rakendajale. Kuna määratlemata õigusmõiste on seadusandja poolt loodud, tuleb seda sisustada seadusandja juhiste ja eesmärkide abil. Seega tuleb [...] määratlemata õigusmõiste – lisatud täiendus] sisustada vaadeldava volitusnormi eesmärgi kaudu ehk püüda välja selgitada, mis oli seadusandja eesmärk Deleegatsiooninormist tuleneva pädevuse rakendamisel peab silmas pidama erinevate huvide, väärtuste ja õiguste tasakaalustamise vajadust ning volitatud seadusandluse teostamisega põhiõigustele asetatud piirangute proportsionaalsust.“

Kaitseväe laeva ohutusala on Kaitseväe laeva ümber ja all olev veekogu pind ning õhuruum, milles toimuv tegevus võib tuua kaasa ohu Kaitseväe laevale. Ohutusala mõõtmed on veesõiduki välisküljest arvates 300 meetrit horisontaalsuunas ja vertikaalsuunas vee alla ning ohutusala ülempiir veesõiduki kõrgeimast punktist on 150 meetrit. Paljude riikide sõjalaevadel on ohutusala ehk nii-öelda mull ümber laeva, kui laev on merel.³² See on oma olemuselt kergema režiimiga kui julgeolekuala, kuid annab võimaluse laeval end paremini kaitsta väljastpoolt pärineva (mittesõjalise) rünnaku vastu. See tähendab, et see ala ei ole täpselt sama rangelt jälgitav kui julgeolekuala ise. Näiteks kui sellesse mõjualasse siseneb mõni veesõiduk, siis reageeritakse vastavalt ohuhinnangule. Kui see ohtu ei kujuta, siis ei reageerita, näiteks ei võeta veesõidukiga ühendust, et seda hoiatada ja paluda tal eemale hoida, kuni hoiatuslaskudeni välja, kui veesõiduk ei reageeri käskudele ja jätkab lähenemist ning selles nähakse ohtu Kaitseväe laevale. Näiteks tiheda liiklusega mereala osades (näiteks Tallinna laht, Kieli laht) ei ole võimalik nõuda teistelt veesõidukitelt distantsi hoidmist, mistõttu ei tohigi see ohutusala olla sama range kontrollirežiimiga nagu julgeolekuala. Sellest tulenevalt on mõistlik nimetada seda ala teisiti kui julgeolekuala. Samas peaks saama selles alas mehitamata süsteemide suhtes rakendada samu meetmeid, mida julgeolekualaski samadel põhimõtetel.

Kaitseväe laeva ohutusala ei rakendata horisontaalsuunas, kui Kaitseväe veesõiduk on sadama või sadama akvatooriumi alal, sest sadamas või sadama akvatooriumis on laevad tihedalt koos ning sõjalaeval ei ole võimalik hoida ise teiste laevadega ega teistel laevadel sõjalaevaga vajalikku distantsi. Küll aga säilib ohutusala üläpiir õhuruumist tuleva ohu eest kaitsmiseks. Muul juhul rakendatakse ohu korral enesekaitset. Kaitseväe laeva ohutusosal võib Kaitseväge vahetu ohu tõrjumiseks mehitamata süsteemi vastu riikliku järelevalve meetmeid ja vahetutundi rakendada eelnõuga lisatava § 54⁷ ja § 49 lõike 1 punktis 3 sätestatu kohaselt.

Kaitseväe laeva ohutusala on laeva ümber nii Eesti merealal kui ka sellest väljaspool, samuti sadamates või sadamate akvatooriumites viibides. Silmas tuleb pidada seda, et meetmed, mida laev saab kohaldada eri merealadel, on erinevad. Nii näiteks võib Eesti sise- ja territoriaalmeres ning sadamas või sadama akvatooriumis viibiv laev kohaldada kõiki samu meetmeid, mida on lubatud kohaldada julgeolekualal ja selle vahetus läheduses; samuti kehtib enesekaitseõigus, kuid meetmete kohaldamine on piiratud ja piirdub enesekaitseõigusega Eesti majandusvööndis, avamerel ning välisriigi sise- ja territoriaalmeres ning majandusvööndis, sealhulgas välisriigi sadamas või sadama akvatooriumis viibides.

Eelnõu § 1 punktis 11 sätestatud muudatusega antakse Kaitseväele võimalus jätta erandjuhul ajutine julgeolekuala tähistamata, kui seda nõuab riigikaitsealine varjatud iseloomuga ülesanne. Üldjuhul see siiski tähistatakse. Tähistamata jätmine on võimalik vaid siis, kui see seab ohtu Kaitseväe ülesande täitmise ning see on lubatud Kaitseväe juhataja kehtestatud tingimuste kohaselt. Riigi sõjalise kaitsmise ülesande täitmine on teatud tingimustel võimalik vaid siis, kui Kaitseväe üksus ei ole avalikult selgelt eristuv ja tähistatud. Samuti peab teave Kaitseväe üksuse asukoha ja julgeolekuala rajamise kohta olema maksimaalselt kaitstud kolmandate isikute eest. Ajutine julgeolekuala jäetakse tähistamata vaid siis, kui selle tähistuse puudumine ei põhjusta ohtu piirkonnas liikuvatele isikutele. On oluline märkida, et tähistamata jätmisel tagatakse inimeste ohutus muul moel. Kui Kaitseväe üksus võib oma tegevusega häirida või põhjustada ohtu kolmandatele isikutele, tähistatakse julgeolekuala igal juhul. Tähistamisest loobumise tingimused sätestatakse täpsemalt Kaitseväe korralduse seaduse rakendusaktis „Kaitseväe julgeolekuala tähistamise kord“. Kaitseväe määruse alusel kehtestab Kaitseväe juhataja Kaitseväe-sisese dokumendiga täpsed nõuded, mis juhtudel on võimalik jätta julgeolekuala tähistamata ning kes ja mis tingimustel saab seda otsustada.

³² Välisriikide sõjalaevade ümber oleva nn mulli mõõtmed ei ole enamikul juhtudel avalik teave.

Kui Kaitseväe julgeolekuala on jäetud tähistamata Kaitseväe juhataja kehtestatud tingimustel, siis tuleb Kaitseväel tagada, et piirkonnas liikujad saavad siiski teavet, et tegemist on piiratud alaga, kuhu ei tohi loata siseneda. Alal peab olema näiteks mehitatud valve, kes informeerib isikut, kui see liigub ajutise julgeolekuala lähistele või selle suunas. Sellel viisil teavitatakse isikut, et tegemist on alaga, kuhu ei või siseneda, ja seega on isikul võimalik eemalduda.

Eelnõu § 1 punktis 12 sätestatakse volitusnorm Kaitseväe juhatajale, kes kehtestab täpsed tingimused ja korra, mis alustel võib jätta julgeolekuala tähistamata. Sellega tagatakse, et kaitsevaelane, kes seda rakendab, lähtub konkreetsetest juhistest ega saa julgeolekuala tähistamata jätta enda tõlgendusest lähtuvalt.

Lisaks kehtestatakse Kaitseväele võimalus jätta asukohajärgne kohalik omavalitsus ajutise julgeolekuala loomisest erandjuhul julgeolekukaalutlustel teavitamata. Julgeolekuala asukohajärgse kohaliku omavalitsuse võib jätta julgeolekuala loomisest teavitamata üksnes nii kauaks, kui see on Kaitseväe julgeoleku või kolmandate isikute ohutuse tagamiseks vältimatu. Teavitamine viiakse läbi juhul, kui Kaitseväe üksuste viibimisest näiteks õppuste piirkonnas on vaja avalikkust teavitada ohutuse tagamiseks ning riigikaitse ülesannet ei pea varjama. Kui Kaitseväe ülesanne maastikul vajab edukaks täideviimiseks varjatust, tuleb üksuse paiknemise teavet kaitsta ja võimalikult vähe levitada, kuna see võib ohustada põhiülesande täideviimist ja julgeolekut. Kaitseväe teatud ülesannete täitmisel on vaja üksus maastikul maskeerida, et ülesanne jääks varjatuks. Seega tuleb ka üksuse maastikul paiknemise teavet edastada ja levitada võimalikult piiratud moel. Regulatsioonis säilib kohustus teavitada iga kord PPA-d, kes peab omama oma vastutusallas toimuva kohta teavet. Teavitamise kord lepatakse eraldi kokku. Kaitseväe viibimine kohaliku omavalitsuse alal oleval territooriumil on kooskõlastatud kinnistu omanikuga.

Kaitsevägi ei teosta julgeolekuala lähistel isikute lausalist jälgimist, vaid hindab, kas isik, kes viibib julgeolekuala vahetus läheduses, võib põhjustada ohtu julgeolekualale. Kaitsevägi ei teosta isikustatud kujul jälgimist, vaid julgeolekuala ala vahetus läheduses liikumise tuvastamisel hinnatakse võimalikku ohtu Kaitseväe julgeolekualale, varale ja teenistujatele. Selleks tuvastatakse isiku tegevus julgeolekuala lähistel ja kui selle tulemusena selgub, et isik näiteks korjab marju või jalutab, siis edasist jälgimist ei teostata. Kui aga selgub, et isik pildistab julgeolekuala või teeb muid kahtlasi tegevusi (lennutab MÕS-i, jälgib, paigaldab midagi, üritab lõhkuda piirdeaeda vms), siis isiku tegevust jälgitakse ning võidakse minna julgeolekualalt välja ja rakendada täiendavaid meetmeid, nagu isiku küsitlemine ja dokumentide nõudmine, et täpsustada isiku tegevust ja selle põhjusi. Kui isiku tegevuses ei ole Kaitsevägi tuvastanud selget julgeolekuala ohustavat indikatsiooni ja isik soovib julgeolekuala lähedusest lahkuda, siis ei ole Kaitseväel alust tema andmeid edasi töödelda ega erimeetmeid rakendada ja isik ei ole kohustatud ka isikut tõendavat dokumenti esitama. Kaitsevägi lõpetab sel juhul isiku andmete edasise töötlemise ning fotod ja videod, kus isik on peale jäänud, kustutatakse hiljemalt 90 päeva möödudes. Vastupidine olukord on see, kui isiku tegevus on ebaselge, isik ei soostu koostööd tegema ega oma tegevusi selgitama. Sel juhul peab Kaitsevägi vähemalt julgeolekuala vahetus läheduses viibiva kahtlaselt käituva isiku tuvastama, kaasates vajadusel ka politseiametniku.

Eelnõu § 1 punktis 13 muudetakse kehtiva seaduse § 54¹ lõiget 2 – jäetakse välja tekstiosa „edasilükkamatul juhul“ sest see tekitab valesõnastatavuse nagu oleks selle ülesande täitmine edasilükkamatu pädevuse raames. Selles lõikes nimetatud ülesanne on Kaitseväe põhiülesanne. Lisaks on lõikest välja jäetud punkt 3, mille kohaselt võib Kaitsevägi peatada Kaitseväe julgeolekualal või selle vahetus läheduses viibiva isiku, teda küsitleda ja nõuda temalt isikut tõendava dokumendi esitamist või kui see ei ole võimalik, siis tuvastada isikusamasus isiku

antud andmete alusel – need õigused antakse eelnõuga loodavates eraldi paragrahvides, seetõttu KKS § 54¹ lõike 2 sõnastus on muudetud.

Kehtiva seaduse § 54¹ lõike 2 punktis 4 ja seega eelõukohases KKS § 54¹ lõike 2 punktis 3 on täpsustatud, et ülesande täitmiseks võib kasutada pilti ja heli edastavat või salvestavat jälgimisseadmestikku, sealhulgas liikuvat kaamerat. Eelnõukohase KKS §-s 54¹ lõikega 2 ei looda Kaitsevæele uut õigust, tegemist ei ole Kaitsevæele uute volituste andmisega vaid selgituse ja täpsustusega selles osas, mida kujutab endast jälgimisseadmestik. Lisatud on sõnastus „liikuv kaamera“ seoses asjaoluga, et sättes kasutatav „jälgimisseadmestik“ hõlmab ka mittestatsionaarseid kaameraid (näiteks kaameraid, mis ei ole hoonele püsivalt kinnitatud). Jälgimisseadmestikku võidakse kasutada KKS § 36 kaitsevæeluure ülesannete teostamisel ja vastava loa olemasolul ka näiteks liikuvast autost filmimiseks jne. Seega on korrektne välja tuua täpsustus lisatud sõnastuse näol. Riigi sõjaliseks kaitsmiseks jt §-s 36 nimetatud ülesannete täitmiseks on vaja koguda ning töödelda teavet, sealhulgas teavet liikuva kaamera abil. Sätte sõnastuses olev lauseosa „§ 36 lõike 1 punktis 6 nimetatud ülesande täitmisel“ viitab selle sätte alusel kaitsevæeluure eesmärgil jälgimisseadmestiku kasutamise lubatavusele. Tegemist on vaid täpsustusega ning see ei tekita erinevust JAS-i või KKS-i vahel, mis jätab JAS-i alusel tegutseva ametniku õigusest ilma võrreldes KKS-i alusel tegutseva isikuga. JAS-i ja KKS-i jälgimisseadmestiku kasutuseesmärk on olnud sarnane, kuid need ei ole võrdsustatud. KKS-i puhul on jälgimisseadmestiku kasutamine seotud kaitsevæeluurelise tegevusega, mida tehakse julgeolekuala kaitseks. See punkt on kehtestatud muuhulgas teiste luure toimingutega, mis on rakendatavad edasilükkamatul juhul kõrgema ohuastme korral luurekeskuse poolt ning võivad alluda täiendavale loale ja kontrollile. Selle sätte eesmärk ei ole seotud kitsalt statsionaarselt julgeolekuala territooriumil vaatlemiseks, kuigi luure tegevus on julgeolekuala kaitseks, vaid ka vahetus läheduses kõrgendatud ohule reageerimiseks.

Lisaks on eelnõus täpsustatud, et seda ülesannet ei saa täita Kaitsevægi üldiselt vaid ainult konkreetne struktuuriüksus, mis on Kaitsevæe põhimääruses määratud. Selle täpsustusega kitsendatakse isikute ringi, kellel on andmetele juurdepääs ning ühtlasi tõhustab see järelevalvet tegevuse üle.

Eelnõu § 1 punktides 14–18 sätestatakse Kaitsevæe julgeolekuala kaitse eesmärgil täpsem erimeetmete kohaldamise ja piirangute kehtestamise õiguslik regulatsioon, lisades seadusesse §-d 54²–54¹³, muutes § 55 lõigete 1 ja 2 sõnastust, täiendades § 55 lõikega 1¹ ning tunnistades § 56 kehtetuks.

Selleks, et selgitada olukorda, kus Kaitsevægi peab erimeetmeid rakendama, tuleb lähemalt vaadelda ohu definitsiooni. Oht riigi julgeolekule on olukord, kus ilmnenud asjaoludele antava objektiivse hinnangu põhjal võib pidada piisavalt tõenäoliseks, et lähitulevikus leiab aset riigi julgeolekut ähvardavat ohtu põhjustav sündmus. Vahetu oht riigi julgeolekule on olukord, kus riigi julgeolekut ähvardavat ohtu põhjustav sündmus leiab juba aset või on suur tõenäosus, et see kohe algab. Oht julgeolekualale ja julgeolekualal olevale taristule või julgeolekualal asuvale varale ning seal viibivatele isikutele võib lähtuda julgeolekuala vahetus läheduses viibijatest. Kaitsevæe julgeolekuala on Kaitsevæe valduses olevad alad ja objektid, näiteks linnakud, mis tagavad olulist Eesti riigi iseseisva kaitsevõime elementi – lahingumoonalaod, mobilisatsioonidepood, relvalaad, lahingutehnika ladustamisalad jms, samuti Kaitsevæe sõidukid, õhusõidukid ja veesõidukid. Seega, kui ohtu satub julgeolekuala, siis kaasneb ka oht riigi julgeolekule.

Erimeetmeid on vaja rakendada julgeolekuala vahetus läheduses julgeolekuala kaitse tagamiseks. Kaitsevægi peab nimetatud meetmetega reageerima julgeolekuala kaitseks ohu korral juba julgeolekuala piirist kaugemal, sest julgeolekualal võib olla juba hilja reageerida.

Erimeetmeid võivad rakendada vaid vastava väljaõppe läbinud kaitseväelased ja ametnikud. Teenistujad, kes hakkavad nimetatud meetmeid rakendama, läbivad vastava koolituse, kus selgitatakse nõudeid ja tingimusi, mille korral võib meetmeid rakendada ning millistes olukordades ei ole rakendamine proportsionaalne ega õiguspärane. Vastava koolituseta kaitseväelased ja ametnikud ei tohi julgeolekuala vahetus läheduses meetmeid rakendada. Koolituskava kehtestatakse ja koolitused korraldatakse Kaitseväe-siseselt.

Eelnõuga lisatakse § 54² lõikesse 2 sätted julgeolekuala vahetus läheduses piirangute rakendamise otsustamise kohta. Piirangute rakendamise julgeolekuala vahetus läheduses otsustab Kaitseväe juhataja või tema volitatud pädeva struktuuriüksuse ülem. Enne sellise otsuse vastuvõtmist ei ole kaitseväelastel lubatud erimeetmeid kohaldada ega piiranguid rakendada. Kuna eelnõuga lisatavad erimeetmed on isikuvabaduste riive, peab sellise otsuse vastu võtma Kaitseväes kõige kõrgemal tasemel ja sellega andma volituse neid rakendada. Haldusakti, millega piirangud kehtestatakse, võib välja anda Kaitseväe juhataja või struktuuriüksuse ülem. Haldusaktis tuuakse välja piirangu kehtestamise põhjendused ning ka piirangute ulatus ja kestus. Avalikus ruumis julgeolekuala vahetus läheduses liikumise või tegevuse piirangud peavad olema otsuses selgelt põhjendatud ja selgitatud, miks ei saa julgeolekuala kaitse eesmärki muul vähem riivaval viisil täita. Reeglina peaks olema enne selliste piirangute kehtestamist Kaitseväe linnakute või julgeolekuala suhtes toimunud juba sündmused (näiteks rünnak, sabotaaž või julgeolekuala kaitset tugevalt ohustav muu sündmus), mille tagajärjel on vajalikud täiendavad resoluutsed meetmed julgeolekuala kaitseks. Otsuses tuleb selgelt määratleda ka viis, kuidas julgeolekuala vahetus läheduses kehtestatavad piirangud isikutele teatavaks tehakse. Selleks võib näiteks olla kohapealne julgestusmeeskond, kes teavitab isikuid piirangutest ja võimaldab isikutel piirangualast lahkuda. Samuti võib piiranguid teha teatavaks ajutiselt paigaldatavate siltidega, näiteks juurdepääsuteedele, teavitustega riiklikes kanalites, riigiasutuste kodulehtedel või ka näiteks sotsiaalmeedias. Oluline on järgida põhimõtet, et isikule, kes julgeolekuala vahetusse lähedusse satub, oleks selgelt arusaadav, mis toiminguid on lubatud teha ja mis ei ole lubatud (näiteks pildistada) ning isikule tehakse kehtestatavad piirangud teatavaks julgeolekualale või selle vahetusse lähedusse sisenemisel või muul viisil või avaldatakse asjakohaste riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse kodulehel. Piirangute kehtestamisel järgitakse põhimõtet, et isikute liikumist ja tegevust võib piirata ainult nii kaua ja nii suures ulatuses, kui on vältimatult vajalik julgeolekuala kaitse eesmärgi täitmiseks.

Eelnõukohase paragrahvi 54² lõikes 5 sätestakse üldised põhimõtted, millest Kaitsevägi peab lähtuma erimeetmete kohaldamisel. Eesmärk on luua õigusselgust erimeetmete kohaldamise osas ning kaitsta ka isikute põhiõigusi volituste kuritarvitamise eest. Selles lõikes antakse ka juhis, millest Kaitsevägi peab julgeolekuala kaitse eesmärgil meetmete kohaldamisel lähtuma. Sisuliselt on lõike punktide puhul tegemist proportsionaalsuse tingimustega.

Kuna põhiline murekoht vahetu läheduse juures on erimeetmete proportsionaalne rakendamine, siis on lõikes 6 piiritletud vahetu julgeolekuala kohaldamise ulatust vastavalt vajadusele ja ka julgeolekuala ümbritsevale keskkonnale. Teisisõnu, Kaitsevägi peaks lähtuma keskkonnast (linn, mets jne) ning vastavalt sellele rakendama erimeetmeid. Kaitseväele peab jääma kaalutusõigus vahetu läheduse määramise ja ka seal julgeoleku tagamise eest, kuid hoitakse ära volituse meelevaldne tõlgendamine. Selle sättega pakutakse tasakaalu ning seeläbi võetakse arvesse isikute põhiõigusi julgeolekuala kaitse tagamisel julgeolekuala vahetus läheduses isikuandmete töötlemisel.

Kaitseväe linnakutes asuvad NATO sõjalise koostöö raames liitlasüksused, kellel ei ole tavaolukorras õigust Eesti riigi territooriumil vahetut sundi kohaldada. Eestil vastuvõtva riigina

on julgeolekualal kohustus tagada liitlaste julgeolek ja nende vara puutumatus. Kaitsevæele antakse eelnõuga õigus reageerida ohule julgeolekuala vahetus läheduses ning sellega tagada ka liitlasüksuste julgeolek Kaitsevæe linnakutes ja objektidel. Julgeolekuala vahetus läheduses Kaitsevæe rakendatavate erimeetmete lisamine toetab NATO dokumentide ACO Directive 080-025; AD07-001 ACO „Security directive“ ja C-M(2002)50 „Protection Measures for NATO Civil and Military Bodies, Deployed NATO Forces, and Installations (Assets) Against Terrorist Threats“ rakendamist liitlasüksuste ja Kaitsevæe poolt.³³

Kehtiva seaduse järgi ei ole võimalik reageerida julgeolekuala kaitseks enne, kui julgeolekuala puutumatus on rikutud. Samuti ei ole võimalik väljaspool julgeolekuala reageerida julgeolekuala vahetus läheduses liitlaste suhtes võimalikku luuretegevust teostavate, näiteks pildistavate või jälgivate isikute osas. Mitmetes NATO liitlasriikides on tuvastatud Vene eriteenistuste huvi kasvu sinna paigutatud liitlasüksuste vastu. Näiteks on Soome julgeolekuteenistus täheldanud 2025. aasta veebruaris Vene eriteenistuste huvi Soome paigutatud liitlasüksuste vastu ning on tuvastatud MÕS-ide lende linnakute ja NATO staapide kohal, kuhu on eelpaigutatud NATO liitlasväed.³⁴

Eelnõuga lisatakse KKS-i § 54⁴, millega luuakse Kaitsevæele võimalus tuvastada julgeolekualal või selle vahetus läheduses isiku isikusamasust kehtiva isikut tõendava dokumendi alusel, või kui see ei ole võimalik, siis muul õiguspärasel viisil. Siinkohal võib muuks õiguspäraseks viisiks pidada näiteks isiku küsitlemist, kuni objektiivsetele andmetele tuginedes võib isikusamasust pidada piisavalt tõenäoliseks. Lisaks on alates 2025. aastast võimalik igal isikul enda isikut tõendada Eesti teabevärava mobiilirakenduse vahendatud kontrollpäringuga. Seega saab julgeolekuala vahetusse lähedusse sattunud isiku isikusamasust kontrollida ka riigi mobiilirakenduse kaudu. Kui isikul ei ole ühtegi kehtivat dokumenti ega riigiäppi, siis on tavapärane praktika, et isiku tuvastamist kaitsevæelane ise läbi ei vii, vaid kutsutakse appi politseiametnik, kes teeb selle toiminguga oma andmebaasidele tuginedes.

Et piiritleda isikute ringi ja tõhustada järelevalvet nende üle, kellel on juurdepääs andmekogudele, täpsustatakse § 54⁴ lõikes 2, et juurdepääs andmekogudele ja seal andmete kontrollimise õigus on ainult Kaitsevæe põhimääruses määratud struktuuriüksusel.

Kaitsevæe julgeolekuala vahetu läheduse ohustamise iseloomustamiseks võib tuua olukorra, kus Kaitsevæe objekti piirdeala taga viibivad isikud tuvastamata eesmärgil ja toimetavad seal nähtavalt fotoaparaadi või kotiga. Sellisel juhul tuleb Kaitsevæel veenduda, et tegemist ei ole näiteks lõhke- või süüteseadeldise paigaldamise või luuretegevuse eesmärgil infokogumise ning pildistamise katsega. Isikuid tuleb kõigepealt küsitleda ja neilt isikut tõendavat dokumenti nõuda, et teha kindlaks, kes nad on ja mis eesmärgil nad julgeolekuala pildistavad. Kui selgub, et isikud ei tee koostööd, väidavad, et neil ei ole kaasas isikut tõendavaid dokumente, ja üritavad lahkuda, tuleb nad kinni pidada. Sõidukiga lahkuda üritavaid isikuid tuleb kinni pidada sõiduki peatamise teel. Isikute kinnipidamisel tuleb kaitsevæelaste ohutuse tagamiseks teha turvakontrolli (eelnõuga planeeritav § 54⁸), veendumaks, et isiku valduses ei ole esemeid või aineid, millega ta võib ohustada ennast ja teisi isikuid. Kahtluse korral võib isiku läbi vaadata, kui on alust arvata, et isik kannab endaga kaasas eset või ainet, mille võib võtta seaduse alusel hoiule, hõivata või konfiskeerida. Isiku läbivaatuse käigus ei ole Kaitsevæel lubatud läbi vaadata

³³ Antud dokumentidele on kehtestatud juurdepääsupiirang.

³⁴ Soome julgeolekuteenistuse teatel huvitab Vene eriteenistusi, mis tüüpi NATO varustust Soome paigutatakse. Soome relvajõudude luureülema sõnul tuvastatakse Soome väeosade lähistel tihti MÕS-ide lende. Soome kaitsevæe sõjaväeluure hiljutise raporti järgi on Venemaa huvide seas Soome pinnal paiknevad rahvusvahelised väed ja NATO staabid ning väestruktuurid. NATO liitlasväed on kavas paigutada Rovaniemisse ja Sodankylässe FLF (forward land forces) formaadis. (YLE, 17.02.2025). Saadaval aadressil <https://yle.fi/a/74-20143674>.

isiku kehaõõnsusi, selline õigus on vaid politseil. Isiku läbivaatuse meede on kehtivas KKS §-s 56 olemas selle kehtestamisest alates, kuid see tunnistatakse käesoleva muudatusega kehtetuks. Isiku läbivaatust võib Kaitseväge teha vaid kõrgendatud ohu tõrjumiseks pärast isiku kinnipidamist. Isiku läbivaatuse peab tegema üldjuhul isikuga samast soost kaitseväelane. Isiku kinnipidamisel ei või vahetut sundi kohaldada, kui seda ei ole enam vältimatult vaja. Tuleb märkida, et eelnõu kohaselt saab isikut läbi vaadata vaid vahetu kõrgendatud ohu korral ehk siis, kui on juba üsna selge, et riigi julgeolekut ähvardav juhtum võib aset leida. Kõrgendatud oht on oht isiku elule, kehalisele puutumatusel, füüsilisele vabadusele, suure väärtusega varalisele hüvele, suure keskkonnakahju tekkimise oht või karistusseadustiku (KarS) 15. peatükis sätestatud esimese astme kuriteo või 22. peatükis sätestatud kuriteo toimepanemise oht. Nimetatud KarS 15. peatüki kuritegude hulgas on ka riigivastased süüteod, nagu riigireetmine, salakuulamine, Eesti vastu suunatud luuretegevus ja selle toetamine jt. Kaitseväge vastu on neid süütegusid varem ka toime pandud ja mitmed neist juhtumitest sisaldasid luureteabe kogumist Kaitseväge objektide jälgimise või pildistamise teel. Eelnõuga antakse Kaitsevägele võimalus antud juhtumite kahtluse korral isikut küsitleda ja temalt dokumente nõuda ning kui on selgunud, et eksisteerib vahetu kõrgendatud oht julgeolekualale, siis võib rakendada äärmisel juhul ka isiku läbivaatust.

Eelnõukohase §-ga 54⁷ antakse Kaitsevägele õigus Kaitseväge julgeolekualal, selle vahetus läheduses ja Kaitseväge laeva ohutusallas kohaldada erimeetmeid ning kasutada teatud erivahendeid mehitamata süsteemide tõrjumiseks. Mehitamata süsteeme võidakse kasutada ka kuritegevuse ja terrorismi eesmärgil, samuti hübriidtegevusteks Kaitseväge julgeolekuala vastu. Sellest tulenevalt on vaja Kaitseväge julgeolekuala kaitsmise eesmärgil vahendeid ja seadusega loodud õigusi, et vajaduse korral tõrjuda ohtu, mida need kätkevad. Sellest tulenevalt luuakse eelnõuga õiguslik alus Kaitseväge julgeolekuala kaitseks kohaldada erimeetmeid ja kasutada erivahendeid.

Mehitamata süsteemi sõitu sekkumiseks ning nende tõrjumiseks on mitmeid meetmeid, mida saab kohaldada. Näiteks võib kohaldada järgmisi meetmeid:

- 1) sõitu sekkumine (st võetakse mehitamata süsteemi juhtimine üle);
- 2) raadiosageduste segamine (ingl *jamming*);
- 3) GNSS-i³⁵ segamine (katkestatakse mehitama süsteemi navigeerimiseks kasutatav satelliidiühendus);
- 4) petmine (ingl *spoofing*; sisuliselt võetakse mehitamata süsteemi juhtimine üle);
- 5) pimestamine (ingl *dazzling*; suure intensiivsusega valguskiir või laser suunatakse mehitamata süsteemi kaamerat „pimestama“);
- 6) laseri kasutamine (mehitamata süsteemile fokuseeritud energiaimpulss tekitab ülikõrge temperatuuri, mille tulemusena objekt süttib või plahvatab);
- 7) tugevatoimeliste mikrolainete kasutamine (ingl High Power Microwave; mehitamata süsteemile fokuseeritud mikrolaine energia halvab süsteemi elektroonilised süsteemid);
- 8) võrgu kasutamine (peamiselt mehitamata õhusõidukile visatakse võrk selle püüdmiseks, kuid kasutatav ka mehitamata veesõiduki ja sõiduki puhul);
- 9) laskemoona kasutamine (mehitamata süsteemi pihta lastakse, mille tulemusena süsteem hävib);
- 10) kokkupõrkesüsteemi kasutamine (eesmärk on kahe mehitamata süsteemi kokkupõrge, mille tulemusena mõlemad hävivad).

Mehitamata süsteemi peatuma sundimine võib tähendada nii liikuva objekti takistamist kui ka mingi tegevuse lõpetamist või näiteks mehitamata objekti juhtiva kaugjuhtimisseadme, arvuti või muu tehnilise vahendi seiskamist.

³⁵ GNSS – globaalne satelliitpositsioneerimise süsteem (ingl Global Navigation Satellite System).

Võidakse kasutada ka meetmete kombinatsioone, see tähendab kohaldada ainult ühte või mitut meetet korraga. Mehitamata süsteemide tõrjumise riskiks on kõrvalseisjate või nende vara ohtu sattumine, samuti objekti kahjustamine, kui näiteks mehitamata sõiduk sõidab otsa objektile, mida kaitsta soovitakse. Seetõttu on oluline hinnata riske iga kord eraldi ning sõitu sekkumise puhul tuleb esmalt rakendada nii-öelda pehmeid meetmeid, nagu veesõiduki või sõiduki operaatoriga ühenduse võtmine, hoiatamine, mehitamata süsteemi sundmaandamine või -peatamine. Alles siis, kui need ei aita, saab kohaldada selliseid meetmeid nagu raadioside segamine, mehitamata süsteemi juhtimise ülevõtmine või hävitamine. Selle põhimõtte järgi on ka üles ehitatud § 54⁷ lõiked – lõikes 1 antakse mehitamata süsteemi sundpeatamise õigus, lõikes 2 antakse füüsilise jõu, tulirelva sõitu sekkumise õigus ning tulirelva kõrval selliste erivahendite kasutamise õigus, mille korral mehitamata süsteem tõenäoliselt hävib.

Vahetu olulise ohu tõrjumiseks võib kohaldada järgmisi meetmeid nii kaua, kui neid on eesmärgi saavutamiseks vältimatult vaja:

- 1) sundida sõitvat mehitamata veesõidukit või sõidukit peatuma;
- 2) kasutada füüsilist jõudu mehitamata veesõiduki ja sõiduki peatuma sundimiseks;
- 3) kasutada tulirelva;
- 4) võtta mehitamata süsteemi juhtimine arvutiseadmega üle.

Füüsilise jõu kasutamise käigus võib kasutada järgmisi erivahendeid:

- 1) tulirelv;
- 2) raadioside segaja (ingl *jammer*);
- 3) laserseade või muu seade, millega on võimalik tõkestada mehitamata süsteemi edasist liikumist;
- 4) võrk;
- 5) mehitamata süsteem, mis on valmistatud või mida kasutatakse mehitamata süsteemiga kokku pörkamiseks, et tõkestada selle edasist liikumist;
- 6) muu seade või vahend, mis on eespool nimetud seadmete või vahenditega sarnase toimega.³⁶

Füüsilist jõudu, tulirelva ja erivahendeid võib kasutada ning mehitamata süsteemi juhtimise võib arvutiseadmega üle võtta nii kauaks, kui seda on eesmärgi saavutamiseks vältimatult vaja. Seega on oluline, et Kaitsevägi hindab ohuolukorda ja kohaldab üksnes sellist meetet, mis on proportsionaalne antud olukorraga. Selleks peab Kaitsevägi välja töötama protseduurid, hindamismaatriksid ja muu sellise, et tagada ohu suurusega proportsionaalne tõrjemeetodi kohaldamine.

Muu seade laserseadme kõrval võib olla selline seade, mis kiirgab valgust, mikrolaineid, elektromagnetlaineid või muud sellist, millega on võimalik tõkestada mehitamata süsteemi edasist liikumist, pimestades kaamerat, et kaugpiloot või operaator ei näeks, kus ta lendab või sõidab, või segades GPS-i, et kaugpiloot või operaator ei teaks süsteemi asukohta, või segades raadiolaineid.

Kui raadiosidet piiratakse, et sundida mehitamata süsteem peatuma, tuleb arvesse võtta elektroonilise side seaduse § 115 lõike 2 alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse 12. detsembri 2005. aasta määruses nr 301 „Raadioside piiramise kord“ kehtestatud nõudeid raadioside piiramise loa taotlemiseks. See tähendab, et määrusest võetakse arvesse ainult selle §-d 3–5 ega arvestata §-des 2¹ ja 2² seatud piiranguid asukohale, kus võib raadiosidet piirata.

³⁶ Punktis 6 nimetatu on jäetud lahtiseks, et mitte takistada innovaatiliste lahenduste kasutuselevõttu. Ainus piirang on, et see seade või vahend peab evima sama toimet, mis on seaduses konkreetsete seadmete või vahenditena loetletud.

Eelnõuga lisatav turvakontrolli teostamise võimalus (planeeritav KKS § 54⁸) on üldjuhul julgeolekualale sisenejate ja väljujate suhtes tavapärane ja rutiinne meede tagada julgeolekuala turvalisus ja kindlustada, et alale ei satu keelatud ja ohtlikke esemeid ega viida välja Kaitseväele kuuluvat vara. Turvakontrolli teostatakse tavaolukorras pisteliselt. Kaitseväe ohutasemete tõstmisel võidakse tihendada julgeolekualale sisenejate ja julgeolekualalt väljujate turvakontrolli. Turvakontrolli teostatakse eelnõu alusel ka julgeolekuala vahetus läheduses, kuid ainult juhtudel, kui esineb kõrgendatud oht ning see on vaja välja selgitada või vahetu oht, mida on vaja tõrjuda. Turvakontrolli teostatakse ka kinnipeetud isikutele, kui on vaja tagada, et isik ei peida oma riietes midagi (näiteks nuga), millega ta võiks ohustada ennast või teisi.

Eelnõuga täpsustatakse KKS §-i 55 ning lisatakse Kaitseväele õigus isikut kinni pidada julgeolekuala vahetus läheduses. Isiku kinnipidamise meede ei ole KKS-is uus, seni on kehtinud õigus isikut kinni pidada vaid julgeolekualal (kehtiv KKS § 55). Lisanduva meetmega võib Kaitsevägi isikut kinni pidada ka julgeolekuala vahetus läheduses vaid siis, kui ta ohustab julgeolekuala, on tunginud julgeolekualale loata või esineb kahtlus, et ta on pannud toime süüteo julgeolekuala või seal viibivate teenistujate vastu. Kehtivat KKS §-i 55 on vaja muuta, kuna kehtivas KKS-is on sõnastatud säte selliselt, et isiku suhtes peaks teada olema, et ta on pannud julgeolekualal toime süüteo. Kaitsevägi ei saa otsustada, kas isik on toime pannud süüteo või mitte, Kaitsevägi võib tuvastada ainult kahtluse ja selle korral isiku kinni pidada. Isikut võib julgeolekuala vahetus läheduses kinni pidada vaid seaduses nimetatud juhtudel. Isiku võib kinni pidada näiteks sulgedes ta ruumi või sõidukisse või piirates muul viisil olulisel määral tema füüsilist vabadust. Juhul, kui ei ole alust isiku kinnipidamiseks, on proportsionaalse meetmena õigus isikut vaid küsitleda ja temalt dokumente nõuda ning ainult seni, kuni ennetatakse julgeolekuala ähvardavat ohtu.

Eelnõuga kehtestatakse seni kehtiva KKS § 56 asemel KKS § 54⁹, millega on Kaitseväel õigus kinnipeetud isikut läbi vaadata. Õigus isikut läbi vaadata ei ole KKS-is uus. Seni kehtiv KKS § 56 sätestab isiku läbivaatuse õiguse, kuid ei sätesta vajalikke toimingut piiravaid ja proportsionaalsust tagavaid sätteid. Lisatava KKS § 54⁹ järgi sätestatakse, millisel juhul ja kuidas tuleb isikut läbi vaadata. Isikut võib läbi vaadata vaid kõrgendatud ohu korral ja ka alles siis, kui isik on eelnevalt KKS § 55 alusel kinni peetud. Suurt riivet põhjustavat isiku läbivaatust saab pidada proportsionaalseks meetmeks vaid juhul, kui on suur tõenäosus arvata, et isiku tegevus võib põhjustada kõrgendatud vahetut ohtu julgeolekualale. Kaitseväele antakse õigus vaadata läbi vaid isiku keha, riided ja kehal kantavad esemed, kuid ei anta õigust läbi vaadata isiku kehaõõnsusi, see õigus jääb vaid politseile. Kõiki isiku suhtes rakendatavaid meetmeid tuleb protokollida seadustes ettenähtud viisil ja nende rakendamise kohta võib isik esitada ka vaide Kaitseväe juhatajale või kaebuse kohtule.

Eelnõuga luuakse KKS §-s 54¹⁰ Kaitseväele võimalus vallasasja läbi vaadata. Vallasasja läbivaatus on sätestatud ka kehtivas KKS §-s 56, kuid seda on vaja täpsustada ja muuta selgemaks ning tänapäeva nõuetele vastavaks. Vallasasja võib läbi vaadata julgeolekualale sisenevate isikute puhul, kuna tuleb veenduda, et isik ei saabu linnakusse keelatud esemetega ega lahku linnakust esemetega, mida ei ole lubatud välja viia (näiteks laskemoon, relvad, varastatud esemed, salastatud teave). Vallasasja läbivaatust korraldatakse Kaitseväe julgeolekualade korral üldiselt vaid pisteliselt, et igapäevaselt tagada julgeolekuala turvalisus. Eelnõuga lisatakse võimalus vallasasja läbi vaadata ka julgeolekuala vahetus läheduses, kuid seda tingimusel, et julgeolekuala ähvardab kõrgendatud oht või seda on vaja kõrgendatud vahetu ohu tõrjumiseks. Näiteks võib tuua olukorra, kus isik üritab jätta maha koti või paki julgeolekuala aia äärde ning lahkuda. Sel juhul on Kaitseväel vaja tuvastada, mis eesmärgil kott maha jäeti ja mis võib kotis olla ning ega see ei põhjusta julgeolekualale ohtu. Sel juhul võib

olla Kaitseväel vaja isiku kott või julgeolekuala vahetus läheduses asuva auto pakiruum läbi vaadata ning veenduda, et seal ei ole lõhke- või süüteseadeldise paigaldamise materjale.

Vallasasja läbivaatuse vajalikkuse kohta võib tuua näite, kus isikud on Kaitseväe objekti läheduses mehitamata õhusõidukit lennutanud, kuid on jõudnud õhusõiduki ja sellega seotud tehnika pakkida auto pakiruumi ning üritavad linnaku vahetust lähedusest minema sõita. Sel juhul tuleb Kaitseväel kõigepealt hinnata, kas võib olla tegemist ohuga julgeolekualale, ning sõiduk peatada, isikut küsitleda ja nõuda dokumente ning seejärel vajaduse korral vallasasi ehk auto läbi vaadata. MÕS-i lennutamine julgeolekuala kohal võib põhjustada Kaitseväele ohtu. Näiteks ei ole lubatud elektroonilisi sidevahendeid, sealhulgas MÕS-i, kasutada lahingumoonalao piirkonnas, kus see võib tekitada ohtu lahingumoonale. Samuti võib MÕS-i lennutamisega julgeolekualal toime panna riigivastase süüteo, kui kogutakse infot luuretegevuse eesmärgil. Tuleb rõhutada, et isiku kahtlustamiseks mehitamata õhusõiduki lennutamise suhtes peavad olema selged ja kindlad tõendid, sest ilma nendeta ei ole isiku peatamine ja auto läbivaatamine proportsionaalne meede. Kui küsitlemise tulemusena tekib kahtlus, et isik ikkagi võib suure tõenäosusega olla seotud mehitamata õhusõiduki lennutamisega Kaitseväe julgeolekuala kohal ehk süüteoga, on eelnõus toodud muudatuste tulemusel Kaitseväel isikute lahkumise takistamiseks õiguslik alus.

Kaitseväel on igakordne kohustus selgelt välja tuua, mille alusel isiku suhtes meetmeid rakendatakse, ja veenduda, et see on isikule igati arusaadav. Kui on tuvastatud, et isik võis juhtida mehitamata sõidukit julgeolekuala läheduses või ohustada sellega julgeolekuala, tuleb asjaolude selgitamiseks mehitamata sõiduk hoiule võtta (eelnõuga kavandatud KKS § 54¹¹), et see kui vallasasi läbi vaadata (eelnõuga kavandatud KKS § 54¹⁰) ja süüteo korral kasutada seda asitõendina. Isiku põhiõigusi riivavamate erimeetmete rakendamisel on Kaitseväel kohustus see kirjalikult fikseerida üldjuhul protokollis või kirjalikult muus Kaitseväes kasutatavas dokumendis.

Selleks, et ennetada ohtu julgeolekualale ja sealsetele Kaitseväe tegevustele, on Kaitseväel võimalik eelnõukohase sätte alusel kehtestada viibimiskeeld (eelnõuga kavandatud KKS § 54⁵). Viibimiskeelu kehtestamist julgeolekuala vahetus läheduses avalikus ruumis on vaja selleks, et tagada Kaitseväe julgeolekuala puutumatus või isikute ohutus. Viibimiskeelu võib kehtestada kuni 12 tunniks. Seda võib pikendada üle 12 tunni üksnes Kaitseväe juhataja või tema volitatud ülema loal, kes teeb vastava motiveeritud otsuse. Algne viibimiskeelu kehtestaja ei ole sama isik, kes otsustab viibimiskeelu pikendamise. Viibimiskeelu pikendamise otsuse teeb kas Kaitseväe juhataja või kõrgem ülem. Viibimiskeelu kehtestamise ja sellest teavitamise protseduurid kehtestatakse Kaitseväe-siseselt.

Näiteks võib viibimiskeelu kehtestamise vajadus tekkida avaliku tee osale julgeolekuala vahetus läheduses, mis viib lahingumoonalao juurde, kui seal parajasti veetakse lahingumoon. Lao territoorium on julgeolekuala, kuid sinna juurdepääsemiseks kasutatavad teed on avalik ruum, mistõttu võib olla vaja kehtestada seal ajutiselt viibimiskeeld ning autod ja inimesed mujale suunata. Viibimiskeeld on vaja kehtestada nende kõrvaliste isikute ohutuse tagamiseks, kes muidu võiksid sattuda ohualasse. Lahingumoon vedavad veokid võivad moodustada lattu sissepääsu teotsal järjekorra, mistõttu tuleb Kaitseväel ajutiselt kehtestada teotsa ja julgeolekuala läheduses viibimiskeeld, et tsiviilsõidukid ei satuks kogemata lahingumoonaveokite vahele. Seda võib teha vaid julgeolekuala vahetus läheduses ja ohutuse tagamiseks. Julgeolekualast kaugemal tuleb endiselt tugineda politsei abile. KKS-i kohaselt on Kaitseväel võimalik kehtestada ka ajutine julgeolekuala, kuid selle kehtestamine on aeganõudev. Viibimiskeelu võib kehtestada paindlikult ja viivitamata ning tehes selle juures viibijatele suuliselt teatavaks.

Viibimiskeelu näitlikustamiseks võib tuua ka olukorra, kus Kaitseväge objekti peapääsle ette kogunenud rahvamass takistab liiklust objektile ja välja. Seni on tuginetud politsei abile, kes tuleb ja kehtestab viibimiskeelu ohutuse tagamiseks. Siiski on politseil vaja jääda viibimiskeeldu jõustama ja seda võib olla vaja teha pikemalt, mis võib hoida kinni olulist politseiresurssi. Eelnõu järgi võib sel juhul viibimiskeelu kehtestada ja selle jõustamise tagada julgeolekuala vahetus läheduses ka Kaitsevägi ise ega pea tuginema igal juhul politsei abile.

Laiemalt on kõik kirjeldatud, täpsustatud ja lisanduvad erimeetmed suunatud julgeolekuala ohutuse tagamisele ning selle kaitsmisele. Antud kontekstis tuleb märkida, et Euroopas on toimunud mitmeid rünnakuid kaitsejõudude taristu, sõidukite ja isikute vastu ning rünnakutes kahtlustatakse agressorriikide eriteenistusi. Näiteks on Saksamaal mitmel korral süüdatud kaitsejõudude veokeid.³⁷ Sarnased rünnakud ei ole välistatud ka Eestis ning seega on julgeolekuala kaitseks julgeolekuala vahetus läheduses rakendatavate erimeetmete hulka vaja arvata ka need meetmed, mille abil oleks Kaitseväel võimalik efektiivselt julgeolekuala kaitsta vahetus läheduses avalikus ruumis. Kaitsevägi võib olla sihtmärgiks ainuüksi selle tõttu, et Eesti toetab poliitiliselt Ukrainat. Sarnastel motiividel on Vene luurega seotud isikud toime pannud rünnakuid Ukrainasse suunduvate relva- või abisaadetiste vastu.^{38, 39}

Ka Eestis on toime pandud rünnakuid, millel on seosed Vene luureteenistusega ja mis on suunatud Ukraina toetamise kollektiivse tahte õhnestamisele ja destabiliseerimisele.⁴⁰ Kaitsevägi on korraldanud relva- ja moonasaadetisi Ukrainale ning võib eeldada, et säilib Venemaa huvi sellise abi saatmist takistada. Sihtmärkideks võivad olla Kaitseväge

³⁷ Saksamaal Erfurti linnas süüdati mitu Bundeswehri veokit. Venemeelses sotsiaalmeedias kirjutatakse, et tegu oli Venemaa korraldatud rünnakuga, väites, et Erfurti parklas remonditi Ukraina relvajõudude sõidukeid, kuigi Bundeswehr pole seda kinnitanud. Sarnane süütamine leidis aset kaks nädalat varem Alam-Saksi liidumaal Soltaus. ([Ntv/Welt](https://www.n-tv.de/politik/Kreml-Kanaele-prahlen-mit-Anschlag-auf-Bundeswehr-in-Erfurt-article25862710.html), 26.06.2025). Leitav aadressil <https://www.n-tv.de/politik/Kreml-Kanaele-prahlen-mit-Anschlag-auf-Bundeswehr-in-Erfurt-article25862710.html>.

³⁸ Saksamaal ja Šveitsis vahistati kolm Ukraina kodakondsusega meest, keda kahtlustatakse sabotaaži kavandamises Venemaa huvides. Saksa ametivõimude teatel valmistusid mehed korraldama süütamisi ja saatma posti teel lõhkeseadeldisi ning olid sellega seoses ühenduses Venemaa julgeolekuasutustega. Prokuratuuri sõnul olid sihtmärgiks valitud kaubad, mis olid teel Ukrainasse. Ettevalmistuste raames saadeti Ukrainas asuvatele aadressidele pakke, mis olid varustatud jälgimisseadmetega. ([DW/Spiegel](https://www.dw.com/en/germany-arrests-3-for-planning-russian-sabotage-attacks/a-68048728?maca=en-rss-en-all-1573-rdf), 14.05.2025). Leitav aadressil <https://www.dw.com/en/germany-arrests-3-for-planning-russian-sabotage-attacks/a-68048728?maca=en-rss-en-all-1573-rdf>.

Kaks Saksamaal elavat saksa-vene päritolu meest sattusid Saksamaal uurimise alla. Neid süüdistatakse spionaažis ja terrorismis. Väidetavalt on nad kogunud teavet Saksamaa ja USA sõjaliste rajatiste ning taristu kohta, et kavandada sabotaaži Ukrainasse viidava sõjavarustuse vastu. Üks kahtlusalustest omab nii Saksa kui ka Vene kodakondsust ning on varem võidelnud nn Donetski Rahvavabariigi koosseisus. Tegevust aitas alates 2024. aasta märtsist väidetavalt koordineerida teine sarnase taustaga inimene. Mehi võib oodata aastatepikkune vangistus. ([Tagesschau](https://www.tagesschau.de/investigativ/russland-sabotage-100.html), 18.04.2025). Leitav aadressil <https://www.tagesschau.de/investigativ/russland-sabotage-100.html>.

³⁹ Leedus hoiti eelmisel aastal ära hulk katseid rünnata Ukrainale mõeldud sõjalise abi saadetisi. Leedu politsei on eri juurdluste käigus pidanud kinni inimesi, keda kahtlustatakse terrorirünnakute kavandamises Ukrainale mõeldud sõjatehnikale. Käimas on mitu tosinat sarnast eeluurimist. (LRT, 28.02.2025). Leitav aadressil <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2500074/policija-per-nepavykusi-teroro-akta-siauliuose-noreta-sunaikinti-karine-parama-ukrainai>.

⁴⁰ Venemaa püüab hübriidoperatsioonide abil Euroopat destabiliseerida ning õhnestada kollektiivset tahet Ukrainat toetada, tõdes Kaitsepolitsei ameti peadirektori Margo Palloson. Pallosoni sõnul sellised rünnakud Euroopa vastu mitte ei nõrgesta, vaid tugevdavad lääne ühtsust ja otsustavust Ukrainat toetada. Reaalselt õnnestus Venemaa mahitusel 2024. aastal toime panna üks rünnak, kui Tartus süüdati Ukraina registreerimisnumbriga sõiduk. 2024. aastal viis KAPO kohtu ette viis GRU kaastöötajat. Alates Venemaa täiemahulise sõja algusest Ukrainas on Kaitsepolitsei ameti ettepanekul Eestis julgeolekukaalutlustel elamisluba kehtetuks tunnistatud kokku 15 inimesel. (ERR/Kapo, 14.04.2025). Leitav aadressil https://kapo.ee/sites/default/files/content_page_attachments/aastaraamat-2024-2025_0.pdf; <https://www.err.ee/1609663862/margo-palloson-venemaa-eriteenistuste-luurehuvi-eesti-vastu-on-pidev>.

lahingumoonalaod, kus abi võidakse hoiustada, või veokite kolonnid, millega vedusid korraldatakse. Kaitseväe lahingumoonaladude piirkonnas on tuvastatud kahtlasi isikuid ning loata mehitamata õhusõidukite lende. Selleks, et kirjeldatud agressorriigi tegevustest tulenevaid riske tõhusalt maandada, on vaja Kaitseväele anda õigus julgeolekuala vahetus läheduses isikuid tuvastada, neid küsitleda ja vajaduse korral kinni pidada. Isikuid ei ole võimalik tuvastada ilma, et kaitseväelased väljuksid julgeolekualalt avalikku ruumi ning rakendaksid seal isiku küsitlemise ja dokumentide nõudmise meetet.

Lisaks Kaitseväe territooriumile on Kaitseväe laevad, lennuvahendid ja sõidukid julgeolekuala KKS § 50 järgi. Seega saab nende vahetus läheduses samuti kohaldada eelnõuga lisatavaid erimeetmeid.⁴¹ See võimaldaks näiteks peatada ja küsitleda isikuid, kes pildistavad või jälgivad maanteel liikuvaid Kaitseväe sõidukite kolonne. Antud juhul oleks kolonni kahtlase pildistamise korral proportsionaalne meede vaid isikut küsitleda ja dokumenti nõuda. Tuvastatud on hulgaliselt juhtumeid, kus Kaitseväe sõidukite kolonne on jälginud või jälitanud sõidukid teadmata põhjustel. Kuna praegu ei saa Kaitseväge rakendada meetmeid julgeolekuala kaitseks julgeolekuala vahetus läheduses, siis on sellises olukorras tavaliselt kutsutud politsei, kuna aga kolonn ja pildistaja liiguvad samal ajal sõidukitega edasi, on politseil keeruline efektiivselt reageerida. Seetõttu luuakse eelnõuga Kaitseväele õigus ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks või tõrjumiseks sõiduk peatada, isikut küsitleda ja nõuda dokumenti. Kaitseväge hindab olukorda iga kord eraldi ning vastavalt proportsionaalsuse ja õiguspärasuse printsiibile astub näiteks sõidukite kolonni pildistanud isikutega vajaduse korral kontakti. Kõiki kaitseväelaste vastu huvi tundvaid isikuid ei peatata ega küsitleta, sest heauskne huvi Kaitseväe tegemiste vastu avalikus ruumis on eeldatav ja iga kord ei ole tuvastatud ohtu, millele reageerida. Kui aga näiteks eraisik sõidab kolonni ette või vahele vaatamata sõjaväepolitsei keelavatele märguannetele, aeglustab või takistab kolonni ning seejärel pildistab ja kordab tegevust mitu korda, on Kaitseväel vaja isikult küsida selgitusi tema tegevusele.

Eelnõuga lisatakse KKS-i § 54¹², millega võimaldatakse Kaitseväel julgeolekualal või selle vahetus läheduses toimuva jälgimiseks kasutada pilti ja heli edastavat või salvestavat jälgimisseadmestikku või liikuvkaamerat, aga vaid siis, kui seda on vaja julgeolekuala ähvardava ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks või tõrjumiseks. Kehtivas KKS-is on selline õigus antud vaid julgeolekualal. Julgeolekuala vahetut lähedust tuleb jälgida selleks, et ennetada julgeolekuala puutumatus kahjustamist. Kui Kaitseväge ei suuda tuvastada näiteks julgeolekuala välispiiril oleva piirdeaia läbimise ettevalmistamist ja reageerib alles siis, kui piirdeaed on puruks lõigatud, siis ei ole julgeolekuala puutumatus tagatud ning oht riigi julgeolekule on realiseerunud. Kaitseväge peab reageerima julgeolekuala kaitseks juba ohu ennetamise faasis ning see eeldab vastavate seadmete kasutamist ja ka julgeolekuala vahetu läheduse jälgimist.

Tuleb märkida, et julgeolekuala kaitse korral on ohu ennetamine ja tõrjumine preventiivse iseloomuga tegevus ja julgeolekuala lähistel liikuvate inimeste lausalist põhjuseta jälgimist ei teostata. Julgeolekualal ja selle vahetuses läheduses paiknevate jälgimisseadmete olemasolust on jälgimisseadmestiku mõjuulatuses viibivaid isikuid reeglina teavitatud, mis annab isikutele võimaluse vabalt valida õigusi vähem riivav liikumissuund. Ohu hindamisel lähtutakse isiku tegevusest igal konkreetsel juhtumil ja kui isik oma tegevusega ei anna indikatsiooni, et ta võib olla ohuks julgeolekualale, siis edasist jälgimist ega isiku suhtes erimeetmeid ei rakendata. Ohutõrje eesmärgiks on õigushüvesid ähvardavate ohtude tõrjumine, julgeolekualale kahju ärahoidmine ja kõrvaldamine. Tegemist on eelkõige prognoosil põhineva, võimalikult efektiivse, vähemriivava ja paindliku reaktsiooniga kahju tõenäosusele.⁴² Riigi sisemise rahu

⁴¹ Kaitseväe laeva ohutusala kohta vaata seletuskirjas eespool olevat selgitust.

⁴² Jaanimägi, K. Politsei sisemise rahu tagajana. *Juridica* 2004 nr 7, lk 459.

kaitse ei tähenda riigi jaoks üksnes reaktiivsust, vaid riik on kohustatud olema ka proaktiivne – üks viis proaktiivseks käitumiseks on õigushüvesid ähvardava ohu ennetamine ja seda ka julgeolekuala kaitsel.⁴³ Ohu ennetamine on muu hulgas teabe kogumine, vahetamine ja analüüs, toimingute kavandamine ja elluviimine ning riikliku järelevalve meetmete kohaldamine tulevikus ähvardada võivate ohtude tõrjumiseks, lähtudes igal sammul siiski põhjendatuse ja proportsionaalsuse põhimõtetest.

Eelnõukohase KKS §-ga 54¹² sätestatakse ka kogutavate andmete andmetöötlust reguleerivad sätted. Isikuandmete töötlemine pilti ja heli edastava või salvestava jälgimisseadmestiku, sealhulgas liikuva kaamera kasutamiseks on piiritletud 2000 meetriga alates julgeolekuala välispiirist. Sellega tagatakse, et Kaitseväel on piisav teadlikkus, mis nende julgeolekuala vahetus läheduses toimub ning teisalt on tagatud isikute puutumatus sellest alast väljapool liikudes. Lõikes 1 sätestatakse salvestise olemus, milleks on vahend, mille abil tuvastatakse julgeolekuala, selle vahetus läheduses ja laeva ohutusosalal tegevus ja asetus, mis võib põhjustada ohtu julgeolekualale. Salvestisega töödeldakse fotot, video- või helisalvestust ning need võivad sisaldada isikuandmeid. Salvestise abil tuvastatakse eelkõige isikute ja objektide põhjustatud ohtu. Üldjuhul ei ole salvestamise eesmärgiks isikuid tuvastada. Valdavalt ei tuvasta alaliste julgeolekualade valveks paigaldatud valvekaamera isikut, kuid kaameraga võidakse töödelda isikuandmeid. Isiku osas tuvastatakse vaid niipalju, et tegemist on inimesega, ja tema tegevuse üldine iseloom. Selle alusel hinnatakse, kas on vaja minna julgeolekuala vahetusse läheduses isikut tuvastama või ohule reageerima. Sõidukite puhul tuvastatakse valvekaameraga võimalusel sõiduki number ja asetus ning tegevus, et tuvastada, kas sõidukist võib lähtuda oht julgeolekualale. Sõiduki numbrit võidakse edasiselt töödelda KKS § 36 lõike 1 punktis 6 sätestatud kaitsevæeluure eesmärgil.

Liikuva kaamera regulatsioon julgeolekuala ja selle vahetu läheduse kaitseks on uus. Kehtivas regulatsioonis ei ole selle kasutamine reguleeritud ega lubatud. Liikuvad kaamerad on näiteks autode, lennukite või laevade külge kinnitatud kaamerad, lisaks on eraldi välja toodud kaitsevæelase riide külge kinnitatud vormikaamerad, mis salvestavad ka heli. Antud juhul kasutatakse vormikaamerat vaid julgeolekualal või julgeolekuala vahetus läheduses reageerimisel. Kui julgeolekuala vahetus läheduses viibiva isikuga on vaja minna vestlema, siis on vormikaamera vajalik kaitsevæelase ohutuse tagamiseks ja ka küsitletava isiku õiguste tagamiseks, kui hiljem tekib vaidlus. Kaitsevæelane on kohustatud teavitama isikut vormikaamera kasutamisest kohe isikuga kontakti saavutamisel, et isikul oleks võimalik teada, et tema isikuandmeid (juttu, näopilti, muid andmeid) võidakse salvestada. Üldjuhul kasutatakse salvestist julgeolekuala turvalisust tagava teenistuja ohutuse tagamiseks. Kui isikuga on vestlema mindud julgeolekuala vahetusse läheduses, siis võidakse hiljem salvestist kasutada ka KKS § 36 lõike 1 punktis 6 sätestatud kaitsevæeluure teostamisel (KKS § 37 lõike 6 punkt 2). Vormikaamera salvestisi ei säilitata üle 90 päeva, välja arvatud kaitsevæeluure otstarbel töötlemine. Vormikaamera kasutamise kohta koostab ja jõustab Kaitsevægi sisemise regulatsiooni, mis reguleerib vormikaamerate kasutamise julgeolekuala kaitsel. Regulatsioonis sätestatakse, millal on õigustatud vormikaamera kasutuselevõtt, millal lülitatakse vormikaamera sisse, millal võib selle välja lülitada (isiklike toiminguid tehes, näiteks riietusruumis või tualetis), kuidas andmeid kaamerast maha laaditakse ja kellel on juurdepääs salvestistele.

Julgeolekualal ja selle vahetus läheduses toimuva jälgimiseks kasutatakse ainult pilti edastavat või salvestavat jälgimisseadmestikku ning vormikaameraga salvestatakse nii pilti kui ka heli. Vormikaamera kasutamine tagab, et vahetus läheduses isikuga tehtud toimingud on

⁴³ Jäätmä, J. The Constitutional Requirements for Averting of a Danger: The Principles of a State Based on Democracy, and the Rule of Law v. Averting of a Danger. *Juridica International* 2012 nr 11, lk 144.

õiguspärased; see on kaitseväelase käitumise lisakontrollimehhanism, et keegi ei saaks võimuga liialdada.

Liikuvate kaamerate alla kuuluvad ka sõidukitele või droonidele paigaldatud kaamerad, mida kasutatakse julgeolekuala ohutuse tagamiseks vaid julgeolekualal või selle vahetus läheduses. Droon võimaldab julgeolekuala kohal viibides tuvastada ohtu ka julgeolekuala vahetus läheduses. Seega, kui julgeolekuala ise on tähistatud, on võimalik inimesel aru saada, et selle kohal viibiv droon võib olla seotud julgeolekuala kaitsega ja kuulub riigile.

Kõiki nimetatud julgeolekuala kaitseks kasutatavaid salvestisi ei säilitata kauem kui 90 päeva, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Foto, video ja heli salvestamisest teavitatakse julgeolekuala välispiirile paigaldatud teabetahvilil, välja arvatud juhtudel, kui selline teavitamine seaks ohtu julgeolekuala või Kaitseväe ülesande. Teabetahvliid peavad olema kasutusel kõikide püsivate Kaitseväe objektide osas, nagu Kaitseväe linnakud ja objektid, kuna need ei ole varjatud iseloomuga. Alaliste Kaitseväe objektide vahetus läheduses isikute ohu tuvastamise eesmärgil filmimisest võib Kaitseväge teavitada ka näiteks juurdepääsuteedele paigaldatavate siltidega ning samuti teavitustega riiklikes kanalites, Kaitseväe kodulehel mil.ee, teiste riigiasutuste kodulehtedel või ka näiteks sotsiaalmeedia kanalites või kohaliku omavalitsuse teavituskanalite kaudu. Samuti võidakse julgeolekuala vahetusse lähedusse sattunud isikut salvestamise võimalikkusest teavitada julgeolekuala kaitsemeeskonna poolt vahetult. Selliste teavituste tulemusena on isikul võimalik eemaldada ja vältida oma andmete edasist töötlemist.

Eelnõukohase KKS § 54¹² lõigetes 4 ja 5 on sätestatud erisused salvestise säilitamise kohta. Kuigi julgeolekuala kaitse eesmärgil tehtud salvestised kustutatakse pärast 90 päeva möödumist, võib Kaitseväel teatud juhtudel lisaks julgeoleku tagamisele ja kaitseväeluure teostamisele oma muude põhiülesannete täitmiseks olla vaja salvestisest teha väljavõtteid ning neid kauem säilitada. Väljavõtteid tehakse vaid põhjendatud konkreetsetel juhtudel. Ilma otsese vajaduseta väljavõtteid ei tehta ja neid säilitatakse vaid nii kaua, kui ülesande täitmiseks vaja. Salvestisest on vaja väljavõtte teha näiteks objektivalvekaamerate kvaliteedi kontrolliks, näiteks kaamerate asendi parandamise korraldamiseks, julgeolekualal isikute liikumise analüüsiks ja vastavate koolituste läbiviimiseks.

Näiteks võib tuua järgmise olukorra: kui tuvastatakse, et üks julgeolekuala objektivalvekaamera on tehnilise tõrkega, siis tehakse selle kaamera pildist väljavõtte, näidates ära, mis osas ei täida kaamera nõudeid. See väljavõtte edastatakse kaamerate parandamise või vahetamise eest vastutavale haldurile. Sel juhul võib olla vajalik kaamera väljavõtet säilitada kauem kui 90 päeva, kuna uue kaamera hange võib aega võtta. Sel juhul ei töödelda kaamera salvestise väljavõttes isikuandmeid, kuna neid ei ole vajalik ega õiguspärane töödelda. Kui uus kaamera on paigaldatud, siis kustutatakse vana kaamera väljavõtte, kuna seda ei ole enam vaja.

Täiendavalt võib väljavõtteid teha ka näiteks distsiplinaarmenetluste asjaolude kontrolliks või julgeolekualal teatud piirkondades liikumise tiheduse hindamiseks, et ehitada sinna näiteks ohutuse tagamiseks lisataristu. Nendel juhtudel töödeldakse isikuandmeid vaid seaduses ettenähtud juhtudel Kaitseväe ülesande täitmise eesmärgil. Kui selle ülesande täitmiseks ei ole vaja isikuandmeid või isikuid väljavõttel tuvastada, siis eemaldatakse võimalikud salvestises sisalduvad isikuandmed salvestise väljavõtte tegemise käigus. Toome välja, et reeglina ei sisalda need väljavõtted isikuandmeid, kuid kui salvestis sisaldab isikuandmeid, siis nende töötlemine on lubatud vaid seaduses ettenähtud juhtudel.

Eelnõukohase KKS § 54¹² lõikes 7 sätestatakse, et Kaitseväge võib julgeolekuala kaitse eesmärgil isikuandmete töötlemisel piirata andmesubjekti teatud õigusi. See tagab Kaitseväele võimaluse kaitsta julgeolekuala kaitse ja valvega seotud informatsiooni, näiteks teavet

kaamerate piltide vaatevälja, resolutsiooni ja võimekuse kohta. Samuti ei saaks isik nõuda julgeolekuala vahetu läheduse valvekaamera kasutamise lõpetamist. Kaitsevägele on jäetud õigus otsustada isikuandmete töötlemisel andmesubjekti õiguste piiramise vajadus vastavalt olukorrale, tuginedes konventsioonile 108.

Kaitseväge õigus piirata andmesubjekti õigusi julgeolekuala kaitse eesmärgil andmete töötlemisel on tulenevalt isikuandmete kaitse üldmäärusest⁴⁴ vajalik sätestada seaduses. Kaitsevägeleure otstarbel andmete töötlemise korral lähtutakse isikuandmete kaitse üldmääruse 5. jao artiklist 23, kus on üldmääruse rakendamise kohustuse osas eranditena loetletud riigi julgeolek, riigikaitse jne. Andmesubjekti õiguste piiramine on võimalik riigi julgeoleku ohustamise takistamiseks ja muudel seaduses sätestatud põhjustel.

Eelnõukohase KKS § 54¹² lõikes 8 on täiendava garantiina sätestatud, et andmesubjekti õigusi võib piirata seni, kuni see on seaduses nimetatud eesmärgi täitmiseks vajalik ehk kui eesmärk ära langeb, puudub ka vajadus piirata isiku õigusi saada teada tema isikuandmete töötlemise tehnilistest ja korralduslikest kaitsemeetmetest; tutvuda kogutud ja töödeldavate isikuandmetega; nõuda tema isikuandmete töötlemise piiramist; nõuda tema isikuandmete ülekandmist; esitada vastuväiteid tema isikuandmete töötlemise kohta; ning saada teada isikuandmetega seotud rikkumisest.

Eelnõukohase KKS §-ga 54¹³ sätestatakse nõuded isikuandmete töötlemisele erimeetmete rakendamise käigus julgeolekuala kaitsel. Kui isikut küsitletakse ja temalt palutakse isikusamasuse tuvastamiseks dokumente, tehakse turvakontrolli või viiakse läbi isiku läbivaatust, siis töödeldakse isikuandmeid (isiku nime ja isikukoodi, sünniaega või kohta). Kõikide nende toimingute läbiviimiseks on vaja tuvastada see isik, kelle suhtes meetet rakendatakse. Tuvastamine on vajalik seoses põhiseaduses sätestatud isiku põhiõiguste võimaliku riivega ning tuleneb vajadusest isikut riive ulatusest teavitada. Isikule tutvustatakse tema õigusi pöörduda oma õiguste kaitseks kohtu, õiguskantsleri või Andmekaitse Inspektsiooni poole, et kontrollida, kas tema põhiõiguste ja -vabaduste tagamise põhimõtet ning hea halduse tava on järgitud. Erimeetmete rakendamise osas koostatakse üldjuhul protokoll, välja arvatud juhul, kui isik siseneb julgeolekualale ja turvakontrolli teostatakse pisteliselt, näiteks kui Kaitseväge objekti julgeolekumeetmeid tugevdatakse ajutiselt. Sel juhul on isik juba tuvastatud läbipääsukaardi alusel või julgeolekualale sisenedes. Kui Kaitseväge teostab turvakontrolli julgeolekuala vahetus läheduses julgeolekuala kaitse eesmärgi täitmisel, siis tuleb vormistada meetme protokoll, kuna meetmele on allutatud kõrvaline isik, mitte näiteks julgeolekualale siseneja või reservväelane.

Küsitlemise ja dokumentide nõudmise, isikusamasuse tuvastamise ja isiku läbivaatuse korral julgeolekuala vahetus läheduses vormistatakse meetme protokoll või kui meetmeid kohaldatakse julgeolekualal, siis Kaitseväes kinnitatud vormil dokumentatsioon, kuhu läheb kirja isiku nimi ja isikukood või sünniaeg ja koht. Isik võib nõuda igal ajal meetme rakendamise protokollide koostamist. Kõik isiku õigusi rohkem riivavad (välja arvatud näiteks dokumentide küsimine) rakendatavad erimeetmed tuleb Kaitseväel kirjalikult dokumenteerida ja neid dokumente säilitada üldises Kaitseväes kehtivas korras. Dokumente säilitatakse vastavalt korrale ja vajadusele, aga mitte kauem kui viis aastat. Viieaastane tähtaeg ühelt poolt väldib liigset halduskoormust kuid samas on tagatud piisav aeg, et isik saaks vajaduse korral esitada toimingute kohta vaide. Iga kord isikult julgeolekuala vahetus läheduses dokumendi küsimise

⁴⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta määrus (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus) (EMPs kohaldatav tekst). – [Määrus 2016/679 – EN – GDPR – EUR-Lex](#).

korral ei vormistata protokoll, kuid isiku nime ja isikukoodi töödeldakse Kaitseväes kinnitatud dokumentatsioonivormil.

§ 2. Julgeolekuasutuste seaduse muutmine

Eelnõu § 2 punkti 1 muudatus on tehniline täpsustus, mis on seotud § 3 punktis 6 tehtava muudatusega.

Eelnõu § 2 punktides 2–5 tehakse muudatused seni isiku turvakontrolli meedet reguleerinud JAS §-34⁶ (ja seotud §-s 34⁸) ning lisatakse sellesse isiku läbivaatuse volitus. Muudatuse järgi võib julgeolekuasutus (s.t asjakohase väljaõppe läbinud julgeolekuasutuse ametnik) läbi vaadata isiku keha, sealhulgas riided, riietes oleva või kehal kantava asja, kui:

- 1) isik siseneb julgeolekuasutuse territooriumile või lahkub sellelt ja on alust arvata, et isik kannab endaga kaasas eset või ainet, millega ta võib ohustada ennast, teisi isikuid või julgeolekuasutuse valdust või kahjustada julgeolekuasutuse ülesannete täitmist;
- 2) isik viibib julgeolekuasutuse territooriumil või selle vahetus läheduses, kui kontrollimine on vajalik julgeolekuasutuse valdust või teenistujaid ähvardava kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks või vahetu kõrgendatud ohu tõrjumiseks;
- 3) see on vältimatult vajalik isikusamasuse tuvastamiseks.

Kehtiva regulatsiooni kohaselt ei ole võimalik turvakontrolli käigus isiku kehal, riietes või kehal kantava potentsiaalselt ohtliku eseme tuvastamise korral kindlaks teha, millega on tegemist, kui isik keeldub eset välja andmast, sest turvakontroll ei hõlma isiku riiete, riietes oleva või kehal kantava asja läbi vaatamist. Lisaks on isiku läbivaatuse õiguse olemasolul võimalik teha kindlaks isikusamasus, kui isik ei esita isikut tõendavat dokumenti ning keeldub ütlemast oma nime. Isiku läbivaatuse käigus on võimalik kontrollida, kas tal on kaasas isikut tõendav dokument.

Sarnaselt 2023. aastal jõustunud JAS 4. peatüki muudatustele on uute lõigete ülesehituses ja sõnastuses lähtunud võimalikult palju KorS 3. peatüki loogikast ja sõnastustest, arvestades julgeolekuasutuse volituste eripära ja nende piiratud. Samasisuline säte on KorS §-s 48. Kavandatud JAS § 34⁶ lõike 1¹ punkt 1 lähtub KorS § 48 lõike 1 punktist 1, kuid erimeetmele allutatavate isikute ringi on sarnaselt JAS § 34⁶ lõike 1 sissejuhatavas lauseosas ja punktis 1 sätestatud turvakontrollile kitsendatud nii, et hõlmatud on vaid julgeolekuasutuse territooriumile sisenevad või lahkuvad isikud ning selgelt esile toodud julgeolekuasutuse valdust ja ülesannete täitmist ohustavad esemed ja ained. See annab julgeolekuasutusele võimalikult selge õigusliku aluse tuvastada muu hulgas teabe ebaseaduslikuks kogumiseks kasutatavaid seadmeid ning ebaseaduslikult väljaviidavaid teabekandjaid. Kavandatud JAS § 34⁶ lõike 1¹ punkt 2 vastab sama paragrahvi lõike 1 punktile 2. Eelnõukohane JAS § 34⁶ lõike 1¹ punkt 3 on kooskõlas KorS § 48 lõike 1 punktiga 3.

Ühtlasi lisatakse piirav tingimus, mille järgi võib isiku läbivaatuse kohaldamisel läbi vaadata üksnes isiku keha, riided ja riietes oleva või kehal kantava asja. Isiku kehaõõnsuste läbivaatamine on keelatud. Piirangu sõnastamisel on võetud eeskujuks Siseministeeriumi koostatud seaduseelnõu⁴⁵, millega sooviti KorS-i täiendusega valla- või linnavalitsuse korrakaitseametnikule ette näha samasisuline piirang. See on vajalik, et riive, mis isiku läbivaatusega kaasneb, oleks võimalikult minimaalne ning protseduur piirduks eelkõige riietuse kui vähem riivava osa läbivaatamisega. Samas on isiku läbivaatus vajalik, et tuvastada keelatud esemed või isiku kontrollimiseks vajalikud dokumendid, kui kontrollitav isik paneb need

⁴⁵ Korrakaitseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (EIS-i toimik 23-1511). – Vabariigi Valitsus esitas selle Riigikogule juunis 2024.

taskusse ega nõustu neid vabatahtlikult välja andma. Arvestades, et kõnealusel juhul on kehtestatud riive intensiivsusele piirang, ei ole sättes ette nähtud täpsemat isiku läbivaatuse korda, nagu on KorS § 48 lõigetes 2–4. Siiski nähakse eelnõus JAS § 34⁶ lõike 2 muudatusega ette, et üldjuhul teeb nii turvakontrolli kompimise teel kui ka isiku läbivaatust ametnik, kes on isikuga samast soost. Kuna turvakontroll hõlmab ka tegevusi, mille käigus ei puudutata isiku keha, ei ole ka riive märkimisväärne ning toimingute tegija sugu puudutava piirangu kehtestamine ei oleks põhjendatud. Ühtlasi sätestatakse, et kui see on vajalik vahetu ohu tõrjumiseks, võib turvakontrolli teha ja isiku läbi vaadata ka selline ametnik, kes ei ole isikuga samast soost.

Paragrahvi 34⁸ lõike 1 punkti 3 muudatusega antakse sõnaselge volitus võtta hoiule lisaks turvakontrollile ka isiku läbivaatuse käigus tuvastatud vallasasi, mis ei ole seadusega keelatud, kuid mis võib ohustada isikut ennast või teist isikut või kahjustada julgeolekuasutuse ülesannete täitmist.

Ka isiku läbivaatuse suhtes kehtib JAS § 34¹, mille järgi võib erimeedet kohaldada üksnes sellekohase väljaõppe läbinud ametnik, erimeetme kohaldamisel võib kasutada vahetut sundi KorS §-des 76–78 sätestatud korras ja nii kaua, kui on eesmärgi täitmiseks vältimatu, ning erimeetme kohaldamine on lubatud ainult kuni politsei saabumiseni.

Sarnaselt senistele JAS §-dele 34²–34⁸ puudutab muudatus üksnes sellist julgeolekuasutuse ametnikku, kes ei ole politseiametnik. Kaitsepolitseiameti politseiametnik võib oma ülesannete täitmisel kohaldada isiku läbivaatust KorS-is sätestatud alustel ja korras tehtava riikliku järelevalve raames.

§ 3. Kaitseliidu seaduse muutmise

Kaitseliidu seaduses tehakse muudatused, mis on peamiselt seotud Kaitseliidu julgeolekuala loomisega ning sellest tulenevalt Kaitseliidu julgeolekuala ja valvatava objekti eristamisega. Muudatused on ajendatud sellest, et Kaitseliidu roll riigi sõjalise kaitse võime ettevalmistamisel on suurenenud. Seaduse järgi võib Kaitseliitu kaasata Kaitseväe sõjaliste ülesannete täitmisse ning Kaitseliidul on ka iseseisev roll maakaitstes. Kaitseliidu ülesanded seoses sõjaliseks kaitseks valmistumisega on samuti suurenenud ning Kaitseliidu enda läbiviidavad õppused vajavad enamasti juleolekuala määramist.

Eelnõu § 3 punktiga 1 täpsustatakse KaLS § 4 lõiget 2² seoses Kaitseliidu kaasamisega Kaitseväe ülesannete täitmisse eesmärgiga tagada Kaitseliidu võimekus tõhusalt täita neid haldus- ja riigikaitse ülesandeid, mille täitmisesse nad on kaasatud. KaLS §-s 4 sätestatakse Kaitseliidu ülesanded, mis jagunevad Kaitseliidu põhiülesanneteks ning ülesanneteks, mille täitmisse Kaitseliit vajadusel kaasatakse. KaLS § 4 lõike 2 kohaselt on nendeks ülesanneteks päästesündmuste lahendamine, eriolukorra tööde tegemine, erakorralise seisukorra lahendamine, küberturvalisuse tagamine, politsei- ja piirivalve seaduse § 3 lõike 1 punktides 1, 4–6 ja 8 ning hädaolukorra seaduse § 16 lõikes 3 sätestatud ülesannete täitmine ning riigikaitseobjektivastase ründe, riigipiiri või ajutise kontrolljoone ebaseadusliku ületamise ning kuritegude ennetamine ja tõkestamine. Nimetatud ülesannete täitmisel on Kaitseliidul kaasava haldusorgani volitused ulatuses, mille täitmiseks on kaasamine toimunud. Tegemist on üldnormiga, mida tuleb kohaldada koos hädaolukorra seaduses, erakorralise seisukorra seaduses või päästeseaduses sätestatud erinormidega. Sätte üldine eesmärk on tagada, et kui Kaitseliit kaasatakse kas haldusorgani haldusülesande täitmisesse või Kaitseväe ülesannete täitmisesse, siis oleksid Kaitseliidul ka selle ülesande täitmiseks vajalikud avaliku võimu volitused. Oluline on rõhutada, et käesolevas paragrahvis sätestatud juhul ei osale Kaitseliit vahetus lahingutegevuses.

Sama paragrahvi lõikes 3¹ nähakse ette, et Kaitseliitu võib tema nõusolekul kaasata järgmiste Kaitseväe ülesannete täitmisse: riigi sõjaline kaitsmine ja osalemine kollektiivses enesekaitstes, valmistumine riigi sõjaliseks kaitseks ja osalemiseks kollektiivses enesekaitstes ning osalemine rahvusvahelises sõjalises koostöös.

Nende ülesannete täpsema loetelu kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega. Kehitva Vabariigi Valitsuse 01.08.2019 määruse nr 69 „[Kaitseväe täpsemad ülesanded, mille täitmisse võib Kaitseliitu kaasata, ning kaasamise tingimused ja kord](#)“ ja selle rakendamise praktika kohaselt on tegemist valdavalt toetavate ülesannetega, mille täitmiseks ei ole vaja avaliku võimu volitusi.

Kaitseväe ja Kaitseliidu ressurss on piiratud ning tuleb luua võimalused eeskätt isikkoosseisu efektiivsemaks rakendamiseks. Praegu puudub Kaitseväel võimalus kaasata Kaitseliidu tegevliikmeid väljaspool õppekogunemisi (tegevliige omandab reservis oleva isiku staatuse) või viidatud määruse rakendamist. Kumbki meede ei ole piisav rahuaegsete ülesannete täitmiseks, kus Kaitseliidu tegevliikmed omavad vajalikku väljaõpet ning saaksid tõhusamalt kaasuda Kaitseväe ülesannetesse.

Samas eeldab sisulisemate ülesannete täitmine ka vajalikke volitusi, mistõttu on otstarbekas muuta KaLS-i viisil, kus Kaitseliit saab kaasava haldusorgani volitused nii lõikes 2 kui ka lõikes 3¹ sätestatud ülesannete täitmisel.

Seeläbi loome struktuuri, kus Kaitsevägi saab rahuajal kaasata Kaitseliitu viimase nõusolekul ülesannete täitmisse, mis olemuselt ei ole vaadeldavad õppekogunemise ega lisaõppekogunemisenä; paraneb ressursikasutus, kuna praegused määruses nimetatud toetavad tegevused ei taga tegelikke vajadusi. Samuti on võimalik Kaitseliidu võimekust senisest oluliselt paremini kasutada riigi sõjalise kaitse võime ettevalmistamisel ja hoidmisel.

Kaitseliit peab olema kaasatav eeskätt Kaitseväe väekaitse ülesannete täitmisse. Kaitseliidul on juba praegu oluline roll Kaitseväe sõjaliste operatsioonide planeerimise ja teostamise toetamisel, kuid kehtivas õigusruumis on neid tegevusi võimalik teostada vaid lisaõppekogunemise läbiviimise kaudu. Olgugi et lisaõppekogunemise eesmärgiks on harjutada mobilisatsioonivalmidust, ei ole nende ülesannete täitmise puhul tegu mõistliku lahendusega, kuna tegu ei ole mitte ainult väljaõppe, vaid reaalsete rahuaegsete ülesannete täitmisega.

Rahuaegsete tegevuste spektri laiendamise kaudu ühtlustuvad senisest paremini Kaitseväe ja Kaitseliidu väljaõppeprotsessid ja ettevalmistus riigi sõjaliseks kaitseks ning paraneb üldine tegevuse kvaliteet. Väekaitsemeetmete rakendamise kaudu on võimalik efektiivsemalt tagada ka droonivastast tegevust.

Nende eesmärkide saavutamiseks tehakse käesoleva eelnõu raames KaLS-is veel kaks olulist muudatust: täpsustatakse Kaitseliidu valvuri kasutuses olevat relvastust ning luuakse Kaitseliidu julgeolekuala regulatsioon. Olgugi et Kaitseliit on vabatahtlik avalik-õiguslik riigikaitseorganisatsioon, on tema üheks põhiolomuseks riigikaitseorganisatsiooni korraldus, kus valmistatakse ette riigi sõjalise kaitse võimet (KaLS § 4 lõike 1 punkt 2). Eesti kaitsevõime tugineb reservarmeele ja koostööle liitlastega ning Kaitseliidu liikmeskonnast umbes 50% moodustavad reservis olevad isikud, kes asuvad täitma sõjalise riigikaitse ülesannet. Siin on esmatähtis omandada oskused ja rakendada võimekused, mis on kohe ülekantavad rahuajast kõrgendatud kaitsevalmidusse ning sealt edasi vastavalt kriisi eskalatsioonile. Teise suure plokina on Kaitseliidu roll toetada teisi riigiasutusi kaasamise kaudu. Siin on organisatsioonil juba praegu väga suured volitused (kaasava haldusorgani volitused nende ülesannete ulatuses, mille täitmisse Kaitseliit kaasati).

Kaasamine tähendab seadusest tulenevat volitust muuta seadusest tulenevatel tingimustel ja korras seaduste ja määrustega kindlaks määratud pädevust ja avaliku võimu volituste jaotust. Selline volitus peab olema selgelt määratletud nii õigusaktis, kui ka selle rakendamise käigus. KorS § 16¹ ja § 16², KaLS § 4 lõigetes 2–3², hädaolukorra seaduse (HOS) § 34 lõikes 1, erakorralise seisukorra seaduse (ErSS) § 15 lõikes 1 ja teistes seadustes on täpselt määratud kindlaks, milliste ülesannete täitmisesse võib Kaitseliitu kaasata (st pädevuse muutmise volitus). KorS § 16² lõigetes 4¹–5, HOS § 35 lõigetes 3¹ ja 4, ErSS § 16 lõigetes 3¹ ja 4 on määratud olulisemad avaliku võimu volitused. Samas ei lange pädevused ega volitused täpselt erinevates seadustes kokku, näiteks kui KaLS § 4 lõike 2 punkti 3 kohaselt võib Kaitseliitu kaasata mistahes erakorralise seisukorra lahendamisele, siis ErSS § 15 lõike 1 kohaselt võib Kaitseväge ja Kaitseliitu kaasata koos vastavate avaliku võimu volitustega erakorralise seisukorra lahendamisel üksnes järgmiste ülesannete täitmisesse: 1) avaliku võimu organi ja riigikaitseobjekti vastu suunatud ründe ärahoidmine ja tõkestamine; 2) vägivallaga seotud kollektiivsest surveaktsioonist või vägivallaga seotud ulatuslikust isikugruppide vahelisest konfliktist tuleneva ebaseadusliku tegevuse tõkestamine; 3) Eesti Vabariigi mõne paikkonna vägivaldse isoleerimisega seotud ebaseadusliku tegevuse tõkestamine; 4) vägivallaga seotud massilise korratuse tõkestamine. Kui Kaitseliit kaasatakse KaLS § 4 lõike 2 punkti 3 alusel mõne sellise eriolukorra lahendamise ülesande täitmisesse, mis ei ole ErSS § 15 lõikes 1 nimetatud, siis ei ole eriseadusega reguleeritud, millised on selle ülesandega seoses Kaitseliidu volitused. Samuti ei ole üheski eriseaduses reguleeritud volitust ettekirjutuse täitmiseks kohaldada sunniraha, mis tuleneb asendustäitmise ja sunniraha seadusest – on selge, et erinormides saab sõnaselgelt nimetada üksnes peamised avaliku võimu volitused, kuid selle kõrval on veel hulk õiguskorrast tulenevaid avaliku võimu volitusi, mis tulenevad haldusülesande täitmisest või muu meetme kohaldamisest.

Selgitame, et kõik ülesanded, kuhu Kaitseliidu kaasamine on KaLS-i alusel võimalik, ei kuulu riikliku järelevalve ülesannete hulka – näiteks otsingu- ja päästetööd. Samas vajavad ka need ülesanded edukaks täitmiseks lisaõiguseid, mida Kaitseliit ise ei oma. Seetõttu on ette nähtud lahendus, kus Kaitseliit saab konkreetse ülesande täitmiseks kaasava haldusorgani või Kaitseväge volitused (näiteks otsingutööde käigus võõral maatükil liikumine peale päikeseloojangut vms). See ei tähenda, et Kaitseliit saaks korrakaitseülesande täitmisel alustada näiteks jälitustegevuse või Kaitseväge puhul sõjalise riigikaitse elluviimisega - nende ülesannete täitmisesse Kaitseliitu ei kaasata. Kaasamine ja sellega seotud õigused on seotud konkreetse ülesande, kaasaja vajaduste ning Kaitseliidu võimalustega. Sõnastusega kindlustatakse, et Kaitseliit omab vaid ülesandepõhiseid pädevusi ning kõik erisused kehtestab vastav seadus.

Lisaks sätestatakse, et Kaitseväge ülesannetesse kaasumisel puudub Kaitseliidul õigus osaleda vahetult lahingutegevuses. Sõjaaja tingimustes liiguvad Kaitseliidu koosseisus ette valmisatud reservis olevad isikud ja üksused oma sõjaaja ametikohtadele Kaitseväge koosseisus ning jätkavad Kaitseväge juhtimisel. Seega ei saa tekkida olukorda, kus Kaitseliidu tegevliikmed ja töötajad, kellel puudub sõjaaja ametikoht või kes hetkel ei täida oma sõjaaja ülesannet, kaasuvad Kaitseväge tegevusse, milleks konkreetsel juhul oleks lahingutegevus.

Eelnõu § 3 punkti 2 kohaselt täiendatakse § 41 lõiget 3, mille kohaselt loetakse Kaitseliidu relv sõjaväerelvaks, mis kantakse sõjaväerelvade registrisse. Praktikaks on tekitanud kehtiva KaLS § 41 lõike 3 sõnastus küsimusi, kas Kaitseliidu relvad on sõjaväerelvad või lihtsalt kantakse sõjaväerelvade registrisse, olemata sõjaväerelvad. Kuigi sellised küsimused on tõlgendamiseiga ületatavad, siis on relvastus niivõrd oluline valdkond, kus seaduse tekst ise peab andma selged vastused. Relvaseaduse (edaspidi *RelvS*) § 3 lõike 1 punkti 1 kohaselt on ametirelv relv, mis on seadusega ette nähtud avalikku võimu teostavatele valitsusasutustele, kohaliku omavalitsuse organitele ja asutustele ning kohtutele teenistusülesannete täitmiseks,

sisekaitselisele rakenduskõrgkoolile õppetööks ja teenistusülesande täitmiseks ning Kaitseliidule teenistuskohustuste täitmiseks. Täpsemalt on sõjaväerelv, mida kasutavad Kaitseministeeriumi valitsemisala asutused ja Kaitseliit, sõjaväerelvad (RelvS § 3 lõike 2 punkt 2). Sõjaväerelvade käitlemine on sätestatud RelvS § 3 lõike 6 kehtestatud kaitseministri 9. juuli 2018. aasta määruses nr 9 „Sõjaväerelvade, nende laskemoona ja lahingumoonade käitlemise ning üleandmise kord“ (edaspidi *määrus nr 9*). Määruse nr 9 kohaselt jagunevad sõjaväerelvad sõjarelvaks, mittesõjarelvaks ja muuks relvaks, mis ei ole tulirelv (§ 2 lõige 1). Sõjarelvade täpsem liigitus on sätestatud kaitseministri 29. mai 2025. aasta määruses nr 7 „Sõjarelvade, relvasüsteemi, sõjarelva laskemoona ja lahingumoonade ning nende osade, sealhulgas oluliste osade või komponentide täpsustav loetelu ja liigitus“ (edaspidi *määrus nr 7*). Määruse nr 7 § 4 lõike 2 punktis 7 on nimetatud raskerelva liigina ka raketikompleks. Selline raketikompleks võib olla näiteks PIORUN, lähimaa õhutõrjeraketikompleks Mistral, tankitõrjeraketikompleks Javelin ja Milan 2.⁴⁶

Eelnõu § 3 punktiga 3 täiendatakse KaLS-i § 51 lõikega 3, millega antakse ministrile volitus kehtestada lõikes 1 sätestatud noorliikmele relva kasutada andmise täpsemad tingimused ja kord. Hetkel kehtiva seaduse § 51 lõikes 1 antud õigus on liiga lai ning vaja on seada täpsemad tingimused Kaitseliidu noorliikmele relva kasutada andmiseks. Antud volitusnormi lisamise eesmärk on piirata Kaitseliidu noorliikmele antavaid Kaitseliidu relvi, mis sätestatakse eraldi kaitseministri määrusega. Hetkel kehtiv säte võimaldab Kaitseliidu igal 12-aastaselt ja vanemal Kaitseliidu noorliikmel lasta igasugusest sõjaväerelvast ilma piiranguteta, seetõttu luuakse kaitseministrile volitusnorm piirata kasutada antavate sõjaväerelvade liike. Sellega ei anta õiguseid juurde, vaid piiratakse relvade kasutamist alaealiste poolt, et tagada paremini noorte riigikaitselise õppe vastavus rahvusvahelistele konventsioonidele. Kaitseministri määruses täpsustatakse, mis vanuses ja mis sõjaväerelva liiki tohib Kaitseliidu noor kasutada.

Selgitame, et kuigi KaLS § 50 lg 3 sätestab, au- ja toetajaliikmel on õigus anda Kaitseliidu relv või laskemoon teenistuskohustuse täitmisel teisele Kaitseliidu liikmele vahetu juhi nõusolekul. Ning selle sätte teine lause ütleb, et Kaitseliidu relva ega laskemoona ei ole õigus anda noorliikmele, siis kavandatava sättega kõnesoleval juhul vastuolu ei teki, sest nimetatud säte reguleerib olukorda, kui Kaitseliidu relv on antud au- ja toetajaliikmele ning kellele ja mis juhul võib tema Kaitseliidu relva edasi anda. Selle järgi ei saa au- ja toetajaliige relva kasutada anda noorliikmele, küll aga saab seda tegevliige teha, vaata KaLS § 42 lõiget 7 ja § 51 lõiget 1.

Eelnõu § 3 punktiga 4 muudetakse KaLS § 69 lõiget 2¹, sätestades, et ajutiselt valvatav objekt on KaLS § 69 lõikes 1 sätestatud tunnustele vastav territoorium või ehitis, mille valve on korraldatud ajutiselt KaLS § 69¹ sätestatud korras. Kehtivas õiguses on ajutine valvatav objekt seotud sõjaväelise väljaõppe läbiviimisega ning ei sobitu seetõttu valvatavate objektide üldisesse regulatsiooni. Seoses julgeolekuala reguleerimisega on sõjaväelise väljaõppe läbiviimiseks määratud alaline või ajutine julgeolekuala. Kaitseliidu ajutine valvatav objekt võib olla võistluse, noorteürituse või muu Kaitseväe ülesande täitmise ala, mida kasutatakse Kaitseliidu poolt KaLS § 4 lõikes 1 sätestatud muu ülesande või muu asutuse muu riigikaitsesega seotud ülesande täitmiseks.

⁴⁶ Kaitseministri 29. mai 2025. aasta määrus nr 7 „Sõjarelvade, relvasüsteemi, sõjarelva laskemoona ja lahingumoonade ning nende osade, sealhulgas oluliste osade või komponentide täpsustav loetelu ja liigitus“, seletuskiri lk 6. Kättesaadav lingilt: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/7b73d049-62e4-4879-b0dc-a4589ef4db0c>.

Eelnõu § 3 punkti 5 kohaselt muudetakse ja sõnastatakse KaLS § 72 lõikeid 1 ja 2 sätestades lõikes 1, et valvuril on õigus tööülesande täitmisel kanda ja kasutada, elektrišoki-, külm- ja gaasirelva ning erivahendit ja enesekaitsevahendit ja tulirelva, sõjaväerelva, sealhulgas relvasüsteemi. Lõikes 2 sätestatakse, et, tulirelva, relvasüsteemi, elektrišoki-, külm- ja gaasirelva käitlemine toimub käesoleva seaduse ja selle alusel antud õigusaktides sätestatud korras, kui käesolevas seaduses ei ole sätestatud teisiti. See säte võimaldab valvuril kasutada Kaitseväge määratud juhtudel valve teostamisel raskerelvi või relvasüsteeme, mis on vajalikud erinevate valvataval objektil ohtude tõrjumiseks.

Eelnõu § 3 punktiga 6 täiendatakse KaLS § 72 lõikega 7, et kui valvur kasutab tööülesannete täitmisel teenistus- ja tsiviilrelvade registrisse kantud tulirelva, toimub selle kasutamine kooskõlas käesoleva seaduse §-ga 52.“ Nende muudatustega ajakohastatakse Kaitsealiidu valvuri relvastusega seonduvat.

Kehtiva sõnastuse kohaselt on valvuril õigus kanda muude vahendite hulgas tulirelva. Sätte lõige 2 piirab kasutatavate tulirelvade loetelu: püstol, revolver, püss ja automaattulirelv. Piirangud on praeguses julgeolekuolukorras osutunud ebamõistlikuks ning takistavad valvuril täitmast oma ülesandeid piisava efektiivsusega. Senises praktikas on saanud üheks põhivajaduseks üksuse droonivastane kaitse, mille tagamiseks ei piisa olemasolevast relvastusest (k.a automaattulirelv kui käsitulirelv). Seetõttu on vajalik sätet laiendada ning kaotada kehtivad piirangud selliselt, et tulevikus oleks võimalik kasutada ka Kaitsealiidu varustuses olevaid relvasüsteeme.

Eelnõu kohaselt on valvuril õigus kanda ja kasutada tulirelva, relvasüsteemi, elektrišoki-, külm- ja gaasirelva ning erivahendit ja enesekaitsevahendit. RelvS § 83³ lõike 1¹ kohaselt on relvasüsteem sõjarelv või mitu sõjarelva koos relvasüsteemi toimimiseks vajalike osadega, sealhulgas sihtimis- ja tulejuhtimisseadmed ning relvaplatvorm.

Eelnõuga ei piirata kasutatava relvasüsteemi valikut, kuna see sõltub eeskätt täidetava ülesande iseloomust ning süsteemide kasutusotstarbest.

Kehtiva regulatsiooni kohaselt puudub õigus ja võimalus kasutada muu hulgas droonivastases võitluses toimivaid lahendusi ning droonirünnaku korral võivad julgeolekualal või Kaitsealiidu valvataval objektil sattuda reaalsesse ohtu inimesed ning sõjaväerelvad ja muu riigivara. Relvasüsteemi lisamine varustusse koos sellekohase väljaõppega tagab üksuse esmase objektikaitse, mille põhirõhk lasub valvuril või valves osaleval isikul. Suurema õigusselguse tagamiseks lisatakse Kaitsealiidu seaduse paragrahvi 72 lõige 7, millega sätestatakse, et valvur võib kasutada teenistus- ja tsiviilrelvade registrisse kantud tulirelva Kaitsealiidu seaduse § 52 alusel.

Eelnõu § 3 punktiga 7 lisatakse KaLS-i uus peatükk 8¹, millega luuakse Kaitsealiidu julgeolekuala regulatsioon ning määratakse kindlaks julgeolekualal rakendatavad meetmed.

Julgeolekuala mõiste kasutuselevõtt KaLS-is on tingitud eeskätt praktilistest kaalutlustest. Kaitseväge julgeolekuala on kehtestatud KKS-is eesmärgiga tagada eeskätt Kaitseväge valduses oleva territooriumi ning objektide kaitse. Julgeolekuala põhieesmärgiks on tagada nii Kaitsealiidule kui ka võimalikele kolmandatele isikutele turvalisus Kaitsealiidule pandud ülesannete täitmisel. Nii nagu Kaitseväge kasutab alalist ja ajutist julgeolekuala KKS §-s 3 toodud ülesannete täitmisel, on ka Kaitsealiidul sõjaväelise väljaõppe läbiviimisel vaja tagada nii inimeste, taktika kui tehnika turvalisus. Nimetatud ülesannetest on esmatähtsad riigi sõjalise kaitse võime ettevalmistamine, mis nõuab Kaitsealiidu valvatava objektiga võrreldes kõrgendatud turva- ja julgeolekumeetmeid.

Kaitseliidul on märkimisväärsed riigikaitse ülesanded: valmistada ette reservüksusi Kaitseväele, viia läbi sõjalisi õppusi ja harjutusi, tagada Kaitseliidu kasutusse antud riigikaitse vara julgeolek ning säilimine. Kaitseväge võib kaasata Kaitseliitu enda sõjalise riigikaitse ülesannete täitmiseks. Kaitseliidul on ka iseseisvad sõjaliseks riigikaitseks valmistumise ülesanded, milleks tal on vaja tagada oma tegevusega seotud turvalisus. Seega on põhjendatud Kaitseväge julgeolekuala regulatsiooniga sarnaneva julgeolekuala regulatsiooni loomine ka Kaitseliidule, mis võimaldaks Kaitseliidul sõjaväelise väljaõppe ja muu riigi sõjalise kaitse võime ettevalmistamisega seotud ülesannete täitmiseks kasutusel olevat territooriumit või ehitist efektiivselt kaitsta.

Julgeolekuala on Kaitseliidu valduses olev territoorium või ehitist, mida kasutatakse riigi sõjalise kaitse võime ettevalmistamiseks, või kus hoitakse ja kasutatakse relvastust ning riigi sõjalise kaitse võime ettevalmistamiseks kasutatavat varustust ja tehnikat. Kui Kaitseliidu valvatava objekti kaitse ja valve eesmärk on tagada riigi julgeolekuga seotud avaliku võimu ülesande täitmine kas teise riigiasutuse või Kaitseliidu enda poolt, siis julgeolekuala on seotud otseselt riigi sõjaliseks kaitseks valmistumise ja sõjaväelise väljaõppega. Julgeolekuala regulatsiooni kaudu tagatakse muu hulgas operatsiooni turvalisus, üksuste turvalisus, taktika turvalisus, seadmete turvalisus ning eelnevaga seotud teabe turvalisus. Julgeolekualaks võib olla riigi sõjaliseks kaitseks kasutatav territoorium või ehitist alaliselt.

Kaitseväge valvatava objekti valve tagatakse ainult töölepingu alusel tegutsevate valvurite ja valves osalevate isikutega. Kuigi ka Kaitseväge julgeolekuala valves võivad valvurid osaleda vastavalt valvelepingutele, on peamiseks julgeolekuala valve tagajaks üksuse, mille tegevuse turvalisust tagatakse, koosseisu kuuluv tegeväelane, või Kaitseliidu tegevliige.

Julgeolekuala valveks kasutatavad Kaitseliidu meetmed on samad, mis on Kaitseväel julgeolekuala kaitsmisel ja valvamisel. See tagab, et Kaitseväge ja Kaitseliidu ühisel tegutsemisel, sealhulgas juhul, kui on kehtestatud nii Kaitseväge kui ka Kaitseliidu julgeolekualad, oleks pädevus ja avaliku võimu volitused samasugused. Kuna Kaitseliit ei ole valitsusasutus, vaid avalik-õiguslik juriidiline isik, siis ei ole võimalik riigi tuumikülesandeid ja isikute põhiõigustesse ulatuslikult sekkuvaid meetmeid Kaitseliidule täitmiseks anda. Sellel põhjusel on Kaitseliidule julgeolekuala valveks antud meetmed, mis on vähem sekkuvad isikute põhiõigustesse ning ei ületa riigi tuumikülesande piiri.

Järgnevalt on toodud võrdlustabel Kaitseliidu julgeolekuala, Kaitseväge julgeolekuala ja Kaitseliidu valvatava objekti kaitse eesmärkidest, pädevusest ja meetmetest.

Kriteerium	Kaitseliidu julgeolekuala	Kaitseväge julgeolekuala	Kaitseliidu valvatav objekt
Näide 1	Kaitseliidu peastaabi hoone ja territoorium, kus toimub sõjaline planeerimine ja on ka turvaala	Kaitseväge peastaabi hoone ja territoorium, kus toimub sõjaline planeerimine ja on ka turvaala	Kaitseliidu maleva hoone ja territoorium, kus ei toimu sõjalist planeerimist, pole turvaala ja ei hoita sõjarelvi
Näide 2	Kaitseliidu maleva hoone ja territoorium, kus hoitakse sõjarelvi ja sellega seotud asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teavet ning riigisaladust (turvaala) ja toimub sõjaväeline väljaõpe	Kaitseväge üksuse hoone ja territoorium, kus hoitakse sõjarelvi ja sellega seotud asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teavet ning riigisaladust (turvaala) ja toimub sõjaväeline väljaõpe	Kaitseliidu noorteorganisatsiooni hoone ja territoorium, kus ei hoita sõjarelvi ja ei toimu sõjaväelist väljaõpet
Näide 3	Kaitseliidu korraldatav õppus (mitte LÕK/RÕK), millel kasutatakse sõjarelvi, töödeldakse asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teavet	Kaitseväge korraldatav õppus (LÕK või RÕK, ajateenistus), millel kasutatakse sõjarelvi, töödeldakse asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teavet	Kaitseliidu korraldatav metsalaager, kus õpitakse ellujäämist, riigikaitse oskusi ja võib olla kaasas käsitlirelvi, kuid ei töödelda asutusesiseseks

	ning riigisaladust (turvaala) ja toimub sõjaväeline väljaõpe.	ning riigisaladust (turvaala) ja toimub sõjaväeline väljaõpe	kasutamiseks mõeldud teavet ega riigisaladust
Näide 4	Operatsiooniala, kus Kaitseliit on kaasatud Kaitseväge ülesannete täitmisse ja täidab sõjalist ülesannet	Operatsiooniala, kus Kaitseväge täidab enda sõjalist ülesannet	Ala, mida avaliku korra kaitseks kaasatud Kaitseliit kasutab oma tehnika hoidmiseks ja teabe töötlemiseks
Näide 5	Kaitseliidu sideüksuse sõiduk, kus on sõjalise ülesande täitmiseks vajalik tehnika ja töödeldakse asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teavet ning riigisaladust (turvaala)	Kaitseväge sõiduk, kus on sõjalise ülesande täitmiseks vajalik tehnika ja töödeldakse asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teavet ning riigisaladust (sealhulgas tehnika ise; turvaala)	Kaitseliidu sõiduk, mida ei kasutata sõjalise ülesande täitmiseks või ei töödelda piiratud juurdepääsuga teavet.
Mõiste	KaLS EN § 75 ¹ : Kaitseliidu julgeolekuala on Kaitseliidu valduses olev territoorium või ehitis, mida kasutatakse riigi sõjaliseks kaitseks valmistamiseks, või kus hoitakse ja kasutatakse relvastust ning riigi sõjaliseks kaitseks kasutatavat varustust ja tehnikat.	KKS § 50: Kaitseväge julgeolekuala (edaspidi <i>julgeolekuala</i>) on 1) Kaitseväge territoorium; 2) Kaitseväge laevad, lennubahendid ja sõidukid; 3) territoorium, mille Kaitseväge juhataja või tema poolt volitatud ülem on ajutiselt julgeolekualana määratlenud (edaspidi <i>ajutine julgeolekuala</i>)	KaLS § 69 lõige 1: Kaitseliidu valvatav objekt (edaspidi <i>valvatav objekt</i>) on riigi, Kaitseliidu või muu isiku omandis olev territoorium, ehitis või seade, mille valve on korraldatud riigi julgeoleku, avaliku võimu ülesannete või Kaitseliidu ülesannete tagamise eesmärgil Kaitseliidu valvena
Alaline ...	KaLS EN § 75 ¹ lõige 3: Alaline julgeolekuala on käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud tunnustele vastav alaliselt kasutatav territoorium või ehitis. Alalise julgeolekuala määrab kindlaks Kaitseliidu ülem käskkirjaga.	Kaitseväge territoorium ja Kaitseväge laevad, lennubahendid ja sõidukid. KaLS § 53 lõige 1: Kaitseväge territoorium käesoleva seaduse tähenduses on alaliselt Kaitseväge valduses olev territoorium	KaLS § 69 lõige 2: alaliselt valvatav objekt on käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud tunnustele vastava territooriumi või ehitis, mille valve on korraldatud alaliselt. Alaliselt valvatavate objektide loetelu kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega
Ajutine ...	KaLS EN § 75 ¹ lg 4: Ajutine julgeolekuala on käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud tunnustele vastav ajutiselt kasutatav territoorium või ehitis	KKS § 54: Kaitseväge võib ajutiselt julgeolekualana piiritleda territooriumi, millel tal on seadusest, muust õigusaktist või lepingust tulenev õigus viibida, kui see on seoses tema ülesannete täitmisega Kaitseväge julgeoleku või kolmandate isikute ohutuse tagamiseks vältimatu. (2) Territooriumi võib piiritleda ajutise julgeolekualana üksnes sellises ulatuses ja nii kauaks, kui see on Kaitseväge julgeoleku või kolmandate isikute ohutuse tagamiseks vältimatu	KaLS § 69 (2 ¹): ajutiselt valvatav objekt on käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud tunnustele vastava territooriumi või ehitis, mille valve on korraldatud ajutiselt. Ajutiselt valvatav objekt valve korraldamiseks sõlmib Kaitseliit selle omaniku või seadusliku valdajaga taasesitatavas vormis sõlmitud kokkuleppe (edaspidi <i>valveleping</i>)
Valvaja	KaLS EN § 75 ¹ lõige 7: Kaitseliidu julgeolekuala kaitseb ning valvab sõjalises riigikaitstes või selle toetamises osalev tegeväelane või Kaitseliidu tegevliige ning käesoleva seaduse § 70 lõigetes 1 ja 1 ¹ nimetatud isik.	KKS § 49 lõike 1 punkt 3, lõiked 1 ¹ ja 2; § 54 ¹ – Kaitseväge; KKS §-d 55–56 – kaitsevaelane	KaLS § 70 lõiked 1 ja 1 ¹ : valvur on isik, kelle tööülesanne on osutada alaliselt valvatava objekti valvet. Valves osalev isik on 1) Kaitseliidus rahuaja ametikohal olev tegeväelane, kelle teenistusülesanne on valves osalemine; 2) Kaitseliidu tegevliige, kelle teenistuskohustus on valves osalemine

Sunni-meetmed	KaLS EN §-d 75 ³ –75 ⁵ – korrakaitse (sealhulgas isikuandmete töötlemise piirangud) ja vahetu sund. Ei ole jõu kasutamine, kuid KKS §-de 44–46 ja 47 ¹ alusel sõltumata sellest, kas on julgeolekuala	KKS § 49 – vahetu sund, § 54 ¹ – korrakaitse ja jälitustegevus; §-d 55–56 – korrakaitse. Ei ole jõu kasutamine, kuid KKS §-de 44–46 ja 47 ¹ alusel sõltumata sellest, kas on julgeolekuala	KaLS §-d 71–73 – korrakaitse sarnased volitused ja vahetu sund. Ei ole jõu kasutamine, kuid KKS §-de 44–46 ja 47 ¹ alusel sõltumata sellest, kas on valvatav objekt
---------------	--	--	--

Eelnõu § 3 punktis 8 täiendatakse KaLS § 85 lõikega² järgmises sõnastuses: „(2²) Meresõiduohutuse seaduses ning laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seaduses ning nende alusel kehtestatud õigusaktides sätestatud nõuete täitmise üle Kaitseliidus teostab haldusjärelevalvet Kaitseväge.“ Kõnealune muudatus on seotud käesoleva eelnõu § 7 punktidega 4–6, milles reguleeritakse Kaitseväge ja Kaitseliidu veesõidukite tehnilist järelevalvet ja ülevaatusi ning sõidukõlblikuks tunnistamist. Täpsem selgitus on antud eelnõu § 7 punktide 4–6 selgituse juures.

§ 4. Korrakaitse seaduse muutmine

Eelnõu § 4 punktis 1 sätestatakse korrakaitse seaduses koostöö välisriigi relvajõududega. Kehtivas korrakaitse seaduses reguleeritakse avaliku korra kaitse üldpõhimõtteid, alust ja korraldust, muu hulgas rahvusvahelist koostööd ning viimast eelkõige Euroopa Liidu kontekstis. Seevastu Eesti Vabariigiga kollektiivse enesekaitse põhimõtet sisaldava lepingu osapooleks olevate riikide relvajõud on seaduses käsitlemata. Võimaldamaks suuremat riigisisest koostööd kohapeal viibivate relvajõudude liikmetega, on vaja luua alus koostöö formaadiks ning kaasamine avaliku korra tagamise eesmärgil on seejuures üks koostöö eriliike. Ühtlasi tuleb arvestada, et vastavate välisriigi relvajõududega tuleb täpne ulatus ja kaasamise detailid eraldi kokku leppida ka saatva riigiga.

Praeguses julgeolekuolukorras on oluline reageerida hübriid- ja muudele ohtudele võimalikult efektiivselt, mistõttu oleks vajaduse korral välisriigi relvajõudude liikmete kaasamine oluline lisameede riigikaitse- ja julgeolekuriskide maandamisel. Avalikku korda ähvardavad ohud võivad suurened ja muutuda riigi julgeolekut ähvardavaks ohuks, mille tõrjumiseks tuleb hakata kasutama sõjalist jõudu, ning sellega kaasneb märkimisväärselt suurem kahju riigile ja selle elanikele. Seetõttu on otstarbekas kasutada kõiki riigi käsutuses olevaid võimalusi selliste ohtude ennetamiseks ja tõrjumiseks. Olukorra tõsiduse tõttu võib olla vaja avaliku korra kaitseks lisaks Kaitsevägele ja Kaitseliidule kaasata ka Eestis viibivaid NATO liitlasriikide relvajõudude üksuseid, kui ohu iseloom või suurus seda tingib ning välisriigi relvajõudude liikmete kvalifikatsioon seda võimaldab. Pädev korrakaitseorgan, kes kaasamist taotleks, sõltub lahendatavast olukorrast, mistõttu ei ole otstarbekas piiritleda seda vaid politseiga. Kaasamise olukordi avaliku korra tagamiseks korrakaitse seaduse järgi võib ette tulla ka muudel juhtudel, mistõttu tuleb koostöö all mõelda ka muid olukordi (näiteks andmete vahetus keskkonnareostuse lahendamiseks).

Eesti õiguses ei ole seni välisriigi relvajõudude korrakaitseks kaasamise võimalust selgelt ette nähtud ning välisriigi relvajõudude kaasamise võimalused on ebaselged. See takistab riigil kasutamast ohu tõrjumiseks või ennetamiseks kõiki potentsiaalseid ressursse. Välisriigi relvajõudude kaasamisel Eestis avaliku korra kaitseks tuleks rakendada samasugust õigusraamistikku nagu Kaitseväge kaasamise puhul, et tagada koostegutsemise efektiivsus. Seega tuleb välisriigi relvajõudude kaasamine reguleerida üldregulatsioonina KoRS-is, kuid välisriigi relvajõud kaasatakse üksnes koos Kaitseväega, olles seejuures vastava Kaitseväge üksuse koosseisus ja käsuaheleas.

Eelnõu § 4 punktiga 2 kaasatakse välisriigi relvajõud avaliku korra kaitseks. Uue paragrahvi loomisega sätestatakse KorS-is alus selleks, et juhul, kui Kaitsevägi on vastavalt kehtivale KorS redaktsioonile kaasatud avaliku korra kaitseks, oleks võimalik kaasatud Kaitseväe üksuse koosseisus ning kaasatud Kaitseväe üksuse juhile allutatud välisriigi relvajõud kaasata nimetatud ülesande täitmisel koos Kaitseväega. Teisisõnu tähendab see, et välisriigi relvajõud on võimalik kaasata avaliku korra kaitseks üksnes koos Kaitseväega, mitte eraldi isevalt.

Välisriigi relvajõudude kaasamine ei muuda kehtivaid täidesaatva riigivõimu teostamise põhimõtteid. Eestis teostab täidesaatvat riigivõimu Vabariigi Valitsus. Vabariigi Valitsus ja valitsusasutused moodustavad riigi haldusorganisatsiooni ning Vabariigi Valitsus teostab riigivõimu ise või valitsusasutuste kaudu. Riigivõimu tuleb teostada üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel ning see on ka üks olulisemaid õigusriigi põhimõtte väljendusi. Riigikohtu üldkogu otsuses nr 3-1-1-86-07 on õiguskantsler väljendanud seisukohta, mille kohaselt põhiseadus keelab riigivõimul delegeerida riigi tuumikülesandeid riigisektorist väljapoole. Riigi tuumikülesannete delegeerimise keeld tuleneb demokraatia aluspõhimõttest, riigi jõumonomolist, põhiõigustest ja ametnikkonna nõudest, millega on seotud kõik kolm riigivõimu – seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim. Antud regulatsiooniga ei delegeerita avaliku võimu teostamist välisriigi relvajõududele, vaid kaasatakse välisriigi relvajõud Kaitseväe üksuse koosseisus konkreetse korrakaitse ülesande täitmisel. Seejuures tulevad juhised ja kontroll ülesande täitmisel üle jätkuvalt Eesti konkreetset korrakaitseorganilt. Niisiis ei minda vastuollu tuumikülesannete delegeerimise keeluga. Arvestades pikaajalist rahvusvaheliste ja riigisiseste kohtute praktikat, võib praegusel ajal väita, et riigi relvajõudude puhul on tegemist kindlasti riigi organiga ning riigi vastutus oma relvajõudude tegevuse eest on käsitatav rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõttena.

Välisriigi relvajõud on saatva suveräänse riigi esindajad ehk neile laieneb sisuliselt riigi immuuniteet. Seetõttu ei saa saatva riigi relvajõude vastuvõtva riigi huvides kohaldada pelgalt territoriaalset jurisdiktsiooni ehk kitsalt Eesti Kaitseväe suhtes kehtivaid õigusakte, vaid vajalik on saatva riigi nõusolek. Kuna saatev riik ei mineta täielikku käsuõigust (ingl *full command*) oma väeüksuste üle isegi nende allutamisel NATO sõjalisele juhtimisstruktuurile, on saatva riigi nõusolek tema väeüksuse teatud viisil kasutamiseks määrava tähtsusega. Selline nõusolek avaldub NATO operatsioonide puhul valdavalt operatsiooniplaani ja selles sisalduvate ülesannete heakskiitmise kaudu (koos võimalike rahvuslike piirangutega), aga võimalikud on ka kahepoolsed vastavad kokkulepped.

Välisriigi relvajõudude kaasamise selge ning paindlikult ja tõhusalt rakendatav regulatsioon loob riigile võimaluse reageerida avalikku korda või põhiseaduslikku korda ähvardavale ohule nii, et selle ennetamise, väljaselgitamise ja tõrjumise abil välditakse ohu suurenemist või riigi julgeolekut ähvardava ohu teket. Välisriigi relvajõudude tulemuslik kaasamine aitab vähendada tõenäosust, et algselt avaliku korra kaitse valdkonda kuuluv oht suureneb ning areneb ohuks, mis võib kahjustada kogu riiki ja selle elanikkonda. Regulatsiooni rakendamiseks on võimalik neutraliseerida paremini ohte enne seda, kui tekib vajadus kuulutada välja erakorraline seisukord või sõjaseisukord, mis kahjustaks riigi julgeolekut rohkem. Välisriigi relvajõudude kaasamine võimaldab kasutada maksimaalselt kõiki Eesti riigi territooriumil olevaid ressursse või kaasata samameelsete riikide relvajõude juhtudel, kui Eesti vastava abipalve esitab. Olukorras, kus Eesti ei suuda kriisilukorras oma riigiasutuste ressursiga enam täita kõiki vajalikke ülesandeid, on ühine huvi tagada avalik kord, mida sel hetkel saab tagada välisriigi relvajõudude kaasamisega. Selge ning paindlikult ja tõhusalt rakendatav avaliku korra tagamise regulatsioon on ühtlasi osa heidutusest, mis näitab riigi head võimekust erinevatele ohtudele reageerida. Selle abil tugevdab Eesti oma mainet NATO ja Euroopa Liidu tõsiselt võetava liikmena ning hea partnerina julgeolekualases koostöös. Välisriigi relvajõud osalevad antud

juhul osaliselt Eesti valitsusasutuste ülesannete täitmisel ning seega tegutsevad Eesti riigi organi koosseisus ja vastutusel.

Välisriigi relvajõudude liikmele antakse luba kasutada oma relva, kuid täpsustatud on siiski, et see peab vastama KorS-is lubatud teenistusrelvale. Kui ülesande täitmisse on kaasatud välisriigi relvajõudude liige, siis on tal KorS § 16¹ ülesande täitmisel vahetu sunni kohaldamise vajaduse korral lubatud kasutada oma relva. Ilma käesoleva täienduseta tekiks olukord, kus välisriigi relvajõududele on vaja väljastada Kaitseministeeriumi valitsemisala asutuste sõjaväerelv ning korraldada vastav väljaõpe, mis oleks Kaitseväele lisakohustus ja nõuaks täiendavaid ressursse. Ühtlasi läheks see vastuollu loodava eelnõu eesmärgi ja mõttega, mille kohaselt luuakse võimalused vastavalt ohuolukorrale kaasata Eestis viibivad välisriigi relvajõudude liikmed, kellel on vastav väljaõpe ja kvalifikatsioon ning kes viibivad Eestis koos oma varustusega.

§ 5. Majandusvööndi seaduse muutmise

Eelnõu § 5 punktis 1 tunnistatakse kehtetuks viide mandrilava seadusele, sest sellenimelist kehtivat seadust ei ole, samuti ei ole seda lähiajal plaanis ka kehtestada.

Eelnõu § 5 punktis 2 kehtestatav muudatus on seotud RiPS-i lisatava §-ga 14², mis on seotud merealuse taristu hooldustöödega seonduvate tegevustega. Merealune taristu ei asu ainult Eesti sise- ega territoriaalmeres, vaid ka majandusvööndis.

Nagu eespool öeldud, on majandusvöönd väljaspool territoriaalmerd asuv ja sellega külgnev mereala, kus kehtib õiguslik erikord, millega reguleeritakse rannikuriigi õigusi ja jurisdiktsiooni ning teiste riikide õigusi ja vabadusi majandusvööndis.⁴⁷ Rannikuriigil on oma majandusvööndis muu hulgas õigus konventsiooni asjakohaste sätete alusel kohaldada jurisdiktsiooni tehissaarte, rajatiste ja seadmestike rajamisele ja kasutamisele.⁴⁸ Rannikuriigi jurisdiktsiooni kohaldatakse veel ka tolli, makse, tervishoidu, ohutust ja immigratsiooni reguleerivatele õigusaktidele.⁴⁹

Kehtiv MVS on kehtestatud 1993. aastal ehk enne seda, kui Eesti suhtes hakati kohaldama UNCLOS-i⁵⁰. MVS-i on hiljem minimaalselt uuendatud, viimati 2019. aastal, kui muudeti veealuse kultuuripärandi peatükki.

Kuigi esmajoonel on kohustus merealust taristut valvata ja kaitsta taristu omanikel ning valdajatel, on praeguses julgeolekuolukorras oluline, et ka riigiasutused seda teha aitavad. Selline tegevus on riigi ainupädevuses,⁵¹ ent selleks, et oleks juba ette teada, mida merel jälgida ning millal tuleks reageerida, on vaja ka taristu omanike ja valdajate panust. Seetõttu nähakse ette, et taristu omanik ja valdaja teavitavad Kaitseväge kõikidest kavandatavatest merealuse taristu hooldamisega seotud tegevustest, sealhulgas vaatlustegevustest. Võrreldes RiPS-is sätestatud nõudega taotleda luba sise- ja territoriaalmeres nendeks tegevusteks ei saa majandusvööndis otsest loakohustust kehtestada selle erirežiimi tõttu. Küll on võimalik riigil kehtestada ohutusega seotud reegleid ning kui asutustel on teada, millised tööd on taristu omanik või valdaja tellinud, saab teisi laevu hoiatada või jälgida, et need töötavale laevale liiga

⁴⁷ UNCLOS-i artikkel 55.

⁴⁸ UNCLOS-i artikli 56 lõike 1 punkt b.

⁴⁹ UNCLOS-i artikli 60 lõige 2.

⁵⁰ UNCLOS jõustus Eesti Vabariigi suhtes 25. septembril 2005.

⁵¹ See tähendab, et näiteks NATO ja Euroopa Liit ei saa liikmesriikide nimel tegutseda. Küll on võimalik riikidel omavahel kahe- või mitmepoolselt kokku leppida ühistegevusi, mis võivad sisaldada patrullimist merel ja muid tegevusi, et muu hulgas valvata ja kaitsta merealust taristut. NATO ja Euroopa Liit saavad kohaldada kaudseid tegevusi ning nn pehmeid meetmeid, mis ei sisalda vahetu sunni või jõu kasutamist ega muud taolist, samuti mitte korralduslikke küsimusi, kuidas riigid midagi tegema peaksid.

lähedale ei läheks, või ka veenduda, et see on õige laev, mis seal tegutseb (seisab). Teavitamise vorm sisaldaks samu andmeid, mis sise- ja territoriaalmeres tegutsemise loa taotlus. Näiteks kui plaanitakse kogu pikkuses merealuse taristu vaatlustegevust, läbib see kogu mereala ning ettevõtjal on lihtsam esitada sarnased andmed kõikide mereala piirkondade kohta, sealhulgas teha üks joonis kogu tööpiirkonna ulatuse kohta. Sellega välditakse ka liigset halduskoormust merealuse taristu omanikule ja valdajale.

Eelnõu § 5 punktis 3 täpsustatakse MVS § 14 lõike 1 sõnastust. Merenduses on kasutusel kaks terminit – veesõiduki kinnipidamine ja veesõiduki peatamine. Nendest esimest kasutatakse kontekstis, kus veesõiduk ei tohi pädeva asutuse korraldusel näiteks sadamast lahkuda seni, kuni pädeva asutuse poolt tehtud ettekirjutuse nõuded on täidetud. Selliseks näiteks on MSOS § 78 regulatsioon, mis käsitleb laeva kinnipidamist juhul, kui laeva tehnilise kontrolli käigus tuvastatakse, et see ei ole merekõlblik. Samas veesõiduk võidakse peatada rikkumise või selle kahtluse korral, et kontrollida, kas veesõiduk rikub mõne rahvusvahelise konventsiooni nõudeid. Üldjuhul kehtib majandusvööndis meresõiduvabadus ning veesõidukit niisama peatada ega kinni pidada ei või. Seda võib teha üksnes juhul, kui see on rahvusvahelise mereõigusega lubatud. Seetõttu uuendatakse § 14 lõike 1 sõnastust nii, et see oleks kooskõlas Eesti ja rahvusvahelises õiguses kasutatavate terminitega.

Eelnõu § 5 punktis 4 täiendatakse MVS-i §-ga 14², millega sätestatakse, et laeva suhtes, millel ei ole riikkondsust, võib kohaldada Eesti majandusvööndisse sisenemisel Eesti Vabariigi jurisdiktsiooni. Säte on kooskõlas UNCLOS artikli 58 lõikega 2 ning artiklitega 91, 92 ja 110. UNCLOS artikli 58 lõikega 2 sätestatakse, et majandusvööndile kohaldatakse UNCLOS artikleid 88–115 ning teisi asjakohaseid rahvusvahelise õiguse norme niivõrd, kui võrd need ei ole vastuolus V osas reguleerituga. UNCLOS-i kommentaarides⁵² on selgitatud, et artikli 58 lõiget 2 tuleb esmajoones tõlgendada kuritegevuse ja muude ebaseaduslike tegevuste, mis on sätestatud artiklites 99–110, vastu võitlemise alusena, mis laiendab avamerel lubatud tegevused ka majandusvööndisse. Seega ei ole see vahetult seotud artiklis 56 sätestatud rannikuriigi õiguste, jurisdiktsiooni ega kohustustega. Pigem tuleks seda vaadata koostoimes teiste rahvusvaheliste õigusaktidega, nagu meresõitu ohustava ebaseadusliku tegevuse tõkestamise konventsioon⁵³ (nn SUA konventsioon) ja selle 2005. aasta protokoll⁵⁴, narkootiliste ja psühhotropsete ainete ebaseadusliku ringluse vastane ÜRO konventsioon⁵⁵, rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsioon⁵⁶ ja selle protokollid jms. Artikli 58 lõiget 2 tuleb vaadata kui riigile pandud miinimumnõuet merel kuritegevuse vastu võitlemisel, kohustused ja õigused on kaudselt tuletatavad.

UNCLOS artikkel 91 paneb riigile kohustuse kehtestada laeva oma riikkondsusse võtmise, oma territooriumil registreerimise ja oma lipu all sõitmise tingimused. Laeval on selle riigi riikkondsus, kelle lipu all tal on õigus sõita. Nimetatud riigi ja laeva vahel peab olema tegelik seos. Artikkel 92 sätestab aga, et laev peab olema merel viibides selle riigi ainujurisdiktsiooni all, kelle lipu all see sõidab, kui muu rahvusvahelise õigusega ei sätestata teisiti. Reisi vältel ei tohi laev lippu vahetada, välja arvatud juhul, kui vahetub omanik või tehakse registrimuudatus. Ühtlasi sätestatakse, et juhul, kui laev sõidab kahe või mitme riigi lipu all ja kasutab neid oma huvidest lähtudes, ei saa ta kuuluda ühegi kõnesoleva riigi riikkondsusesse ning teda võib käsitada riikkondsuseta laevana. Seega, piltlikult öeldes kuulub riikkondsuseta laev merel sõites

⁵² United Nations Convention on the Law of the Sea. A Commentary. Edited by Alexander Proelss: C.H.Beck, Hart, Nomos, 2017, lk 454–456.

⁵³ Leitav Riigi Teatajast: <https://www.riigiteataja.ee/akt/78530>.

⁵⁴ Leitav Riigi Teatajast: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12885011>.

⁵⁵ Leitav Riigi Teatajast: <https://www.riigiteataja.ee/akt/78195>.

⁵⁶ Leitav Riigi Teatajast: <https://www.riigiteataja.ee/akt/236618>.

kõigile ning selle võib enda lipu alla võtta ja oma riigi jurisdiktsiooni kohaldada iga riik. Artiklis 110 sätestatakse, millisel juhul võib rannikuriik parduda laevale. Üheks selliseks juhtumiks on see, kui laeval puudub riikkondsus.⁵⁷ Sõjalaev võib kontrollida laeva õigust sõita selle lipu all. Sõjalaev võib sel eesmärgil saata kahtlustatavale laevale ohvitseri juhtimisel paadi. Kui kahtlus pärast dokumentide kontrolli säilib, võib laeva pardal jätkata uurimist kõiki asjaolusid arvestades.⁵⁸ Eri riikide praktika on näidanud, et dokumentide kontrollimine võib võtta aega mitu päeva ning kogu selle aja peetakse laeva kinni. Sealjuures võidakse meresõiduohutuse tagamiseks suunata laev mõnele ankrualale, mis ei pruugi alati olla majandusvööndis, vaid võib olla ka rannikuriigi territoriaal- või sisemeres. Paljudes NATO liikmesriikides on asutud seisukohale, et riikkondsuseta laevade kontrollimiseks ei piisa ainult UNCLOS artiklite 91, 92 ja 110 koostoimest, et laeva kontrollida, vaid vaja on ka rannikuriigi õigusesse asjakohast sätet, milles sätestatakse, et riikkondsuseta laeva suhtes kohaldatakse rannikuriigi õigust, kui teda kinni pidama ja kontrollima asutakse. Seda ka kõnesoleva täiendusega tehakse.

Lisatavas paragrahvis on kasutatud sõnu „võib kohaldada“, jättes nii iga kord Eesti enda otsustada (kaalutusotsusena), kuidas riikkondsuseta laeva suhtes reageeritakse, muu hulgas kas seda üldse peatatakse kontrollimise eesmärgil või mitte.

Eelnõu § 5 punktis 5 tunnistatakse kehtetuks MVS § 17 kui mittevajalik ja praeguseks sisutühjaks muutunud paragrahv. Paragrahvis 17 sätestatakse, et MVS-i sätetes nimetatud pädevad riigiasutused ja majandusvööndi kaitsmise korra määrab Vabariigi Valitsus. Selle volitusnormi alusel ei ole määrust kehtestatud. Pädevad riigiasutused on praegu kehtestatud eri seadustega, näiteks veealuse kultuuripärandi kaitse osas on pädev asutus muinsuskaitseaduse järgi Muinsuskaitseamet, merekeskkonna kaitse üle teeb järelevalvet keskkonnajärelevalve seaduse järgi Keskkonnaamet, merre ehitamist ja selle üle järelevalvet teeb ehitusseadustiku alusel Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet, majandusvööndi õigusrežiimi tagab RiPS-i järgi Kaitsevägi. Seadust on täiendatud alates selle vastuvõtmisest 1993. aastal mitmeid kordi, täpsustades majandusvööndis lubatud tegevusi, mis on üks osa majandusvööndi kaitses, sealhulgas osa sellest moodustab RiPS-is oleva majandusvööndi õigusrežiimi tagamise sisustamine.

§ 6. Meresõiduohutuse seaduse muutmine

Eelnõu § 6 punktiga 1 lisatakse MSOS § 1 uus lõige 2¹. Paragrahvis 1 käsitletakse MSOS-i reguleerimisala (ja kohaldamisala). Eelnõuga kavandatavas lõikes 2¹ sätestatakse, et sõjalise riigikaitse ja selleks valmistumisega seotud tegevustele merel kohaldatakse MSOS-i üksnes juhul, kui see on käesolevas seaduses sätestatud. Analoogselt on sätestatud sama paragrahvi lõige 2. Seadused kehtivad olenemata riigis valitsevast olukorrast. Selleks, et vältida olukorda, kus mõnda sõjalise riigikaitse või selleks valmistumisele kohaldatavat meetet⁵⁹ loetakse tõlgendamise teel olukorraks, kus on vaja taotleda luba, või see on (tsiviil)laevadele või isikutele keelatud tegevus, on vaja MSOS-i reguleerimis- ja kohaldamisalas välistada sellisele tegevusele MSOS-i kohaldumine. See aga ei tähenda, et sõjalise riigikaitse ja selleks valmistumisega seotud tegevustele ükski õigusakt ei kohaldu. Neid tegevusi reguleerivad teised seadused (näiteks KKS, RiPS, KorS jne), samuti rahvusvaheline õigus (näiteks rahvusvaheline relvakonfliktiõigus). Lisaks tehakse koostööd teiste asjakohaste riigiasutustega, kes näiteks kaasatakse ülesannete täitmisse või keda tuleb teavitada konkreetsetest tegevustest.

⁵⁷ UNCLOS-i artikli 110 lõike 1 punkt d.

⁵⁸ UNCLOS-i artikli 110 lõige 2.

⁵⁹ Märkus: näiteid tegevustest seletuskirja ei lisata, sest need on piiratud juurdepääsuga teave kas avaliku teabe seaduse või riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse järgi.

Eelnõu § 6 punktis 2 muudetakse MSOS § 1 lõike 4 sõnastust ning täpsustatakse, millised MSOS-i normid kehtivad iga sõjalaeva suhtes olenemata tema lipuriigist ning millised MSOS-i normid kehtivad lisaks Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris olevate veesõidukite suhtes. Eelnõu § 7 punktis 7 tunnistatakse MSOS § 19 lõige 7 kehtetuks. Paragrahvi 19 lõige 7 on volitusnorm, millega on kehtestatud Vabariigi Valitsuse 27. mai 2022. aasta määrus nr 59 „Enne 2011. aasta 1. jaanuari soetatud politseiasutuse laeva side- ja navigatsioonivahenditega seadistamise ja varustamise nõuded“.

Tagamaks, et Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris olevad veesõidukid (laevad ja väikelaevad) on merekõlblikud või sõidukõlblikud, sätestatakse eraldi nõuded eelnõu § 7 punktidega 4–6. Need uued MSOS-i lisatavad sätted tuleb lisada nende sätete hulka, mis kehtivad sõjalaeva või täpsemini Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris olevate veesõidukite suhtes, ning seda eelnõu § 7 punktiga 2 ka tehakse.

Tuleb märkida, et MSOS § 1 lõike 4 uue sõnastuse järgi jagatakse sõjalaevade sätted kaheks: 1) nõuded, mis kehtivad kõikide sõjalaevade suhtes olenemata nende lipuriigi lipust, ning 2) nõuded, mis kehtivad ainult Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris olevate veesõidukite ehk Eesti lipu all sõitvate veesõidukite (sõjalaevade) suhtes. Eesti ei tee lipu- ega rannikuriigina järelevalvet ega kehtesta tehnilisi nõudeid teise lipuriigi sõjalaevale. Samas peab teise lipuriigi sõjalaev Eesti territoriaalmeres täitma neid nõudeid, mis on seotud navigatsiooniohutusega.⁶⁰

Kõikidele sõjalaevadele olenemata nende lipuriigist kohaldatakse MSOS §-s 45 ja § 49 lõikes 1 sätestatud. Nimetatud paragrahvid käsitlevad veeteel liiklemist. Sõjalaevad peavad üldjuhul samuti kinni pidama veeteel liiklemisel reeglitest, mis on sätestatud kas rahvusvahelise õigusega (näiteks UNCLOS, COLREG) või Eesti õigusaktidega. Kogu 11. peatükk ei käsitle veeliikluse reegleid, vaid ka veeteel liiklemise reguleerimiseks vajalikku korralduslikku poolt. Sõjalaevadele ei saa kohaldada neid sätteid, mis puudutavad korralduslikku poolt (näiteks kes annab välja loa hüdrograafiliste mõõdistustööde tegemiseks või kes vastutab navigatsioonimärgistuse korrasoleku eest), mistõttu viidataksegi konkreetsetele paragrahvidele 11. peatükis, mis käsitlevad veeteel (merealadel ja laevatatavatel siseveekogudel) liiklemist: §-ga 45 sätestatakse peamised veeteel liiklemise nõuded ja §-s 49 pukseerimise nõuded.

Eelnõu § 6 punktidega 4–6 lisatakse MSOS §-desse 12, 13 ja 17 uued lõiked, mis puudutavad Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris olevaid veesõidukeid, täpsemalt laevu ja väikelaevu. Sätete eesmärk on tagada Kaitseväe ja Kaitseliidu laevade ja väikelaevade merekõlblikkus ja sõidukõlblikkus ning kehtestada nendele veesõidukitele sarnased nõuded. Reguleerimise ei laiendata kuni 2,5-meetristele veesõidukitele (näiteks paatidele), ega allveerobotitele jms, mis liigitub veesõidukiks, nende merekõlblikkuse või sõidukõlblikkuse eest vastutab iga üksus ise (samas tuleb nende andmed kanda Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registrisse).

Eelnõu § 6 punktiga 4 lisatakse uus lõige 7 MSOS § 12, **eelnõu § 6 punktiga 5** uus lõige 10 MSOS § 13 ja **eelnõu § 6 punktiga 6** uus lõige 10 MSOS § 17. Paragrahvis 12 käsitletakse laeva tehnilise järelevalve korraldamist. Tehniliseks järelevalveks loetakse laeva ning selle seadmete ja varustuse vastavuse kontrollimist rahvusvahelistes konventsioonides ja MSOS-is sätestatud nõuetele. Tehniline järelevalve seisneb tehnilises ülevaatuses ja pistelises kontrollimises.⁶¹ Paragrahviga 13 reguleeritakse tehnilise ülevaatuses korraldamist ja liigitamist ning §-ga 17 reguleeritakse merekõlblikkuse tunnistuse ja sõidukõlblikkuse tunnistustega seonduvat. Merekõlblikkuse tunnistus ja sõidukõlblikkuse tunnistus on dokumendid, mis

⁶⁰ Vaata näiteks UNCLOS artikli 21 lõike 1 punkt a, lõige 2.

⁶¹ MSOS-i § 12 lõiked 1 ja 2.

tõendavad, et laevale on tehtud nõuetekohane tehniline ülevaatus ning laev on tunnistatud merekõlblikuks või sisevetel sõidukõlblikuks ning et laev vastab ka teistele MSOS-is sätestatud nõuetele.⁶²

Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris oleva laeva ja väikelaeva üle teeb tehnilist järelevalvet Kaitsevägi⁶³. Sarnaselt tsiviillaevadele hõlmab tehniline järelevalve laeva ja väikelaeva ning nende seadmete ja varustuse vastavuse kontrollimist kehtestatud nõuetele. Tehnilist järelevalvet tehakse peamiselt tehnilise ülevaatusena. Nõuded laevale ja väikelaevale kehtestab Kaitseväe juhataja või tema volitatud isik, kes kehtestab ka tehnilise ülevaatuses korra. Kui laev või väikelaev ning selle seadmed ja varustus vastavad kehtestatud nõuetele, antakse sellele laevale või väikelaevale kas merekõlblikkuse või sõidukõlblikkuse tunnistus. Selleks kehtestatakse muu hulgas laeva ja väikelaeva merekõlblikuks ja sõidukõlblikuks tunnistamise kord.

Oluline on märkida, et kui tehniline ülevaatus ning nõuded laevale ja väikelaevale oleks vaja kehtestada ainult Kaitseväe jaoks, võiks need kehtestada ka ilma, et seaduses selline kohustus sätestataks. Kuna aga samad nõuded kehtestatakse Kaitseliidu veesõidukitele ja tehakse nende üle järelevalvet, on vaja need kehtestada seadusega. Kaitseliit on avalik-õiguslik juriidiline isik, mis tähendab, et Kaitseväele kehtestatavad nõuded kehtivad Kaitseliidu kohta ainult siis, kui need on kehtestatud seadusega. See tähendab, et nõuded ise ei pea olema seaduses, vaid Kaitseväele peab olema antud volitus kehtestada nõuded, mis kehtivad ka Kaitseliidu kohta. See on põhjus, miks lisatakse eelnõuga Kaitseliidu seaduse § 85 uus lõige²², mille kohaselt teeb Kaitsevägi järelevalvet selle üle, kas Kaitseliidus täidetakse nõudeid, mis on sätestatud MSOS-is ning laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seaduses ning nende alusel antud õigusaktides. Laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seadusest tuleneb kohustus esitada laeva ja väikelaeva andmed Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registrisse.

Nagu eespool mainitud, antakse eelnõuga Kaitseväele õigus kehtestada tehnilise ülevaatuses kord, tehnilised nõuded laevadele ja väikelaevadele ning laeva ja väikelaeva merekõlblikuks ja sõidukõlblikuks tunnistamise kord. KKS § 24 punkti 11¹ kohaselt kehtestab Kaitseväe juhataja Kaitseväe tegevust reguleerivad eeskirjad ja korrad, sealhulgas sisekorra. Enamus akte kehtestatakse käskkirjaga.

Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris olevad laevad ja väikelaevad on konkreetsed veesõidukid, mille suhtes eelnõukohase seadusega antakse Kaitseväe juhatajale õigus nõuded kehtestada, neid on võimalik eristada individuaalsete tunnuste järgi (praegusel juhul on selleks kuuluvus), tegu ei ole piiritlemata arvu juhtumitega ning ei ole suunatud asja avalik-õigusliku seisundi muutmisele. Laevadele ja väikelaevadele kehtestatavad tehnilised nõuded on enamuses piiratud juurdepääsuga kas avaliku teabe seaduse või riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse kohaselt. Sellest tulenevalt on antud ka nõuete ja kordade kehtestamise õigus Kaitseväele, mitte näiteks kaitseministrile üldaktiga (määrus) kehtestamiseks.

Eelnõu § 6 punktidega 8 ja 11 täiendatakse MSOS § 45 uue lõikega 5² ja § 47 uue lõikega 6¹. Paragrahvi 45 reguleeritakse veeteel liiklemist, sätestades selleks üldised nõuded, sealhulgas liiklemise piirangud. Sama paragrahvi lõigetega 5 ja 5¹ antakse Transpordiametile õigus kehtestada ajutisi piiranguid, et tagada veeteel veeliikluse ohutus. Paragrahvi 47 reguleeritakse navigatsiooniteavet ja veeteel haldamist, mille hulka kuulub ka navigatsioonimärgistus. Põhiseaduslikku korda või riigi julgeolekut ähvardava suurenenud ohu korral võib olla samuti vajadus kehtestada ajutisi piiranguid, sealhulgas muuta navigatsioonimärgistust. Aeg-ajalt tuleb need kehtestada väga kiiresti või põhjustel, mida ei saa

⁶² MSOS-i § 17 lõige 1.

⁶³ Tõenäoliselt antakse see ülesanne mereväele.

Transpordiametile avaldada, või ei ole aega tavapärasel viisil taotluste esitamiseks ega menetlemiseks. Seetõttu antakse Kaitseväele õigus korraldada veeliiklust ning kehtestada ajutisi piiranguid põhiseaduslikku korda, riigi julgeolekut või inimeste elu ja tervist ähvardava suurenenud ohu ajal, samuti anda korraldusi Transpordiametile nende kehtestamiseks, et tagada veeteel veeliikluse ohutus. Peale selle saab Kaitsevägi õiguse anda Transpordiametile korraldusi osutada laevaliiklusteenuseid ja muuta navigatsioonimärgistust ulatuses, et tagada veeliikluse ohutus ning Eesti merepiiri valvamine ja kaitse. Navigatsioonimärgistuse muutmiseks võib lisaks Transpordiametile anda korralduse ka Riigilaevastikule, kes muu hulgas üldkasutataval veeteel paigaldab, hooldab ja haldab ujumärke ning püsimärkide tulesid, ning satelliitidel põhineva asukoha määramise süsteemi diferentsiaalsüsteemi ja maapealset kesklaine raadionavigatsioonisüsteemi. Üldine eeldus on, et Transpordiamet ja Riigilaevastik ise jätkavad oma ülesannete täitmist, mitte Kaitsevägi ei võta ülesannete täitmist üle. Kõik vajalikud menetluslikud üksikasjad (soovide edastamise viisid, kontaktid jms) lepivad Kaitsevägi, Transpordiamet ja Riigilaevastik omavahel kokku pärast eelnõukohase seaduse jõustumist. Kaitseväl on olemas asjakohased plaanid. Võimalik on korraldada ka sobivas formaadis õppusi, et seda kõike harjutada.

Põhiseaduse kommenteeritud väljaande § 129 selgituse punktides 3 ja 4 on kommenteeritud, et riigi julgeolek on riigi seisund, kus riigi suveräänsust ja tema põhiseaduslike institutsioonide demokraatlikku toimimist ei rikuta Põhiseadusega vastuolus oleval viisil. Riigi julgeolek on tegelik olukord, kus riigi suveräänsus ja põhiseaduslike institutsioonide võime täita enda PS-ist tulenevaid ülesandeid ei ole mõjutatud muul kui PS-is määratud viisil. Mõiste „riigi julgeolek“ erineb mõistest „põhiseaduslik kord“ selle poolest, et on tegelik olukord – rikkumise või selle ohu puudumine. Riigi julgeolekut ohustab mis tahes tegevus, mis on suunatud riigi säilimise ja toimimise vastu, samas kui põhiseaduslikku korda ohustab eelkõige konstitutsiooniliste normide mittetunnustamine või nende süstemaatiline eiramine. Põhiseadusliku korrana mõistetakse riigi suveräänsust (st iseseisvust ja sõltumatust), PS-i aluspõhimõtteid ning põhiseaduslike institutsioonide toimimise olulisi tingimusi. Põhiseaduslik kord on osa avalikust korrast⁶⁴, mille tagamiseks ja kaitseks on kehtestatud tavapärastele meetmetele (näiteks riiklik järelevalve, süüteo menetlus) täiendav eriregulatsioon (näiteks julgeolekuasutuste tegevus, erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra ajal kohaldatavad meetmed). Iseseisvusena käsitatakse riigi eksisteerimist eraldiseisva riigina ning keeldu muuta Eestit mõne riigi osaks. Sõltumatus tähendab, et ükski välisriik ei saa anda Eestile kohustuslikke juhiseid ja nende täitmist kontrollida muul juhul, kui Eesti on seda ise vabatahtlikult sõlmitud välislepinguga lubanud.

Eelnõu § 6 punktiga 9 täiendatakse MSOS § 45 uue lõikega 6¹, sätestades selgelt, et lõhkematerjali või muu sõjalise otstarbega veeliiklust ohustava või segava objekti kõrvaldamist korraldab Eesti merealal Kaitsevägi ning laevatataval siseveekogul Päästeamet. MSOS § 1 lõike 1 järgi kohaldatakse MSOS-i Eesti merealal ja laevatatavatel siseveekogudel, sealhulgas piiriveekogudel. KKS § 3 lõike 1 punkti 4¹ kohaselt on Kaitseväe ülesanne lahingumoona kahjutuks tegemine sise- ja territoriaalmeres ning majandusvööndis. Päästeseaduse § 5 lõike 1 punkti 2 järgi on Päästeameti ülesanne demineerimistöö tegemine maismaal ja siseveekogudel. Viimaste hulka kuuluvad ka laevatatavad siseveekogud. Sellest tulenevalt on vaja ka MSOS-is sätestada, milline asutus millises veekogus korraldab asjakohaseid töid, mis seotud lõhkematerjaliga.

MSOS § 45 lõige 6 sätestab, et veeliiklust ohustava või segava objekti on kohustatud veeteelt kõrvaldama või kandma sellega seonduvad kulud objekti omanik või paigaldaja. Veeliiklust

⁶⁴ Märkus: sama kommenteeritud väljaande § 54 selgituste punktis 2 on kommenteeritud, et põhiseaduslik kord moodustab avaliku korra tuuma. Põhiseadusliku korra hulka kuuluvad need avalikku korda tagavad normid, mis loovad riigi võimaluse eksisteerida ja ühiskonnasuhteid reguleerida.

ohustavate või segavate objektide kõrvaldamist laevateelt, välja arvatud sadama akvatooriumilt ja sissesõiduteelt, korraldab Transpordiamet. Sadama pidaja on kohustatud korraldama veeliiklust ohustavate või segavate objektide kõrvaldamise sadama akvatooriumilt ja sissesõiduteelt. Üldkasutataval veeteel olevatest veeliiklust ohustavatest või segavatest objektidest teavitab veeliiklejaid Transpordiamet ja korraldab võimaluse korral nimetatud objektide kõrvaldamise. Nimetatud lõikes sätestatud on võimalik tõlgendada nii, et vaatamata sellele, et KKS-i ja päästeseadusega on pandud merel demineerimistöö tegemine Kaitsevæele ja siseveekogudes Päästeametile, peab ikkagi lõhkematerjali ja muu sõjalise otstarbega veeliiklust ohustava või segava objekti (näiteks miini) kõrvaldama või korraldama selle kõrvaldamise Transpordiamet. Näiteks võib tekkida olukord, kus merest leitakse triivimas miin ning selle justkui peaks kui takistuse kõrvaldama Transpordiamet. Selleks, et vältida sellise tõlgenduse andmise ning olukorra tekkimise võimaluse, kus Transpordiamet peaks hakkama sõjaseisukorra ajal või pärast seda merre paigutatud miine kahjutustama hakkama, lisatakse säte, et sellega tegeleb ja selle korraldab Kaitsevægi.

Kuna ka praegu tegeleb Kaitsevægi lõhkematerjali kahjutuks tegemisega Eesti merealal, on see tavaliselt korraldatud nii, et Kaitsevægi teavitab nii Transpordiametit kui ka Keskkonnaametit asukohast, kus demineerimistööd tegema hakatakse ning koostöös mõlema asutusega leitakse võimalused, kuidas seda kõige vähem merekeskkonda ja veeliiklust häirides teha saaks.

Eelnõu § 6 punktidega 10 ja 12 on seotud seletuskirja sissejuhatavas osas selgitatud reformi järelkaja, mille alusel tehakse korrektiivid, kui hiljem arvamuse muutumise või praktika käigus on ilmnenud täpsustuse vajadus. Kaitsevæe korralduse seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (Politsei- ja Piirivalveameti laevade üleandmine Kaitseministeeriumi valitsemisalasse) 572 SE koostamisel oli üks lähtepunkte, et laeva kaptenil või muu veesõiduki juhil on või peaks olema üks kontaktpunkt, kelle poole ta saab merel olles pöörduda. Seoses osade Politsei- ja Piirivalveameti ülesannete üle andmisega Kaitsevæele, suhtlevad laeva kaptenid ja muude veesõidukite juhid olenevalt teemast lisaks JRCC Tallinnale ka mereväega. Lähtuvalt ülesannete jaotusest tuleb vastavad parandused teha ka MSOS-is, et isikud teavitaks õiget asutust, ning samas tagada teatud juhtudel paindlikkus. Ühtlasi tuleb märkida, et kui näiteks laeva kapten ei teavita avastatud merereostusest või sellest, et ta selle ise tekitas, Kaitsevæele, vaid JRCC Tallinnale, tuleb lugeda teade edastatuks, sest JRCC Tallinn edastab teate õigele asutusele ehk Kaitsevæele, kes saab nii teate kätte. Kui teadet üldse ei edastata, tuleb see lugeda teavitamiskohustuse rikkumiseks.

Eelnõu § 6 punktis 10 asendatakse kahes eri paragrahvis sõna „politseiasutusele“ tekstiosaga „Politsei- ja Piirivalveametile või Kaitsevæele“ – § 45 lõikes 12 ja § 90⁴ lõikes 1. MSOS § 45 lõikega 12 pannakse laeva kaptenile või väikelaeva või muu veesõiduki juhile kohustus kohe teatada õhuliini, kaabli, torujuhtme või muu hüdrotehnilise rajatise kahjustamisest politseiasutusele ja Transpordiametile ning võimaluse korral rajatise valdajale. Paragrahv 90⁴ on aga vastutuse peatükis ning selles sätestatakse, et kui laeva kapten või väikelaeva või muu veesõiduki juht jätab õhuliini, kaabli, torujuhtme või muu hüdrotehnilise rajatise kahjustamisest teavitamata, on tegu seaduse rikkumisega. Nimetatud juhul peab jääma laeva kaptenile või muu veesõiduki juhile paindlikkus otsustada, kummale raadiokanalile ta sellest teatab, tõenäoliselt pigem Kaitsevæe kasutuses olevale raadiokanalile 69. Oluline on, et teave edastatakse, sest siis saab kiiresti reageerida, et objekt korda teha, samuti teatada teistele merel liiklejatele, mis piirkonnas sõites tuleb ettevaatlik olla. Tegemist on sätete väljakujunenud praktikaga kooskõlla viimisega, mitte uue kohustuse loomisega.

Eelnõu § 6 punktiga 12 muudetakse MSOS § 52 lõike 4 sõnastust ning asendatakse termin „kinni pidada“ terminiga „sundpeatada“. Kinnipidamine on MSOS-is defineeritud § 78 lõikes 2² kui laeva sadamast väljumise keelamine kuni laeva kinnipidamist põhjustanud

puuduste kõrvaldamiseni. Käesoleva eelnõuga on kavas lisaks sadamale täiendada seaduse § 78 nii, et see laieneks ka ankrualadel seisvatele laevadele, kui laeval esineb mõni sama paragrahvi lõikes 1 nimetatud puudus. Kõik loetletud puudused on seotud vahetult laeva merekõlblikkuse või laeva meeskonnaliikmetega, kui laeva tehniliselt kontrollitakse. MSOS-i § 52 asub seaduse 12. peatükis, millega reguleeritakse laevaliikluse korraldamise süsteemi. See ei ole vahetult seotud laeva tehnilise kontrolli ega selle merekõlblikkusega, vaid rahvusvahelise laevakokkupõrgete vältimise eeskirja konventsiooni (COLREG) nõuete täitmisega. Antud konventsioon kehtib kogu Eesti merealal (st Eesti sise- ja territoriaalmeres ning majandusvööndis). Kuna MSOS § 78 ja 12. peatükk tuginevad erinevatele rahvusvahelistele õigusaktidele, samuti eri olukordadele, millal ja kus neid kohaldatakse, ei ole §-s 78 ja §-s 52 „kinni pidamine“ sama tähendusega. Selleks on vaja muuta MSOS-i nii, et ei kasutata sama terminit. Paragrahv 78 on tegemist sisuliselt sarnase tähendusega termini ja tegevusega, nagu seda on näiteks KorS-is isiku kinnipidamise puhul (vaata näiteks KorS-i § 31, 43 ja 46), §-s 52 aga samas tähenduses, nagu KorS-i §-s 45 või RiPS-i §-s 11⁴. Sellest tulenevalt muudetakse § 52 lõike 4 sõnastust nii, et Kaitseväge või PPA võib laeva peatada RiPS-i §-s 11⁴ sätestatud korras.

Eelnõu § 6 punktid 13 ja 25 on omavahel seotud ankrualal või sadama reidil olevale laevale teenust osutavate laevadega. Ankrualal või sadama reidil olevale laevale teenust pakkuv ja osutav laev või väikelaev (edaspidi *reiditeenust osutav laev*), peab olema varustatud nõuetele vastava A-klassi AIS-seadmega, kui ankruala või reid asub kaugemal kui üheksa meremiili rannajoonest, ning vähemalt B-klassi AIS-seadmega, kui ankruala või reid asub lähemal kui üheksa meremiili rannajoonest. Eesmärk tõhustada järelevalvet reiditeenust osutavate laevade üle, eelkõige sanktsioonirežiimist kinnipidamise tagamiseks. Sätte asukoht on valitud ökonoomiat silmas pidades. Juhul, kui panna nõue MSOS § 53¹ lõike 3 ette, oleks vaja muuta ka lõiget 3 selleks, et välistada nende laevade puhul AIS-seadme paigaldamise nõue, mis on loetletud lõike 3 punktis 2 (see punkt tühistaks eespool oleva nõude).

A- ja B-klassi AIS-seadmed erinevad üksteisest võimsuse poolest. B-klassi AIS-seadme tavaline võimsus on 2–5 W ja A-klassi AIS-seadmetel 12,5–25 W, millest oleneb ka nende levi kaugus merel – B-klassi AIS-seadme maksimaalne levi kaugus, et suudaks veel AIS teadet edastada, on kuni üheksa meremiili, A-klassi AIS-seadmetel piirangut ei ole. Enamus Eesti sisemeres ja territoriaalmeres asuvatest ankrualadest ja reididest jäävad kuni üheksa meremiili ulatusse, mistõttu ei ole mõistlik kehtestada kõikidele ühtset nõuet A-klassi AIS-seadme kehtestamiseks, kui reiditeenust osutav laev või väikelaev ei sõida kaugemale kui üheksa meremiili rannajoonest. See on piisav kaugus, et B-klassi AIS-seadet omav laev või väikelaev on veel levis. B-klassi AIS-seadmed on ka odavamad A-klassi AIS-seadmetest.

Juhul, kui laeval või väikelaeval juba ei ole peal nõuetekohast AIS-seadet ning ta osutab reiditeenust juba enne kõnesoleva eelnõukohase seaduse jõustumist ja jätkab seda ka hiljem, antakse ülemineku aeg kuus kuud, mille jooksul ta peab nõuetekohase AIS-seadme (kas A- või B-klassi AIS-seade) laeval või väikelaeval kasutusele võtma. Kuna AIS-seadmed ei ole kuigi kallid⁶⁵, on kuus kuud piisav aeg, et iga reiditeenust osutava laeva või väikelaeva omanik jõuaks soetada nõuetekohase AIS-seadme ja paigaldada selle laevale või väikelaevale. Eelnõu koostamise ajal on teada seitse laeva ja väikelaeva, kes praegu reiditeenust osutavad ja keda see nõue puudutab.

Eesmärk on paremini jälgida piirirežiimist kinnipidamist ehk teha järelevalvet riigipiiri ja piiripunkti vahelisel alal ning tagada tõhusamalt õiguskord Eesti merealal. Järelevalvet ei tehta üksnes sadamas või sisemeres, vaid ka territoriaalmeres. Kuna osa reidikohti asub

⁶⁵ Hinnad algavad B-klassi AIS-seadmel mõnesajast eurost olenevalt tootjast ja sellest, mis lisafunktsioone veel tahetakse, ning A-klassi AIS-seadmel paari tuhandest eurost.

navigatsioonihooajal väga tiheda väikelaevaliiklusega piirkonnas, on vaja neid laevu eristada teistest laevadest ja väikelaevadest, kellel ei ole AIS-seadme paigaldamise kohustust, et saada parem ülevaade sellest, milliseid laevu reiditeenust osutavad laevad teenindavad ning kas peetakse kinni kõikidest nõuetest, sealhulgas kehtestatud sanktsioonidest.

Teenuseid osutavad vastava tegevuslooga ettevõtted, kasutades selleks spetsiaalseid laevu, mille kogumahtuvus võib jääda alla 300 ja millel seega ei ole kohustust paigaldada AIS-seadet. Reidil peatuvatele laevadele osutatakse eri teenuseid, nagu:

- 1) isikute transport laevalt piiripunkti või piiripunktist laevale (meeskonnaliikmete vahetus, eri inspektorite pardale toimetamine, jäälootside transport);
- 2) laevade varustamine kütuse (punkerdamine), määrdeainete või muu kaubaga, mida on vaja selleks, et jätkata laeva edasist transiiti merel;
- 3) laevadelt jäätmete vastuvõtmine (pilsivesi ja muud jäätmed, mis tekivad laeva normaalsel käitamisel).

Eelnõu § 6 punktiga 14 uuendatakse § 72 lõike 1 sõnastust. Tegemist on sätete väljakujunenud praktikaga kooskõlla viimisega, mitte uue kohustuse loomisega. Kehtiva sõnastuse järgi on laevaõnnetuse korral Eesti riigilippu kandva laeva kapten või reeder kohustatud teatama õnnetuse asjaoludest viivitamata Transpordiametile ja Ohutusjuurdلuse Keskusele. Eesti merealadel ja sisevetel toimunud laevaõnnetusest on kapten, reeder või laevaagent kohustatud teatama viivitamata politseiasutusele ning kui õnnetusega kaasneb reostus või selle oht, siis ka Keskkonnaametile. Politseiasutus teatab laevaõnnetusest viivitamata Kaitsevæele, Transpordiametile ja Ohutusjuurdلuse Keskusele.

Sõnastuse muutmise eesmärk on teha see lühemaks, sätestada õiged asutused, keda tuleb laevaõnnetusest teavitada, ning jätta välja asutustevaheline suhtlus, mida saab teha kas rakendusakti tasemel või asutustevahelise kokkuleppega. Praegusel juhul on asutustevaheline teavitamine paika pandud Vabariigi Valitsuse 30. juuni 2022. aasta määrusega nr 65 „Otsingu- ja päästetööde tegemise kord Eesti päästepiirkonnas ning reostuse avastamise ja likvideerimise kord Eesti merealal ja piiriveekogudel“ (vaata näiteks § 10 lõige 3, § 18 lõige 2), samuti asutustevahelise kokkuleppega.

Uues sõnastuses vahetavad asukohta lõike esimene ja teine lause. Uue sõnastuse kohaselt on laeva kapten, reeder või laevaagent kohustatud teatama Eesti päästepiirkonnas toimunud laevaõnnetusest viivitamata PPA-le (ehk JRCC Tallinnale). Laevaõnnetuse korral on Eesti riigilippu kandva laeva kapten või reeder kohustatud õnnetuse asjaoludest teatama viivitamata Transpordiametile ja Ohutusjuurdلuse Keskusele. Muudatus otsustati teha seetõttu, et inimeste päästmine on alati esikohal ning seejärel saab juba teavitada õnnetuse asjaoludest Transpordiametit ja Ohutusjuurdلuse Keskust.

Eelnõu § 6 punktidega 15–21 muudetakse MSOS § 78. Kehtiv MSOS § 78 käsitleb laeva sadamast väljumise keeldu. Nimetatud paragrahvi lõike 1 kohaselt võib Transpordiameti järelevalveametnik keelata Eesti riigilippu kandval laeval ja välisriigi lippu kandval laeval sadamast väljuda, kui laeva kapten keelab laeva kontrollimise, laeval esinevad olulised puudused seoses meresõiduohutuse, töö- ja töötervishoiutingimuste tagamise, tunnistuste ja kindlustuste esitamise ning keskkonnaohutuse jm nõuete täitmisel. Lõike 2² kohaselt on [laeva] kinnipidamine laeva sadamast väljumise keelamine kuni laeva kinnipidamist põhjustanud puuduste kõrvaldamiseni.

Välisriigi lippu kandva laeva kontrollimise kord on kehtestatud majandus- ja kommunikatsiooniministri 14. juuli 2011. aasta määrusega nr 75 „Välisriigi lippu kandva laeva kontrollimise kord ja laevakontrolli akti kantavate andmete loetelu“. Praktikas võib esineda

olukordi, kus on põhjendatud viia laevakontroll läbi mitte sadamas, vaid sise- või territoriaalmeres viibiva välisriigi lippu kandva laeva suhtes. Näiteks juhul, kui välisriigi lippu kandev laev on sadama reidil või kui see on mõne pädeva asutuse poolt territoriaalmeres peatatud (näiteks UNCLOS-is sätestatud kinnipidamise alused merekeskkonna kaitseks) ning reostuse tekkimisest, laeva seisukorrast või laevapere liikmete olukorrast tulenevalt ilmneb vajadus teostada laevakontroll meresõiduohutuse, merekeskkonna või töötervishoiu tingimustega seonduvate asjaolude väljaselgitamiseks, või esineb mõni muu rahvusvahelise õigusega kooskõlas olev alus laeva kontrollimiseks.

Territoriaalmeres kontrollitavatel laevadel esinevate oluliste puuduste korral ei ole praegu kehtiva regulatsiooni kohaselt võimalik Transpordiametil laeva kinni pidada (s.o teha ettekirjutust laeva edasise liikumise keelamiseks). Seetõttu on vaja kehtestada õiguslik alus laeva kinnipidamiseks analoogselt laeva kinnipidamisega sadamas, et puudused laevas saaksid kõrvaldatud ja võimalikud ohud maandatud enne laeva territoriaalmeres edasilikumist, et tagada laeva jätkuv meresõiduohutus ning laevapere heaolu. See tähendab, et kui laeval esinevad olulised puudused, aga laeva liikumist ei saa kehtiva regulatsiooni tõttu sise- või territoriaalmeres keelata, võib see osutada ohtlikuks meresõiduohutusele, merekeskkonnale, aga ka laevapere liikmete elule ja tervisele. Sellest tulenevalt tehakse muudatused § 78 lõigetes 1, 2¹, 2², 3, 5 ja 10, lisades võimaluse keelata laeval ankruvalt või sadama reidilt lahkuda, kui laeval esineb olulisi puudusi. See on kooskõlas ka UNCLOS-i artikliga 21, mis sätestab, et rannikuriik võib kooskõlas konventsiooni ja muude rahvusvahelise õiguse normidega vastu võtta oma territoriaalmerest rahumeelset läbisõitu reguleerivaid õigusakte, mis käsitlevad meresõiduohutust ning keskkonnakaitset, reostuse vältimist, vähendamist ja kontrollimist.

Eelnõu § 6 punktidega 22 ja 23 tehtavad muudatused MSOS-i §-s 79¹ käsitlevad ühekordse ülesõidu tingimusi remondisadamasse. Antud paragrahvi on vaja muuta tulenevalt eelnevates punktides käsitletud MSOS § 78 puudutavatest muudatustest, võimaldamaks territoriaalmeres laeva liikumise keelu rakendamise asemel lubada laeval liikuda oma territoriaalmeres asukohast lähimasse remondisadamasse, sest kõiki laeval esinevaid puudusi ei pruugi olla võimalik territoriaalmerel viibides kõrvaldada.

Eelnõu § 6 punktis 24 muudetakse MSOS rakendussätet, sest PPA-l ei ole enam laevu (need kuuluvad nüüd Riigilaevastikule) ja olemasolevate PPA soetatud väikelaevade puhul Riigilaevastiku koosseisus ei ole see regulatsioon vajalik, lisaks tunnistatakse kehtetuks MSOS 19 lõige 7 seega jäetakse välja viide sellele sättele.

Eelnõu § 6 punktis 25 on sätestatud rakendussäte, et jätta laevaomanikele kuus kuud aega nõuete täitmiseks.

§ 7. Riigikaitseaduse muutmine

Eelnõu §-s 7 täiendatakse RiKS-i uue peatükiga 6², millega luuakse sõjavangide kinnipidamist puudutav regulatsioon riigisisesse õigusesse. Planeeritavate muudatustega luuakse riigisisene kontseptuaalne vaade sõjavange puudutavale. Edaspidi on kavas rakendusaktiga määratleda täpsemad kinnipidamisega kaasnevad ja selle korrektseks ettevalmistamiseks vajaminevad tegevused (keda Kaitseväge teavitab sõjavangide veo alustamisest, saatelehtede täitmise nõuetest; kes on vanglateenistuse määratud vastuvõtja ja veo ajal kontaktisik; milline näeb välja sõjavangidega kokkupuutuva personali koolitus jm).

Sõjavangide kinnipidamisel ja kohtlemisel tuleb lähtuda sõjavangide kohtlemise 12. augusti 1949. aasta Genfi (III) konventsioonist (edaspidi ka *GC III*), mille Eesti Vabariigi

Ülemnõukogu ratifitseeris 24. augustil 1992⁶⁶. Tegemist on konventsiooniga, mida kohaldatakse relvakonflikti ajal. Eelnõuga loodava sõjavangide kinnipidamist puudutava regulatsiooni rakendamise ajal on riigisiselt eelduslikult välja kuulutatud sõjaseisukord, kuid sõjaseisukorra väljakuulutamise ei ole selle regulatsiooni rakendamise eeldus.

Sõjaseisukorra väljakuulutamise järel asutakse täitma sõjaseisukorra ajaks ette nähtud riigikaitseülesandeid, Kaitseväe ülesanne on riigi sõjaline kaitsmine. Eesti julgeolekupoliitika eesmärk on kindlustada Eesti Vabariigi iseseisvus ja sõltumatus, Eesti rahvuse, keele ja kultuuri kestmine, territoriaalne terviklikkus, põhiseaduslik kord, elanikkonna turvalisus ja ühiskonna toimimine. Eesti julgeolekupoliitika lähtub avarast julgeolekukäsitusest, võttes arvesse kõiki riigi julgeolekut mõjutavaid suundumusi ja tegureid. Julgeolekupoliitika elluviimine toimub põhimõttel „ühiskond kui tervik ja riik kui tervik“. Sõjalise kaitsega tagatakse piisavad võimed riigi suveräänsuse kindlustamiseks ning sõjalise rünnaku ennetamiseks, tõkestamiseks ja tõrjumiseks. Kriisideks, ka sõjaks, valmistumisel ja kriiside lahendamisel lähtub Eesti ülesannete jäävuse põhimõttest: kõik asutused ja isikud täidavad oma rolli nii tavaolukorras kui ka kriisi- ja sõjaajal. Kaitseväe sõjaliste eesmärkide saavutamiseks on laia riigikaitse toimimine ja toetus sõjaliste eesmärkide saavutamisele hädavajalik.

Relvakonflikti raames rahvusvahelise humanitaarõiguse normide rakendamise täpne riigisisene rakendamise kord tuleb kõiki asjakohaseid osapooli kaasates välja töötada rahuajal. Vastutavate asutuste selge kindlaksmääramine võimaldab Kaitseväl keskenduda oma sõjaaja põhiülesande täitmisele.

Sõda Ukrainas käivitas ka Eestis riigisiseste õigusaktide ülevaatamise, et tagada kriisivalmidus, kuid sõjavangidega seonduv on riigisisese õigusega seni täpsemalt reguleerimata. Ka töökorralduslikult ei ole seni asutuste vahel välja töötatud lahendust sõjavangide pikaajaliseks ehk kauemaks kui 48-tunniseks kinnipidamiseks ega määratletud asutuste pädevust.

Sõjavangi mõiste

Loodavas peatükis sätestatakse sõjavangi mõiste eelnõukohase RiKS §-s 87⁷.

Sõjavangina käsitletakse sõjavangide kohtlemise 12. augusti 1949. aasta Genfi (III) konventsiooni artikli 4 punktides A ja B nimetatud isikuid.

Eelnimetatud konventsioonis on sätestatud sõjavangide kohtlemise ja kaitse põhimõtted, mida konventsiooniosaline peab relvakonflikti raames järgima. Genfi (III) konventsiooni artiklis 4 loetletakse nende isikute kategooriad, keda tuleb vangi langemise korral kohelda sõjavangina. Eelkõige on need konfliktiosalise relvajõudude liikmed, samuti nende relvajõudude koosseisu kuuluvate maakaitsevägede või vabatahtlike väeüksuste liikmed ning muude maakaitsevägede ja vabatahtlike väeüksuste liikmed, sealhulgas organiseeritud vastupanuliikumistest osavõtjad, kes tegutsevad oma territooriumil või sellest väljaspool, ka juhul, kui see territoorium on okupeeritud. Sellised maakaitseväed või vabatahtlike väeüksused, sealhulgas organiseeritud vastupanuliikumised, peavad vastama järgmistele nõuetele: a) neid juhivad isik, kes vastutab oma alluvate eest; b) nad kannavad kindlaid kaugelt eristatavaid eraldusmärke; c) nad kannavad relvi avalikult; d) nad järgivad sõjapidamise seadusi ja tavasid. Sõjavangi staatuse tuvastab Kaitseväge, juhindudes asutusesisestest regulatsioonidest ja muudest rahvusvahelistest juhistest (eelkõige NATO standarditest ja rahvusvahelise õiguse nõuetest).

⁶⁶ Eesti Vabariigi ühinemisest Rahvusvahelise Punase Risti ja Punase Poolkuu Seltside Liiga konventsioonide ja lisaprotokollidega. – RT 1992, 34, 447.

Sõjavangid kuuluvad rahvusvahelise õiguse mõttes eriliselt kaitstud isikute alla, mis tähendab, et sõjavangidele tuleb tagada muu hulgas minimaalsed elamistingimused, kui nad langevad vastaspoole kätte vangi. Järgida tuleb konventsiooni nõudeid ja tagada, et sõjavangide kinnipidamisel toimitakse kooskõlas rahvusvahelise õiguse nõuetega. Selleks tuleb leida sobiv kinnipidamiskoht sõjavangide pikaajaliseks hoidmiseks kuni relvakonflikti lõpuni või muu poliitilise, kinnipidamist lõpetava otsuseni.

Ülesannete jaotuse kindlaksmääramine seaduse tasandil

Loodavas peatükis sätestatakse Kaitseministeeriumi ning Justiits- ja Digiministeeriumi vastutusalad sõjavangide kinnipidamisel. Eelnõukohases RiKS § 87⁸ lõikes 1 sätestatakse, et sõjavangide kinnipidamine toimub Kaitseministeeriumi, Justiits- ja Digiministeeriumi ning nende valitsemisala asutuste koostöös. See tähendab ka Kaitseväge ja vanglateenistuse tulevast koostööd. Käesoleva regulatsiooniga ei looda riiklikku informatsioonibürood ega määrata seda, milline ministeerium või asutus hakkab riikliku informatsioonibüroo kohustusi täitma. Samuti ei ole käesoleva eelnõu kohaldamisalas sõjavangide vahetuse korraldamine. Nimetatud tegevused ja kohustused määratakse hilisemate rahvusvaheliste kokkulepete alusel või muude riigisiseste õigusaktidega.

Eelnõukohases RiKS § 87⁸ lõikes 2 sätestatakse sõjavangide kinnipidamisega seotud Kaitseministeeriumi vastutusalad. Relvakonflikti olemusest tulenevalt võtavad sõjavange eelkõige kaitseväelased, mistõttu on ka sõjavangide lühiajaline kinnipidamine ja sellega seotud toimingud Kaitseväge pädevuses. Kinnipidamise õiguspärasuse ja sõjavangi staatuse määramise eest vastutab samuti Kaitseväge. Samas puudub Kaitseväel võimekus isikute pikaajaliseks kinnipidamiseks. Seadusega määratud põhiülesannete alusel saavad laiapindse riigikaitse põhimõttele tuginedes seda rolli täita Justiits- ja Digiministeeriumi haldusalas olevad vanglad ja vanglateenistus.

Sõjavangide lühiajaline kinnipidamine hõlmab peamiselt tegevusi lahinguväljal, sõjavangi kohta andmete kogumist ja nende andmete registreerimist, kohapealset kategoriseerimist, esmaabi andmist, suhtlust pikaajalise kinnipidamise kohaga, edasist konvoeerimist üldjuhul vangla territooriumil olevasse pikaajalise kinnipidamise kohta jm. Kaitseväge vastutada on, et sõjavangide transport oleks võimalikult ohutu ja toimuks võimalikult kiirelt, võimalusel isiku kinnipidamisest 48 tunni jooksul. Kaitseväge vastutab ka muus osas sõjavangide transpordi eest, näiteks kui sõjavangi on vaja evakueerida või transportida pikaajalisest kinnipidamiskohast haiglasse.

Eelnõukohase RiKS § 87⁸ lõike 3 alusel vastutab Justiits- ja Digiministeerium sõjavangide pikaajalise kinnipidamise korraldamise eest. Justiits- ja Digiministeerium võimaldab sõjavangide pikaajaliseks kinnipidamiseks kasutada vanglate taristut. Eelkõige on tõenäoline vajadus kasutada Tallinna ja Tartu vanglat. Vanglate taristu kasutamiseks sõjavangide kinnipidamise eesmärgil võib Justiits- ja Digiministeerium kriisiplaanides ette näha tavavangide ümberpaigutamise või vabastamise korra sõjaseisukorra ajal. Justiits- ja Digiministeerium vastutab sõjavangide pikaajalise kinnipidamise korraldamise eest, sealhulgas rakendab vanglateenistust sõjavangide kinnipidamisel, ning vajadusel tagab vanglate ümberehitamise, et need vastaksid GC III nõuetele.

Justiits- ja Digiministeerium korraldab ja tagab nimetatud teenuseid ainult kinnipidamiskohtades.

Järgnevalt tuuakse välja tegevused ja teenused, mida Justiits- ja Digiministeerium kavandatava eelnõuga kinnipidamiskohas tagab ning korraldab:

- pakub ja korraldab sõjavangidele majutuse, tagades sealjuures eraldatuse tavavangidest ja kinnipeetavatest;
- tagab toitlustuse sõjavangidele;
- arvestab sõjavangide erivajadusi;
- registreerib sõjavangid nende üleandmisel kinnipidamiskohta;
- vanglateenistuse personal tagab järelevalve, valve ja ohutu keskkonna sõjavangidele - selline tegevus ja ohustavad asjaolud dokumenteeritakse;
- tagab kinnipidamiskoha vastavuse GC III nõuetele sõjavangi kinnipidamise ajal;
- korraldab suhtlust ja kõnesid ning diplomaatiliste esindajatega kohtumisi. Näiteks on GC III artiklites 79–81 sätestatud sõjavangide õigus kohtuda nende esindajatega. Sinna juurde kuulub ka Rahvusvahelise Punase Risti lubamine vanglasse ja nende külastuse korraldamine ja organiseerimine;
- võimaldab ja korraldab sõjavangile töötamise võimalused ja tingimused;
- pakub usulist teenust – tagab kabelite olemasolu ja nende korrashoiu, vajadusel arvestab usulisi eripärasid;
- tagab poe olemasolu ja ostlemisvõimaluse;
- tagab muud teenused, mis on vältimatult vajalikud sõjavangide igapäevase elukorralduse jaoks.

Sealjuures ei vastuta Justiits- ja Digiministeerium sõjavangidele tervishoiuteenuste osutamise eest. Tervishoiuteenuste osutamist sõjavangidele korraldab eelnõukohase RiKS § 87¹¹ lõike 1 järgi Tervisekassa. Samuti ei kuulu rehabiliteerimisteenused eelnõukohase RiKS § 87⁸ lõike 3 alla, kuigi praegu tavavangidele neid pakutakse. GC III nõuetele vastavuse analüüs on koostamisel ja täpsed vajadused selgitatakse välja asutustevahelise koostöö kokkuleppe raames.

Sõjavangide pikaajaline kinnipidamine toimub kuni aktiivse sõjategevuse lõppemiseni või muu poliitilise ja kinnipidamist lõpetava otsuseni. Vanglate taristu määratakse sõjavangide pikaajalise kinnipidamise eelistatud asukohaks, kuid juhul, kui vanglate taristut ei ole võimalik kasutada, määratakse eelnõukohase RiKS § 87⁸ lõike 4 järgi alternatiivsed kinnipidamiskohad Vabariigi Valitsuse korraldusega.

Sõjavangidega seotud muude võimalike, eelnõuga reguleerimata tegevuste vastutuse määramisel lähtutakse Vabariigi Valitsuse seadusest.

Pikaajalise kinnipidamise koht ja senine Ukraina praktika

Rahvusvahelise õiguse kohaselt tuleb sõjavangidele tagada nõuetele vastavad kinnipidamise tingimused.

Genfi III konventsiooni mitmes artiklis on sätestatud nõuded, millele sõjavangide kinnipidamiskoht ehk sõjavangilaager peab vastama. Need puudutavad muu hulgas ruumide hügieenitingimusi ja tervislikkust, niiskustaset, turvalisust (varjendid), eraldamise võimalusi, liikumisvõimalusi, omavahelise suhtlemise võimalusi, õues viibimise võimalusi jne. Lisaks on üks peamisi nõudeid, et sõjavangid peavad olema teistest kinnipeetutest eraldatud. Muu hulgas öeldakse GC III artikli 22 esimese lõigu teises lauses, et „[k]aristusasutusse võib [sõjavange] paigutada ainult erandjuhtudel, kui see on vangide endi huvides“.

Eesti vanglate taristu on nüüdisaegne, neis on tagatud nõutud olme- ja turvalisustingimused ning eelnõu ja selle rakendusakti jõustumisel tagatakse vangla personalile vastav kooolitus ning määratakse sõjavangide kinnipidamiskoha juhiks konventsiooni nõuetele vastav tegevvaldaja. Samuti on neis võimalik tagada täielik eraldatus kriminaalkaristust kandvatest vangidest, kui neid selles vanglas sel ajal viibib. Nende tingimuste täitmisel ei ole tegemist karistusasutusega,

vaid vangla taristu baasil kohandatud sõjavangilaagriga Genfi III konventsiooni tähenduses. Seda toetavaid näiteid on ka Ukraina praktikas.

Arvestades Eesti riigi piiratud rahalist ja inimressurssi, on sõjavangide pikaajalise kinnipidamise kohtade sisseseadmine vanglate taristu baasil kõige realistlikum viis täita Genfi III konventsioonist tulenevaid kohustusi.⁶⁷

Ka rahvusvahelise Punase Risti Komitee esindajad on Ukraina praktika põhjal möönnud, et kinnipidamisasutuste kasutamine ei ole keelatud, kui neid kasutades järgitakse rahvusvahelise õiguse nõudeid. Ukrainal on Lvivi regioonis üks alaline sõjavangilaager, mis on üles ehitatud endise kinnipidamisasutuse taristul. Ka ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo on selle kasutamise heaks kiitnud.⁶⁸

Vanglate taristu kasutamise lubatusele viitab ka ÜRO projektiteenuste büroo⁶⁹ oma vanglate planeerimise suunistes, mille järgi võib sõjavangide kinnipidamiseks kasutada olemasolevat taristut, kui eraldi laagrite loomine on võimatu või ebapraktiline. Tingimuseks on see, et tava- ja sõjavangid tuleb üksteisest täielikult eraldada ning sõjavange tuleb kohelda kooskõlas konventsiooni nõuetega. Seejuures on tähtis, et sõjavange ei tohi kohelda samaväärselt tavavangidega, vaid neile tuleb tagada nende sõjaline väärikus ja au. Seetõttu tuleb tagada nende eraldatus ning erikohtlemine. Eraldamine on oluline, sest sõjavange ei hoita kinni karistamise eesmärgil, samuti selleks, et hoida ära tava- ja sõjavangide vahelisi konflikte.

Vangla taristut on sõjavangide pikaajaliseks kinnipidamiseks lubatud kasutada juhul, kui vangla olmetingimused vastavad konventsioonist tulenevatele nõuetele, millele tänapäeva vanglad üldiselt peavad vastama. Sõjavangidel on lubatud vabalt vangla territooriumil liikuda ja nende tubasid või kambreid ei lukustata katkematuks perioodiks. Samuti peavad sõjavangid olema täielikult eraldatud tavavangidest ning vangla ei tohi asuda lahingutsoonis ega ohtlikus piirkonnas.⁷⁰ Sealjuures tuleneb GC III-st erisus, mille kohaselt peab sõjavangide pikaajalise kinnipidamise koha juht olema ohvitseri auastmes isik, mille saab korraldada vastavalt sõjaajaametikohtade jaotusele.⁷¹

Regulatsiooni väljatöötamisel on võetud eeskujuks asutustevaheline pädevuste jaotus Ukrainas. Ukraina jaotas sõjavangide haldamise ülesanded eri institutsioonide vahel. 2022. aasta alguses laiendati Ukraina Justiitsministeeriumi ülesandeid ja sõjavangide haldamisega seotu jäi Justiitsministeeriumi vastutada.⁷² Ukraina Kaitseministeeriumi roll on aga sealjuures piiratud kahe peamise tegevusega: vastutada ainult sõjavangide esmase kinnipidamise ja nende transpordi eest pikaajalise kinnipidamise asutusse või kohta. Esialgu hoitakse kõiki sõjavange

⁶⁷ Välisministeeriumi 29.09.2025. aasta kooskõlastuskiri nr 5-1/25/8. –

<https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/4b1196fc-940c-473c-ba1e-dcd8e8c12fb0>.

⁶⁸ Probleemid, mida ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo nimetas, on seotud olmetingimustega, mitte asjaoluga, et tegemist on endise kinnipidamisasutusega. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-thematic-report-POWs-ENG.pdf>.

⁶⁹ UNOPS. Technical guidance for prison planning. Technical and operational considerations based on the Nelson Mandela Rules, 2016. <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/%2FPlanowanie%20i%20budowa%20wi%C4%99zie%C5%84%20%28UNOPS%2C%202016%29.pdf>.

⁷⁰ Sõjavangide kohtlemise 12. augusti 1949. aasta Genfi (III) konventsiooni artikkel 22. Kommenteeritud väljaanne 2022. [IHL Treaties - Geneva Convention \(III\) on Prisoners of War, 1949 - Commentary of 2020 Article | Article 25 - Quarters | Article 25](https://www.icrc.org/doh/documents/ihl-treaties-geneva-convention-iii-on-prisoners-of-war-1949-commentary-of-2020-article-25-quarters-article-25).

⁷¹ *Ibid*, artikkel 39.

⁷² Regulation of the Ministry of Justice of Ukraine, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, nr 228, 02.07.2014. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.

Justiitsministeeriumi hallatavates kinnipidamiskeskustes (ingl *designated detention facilities*), pärast mida viiakse kinnipeetud sõjavangilaagritesse.⁷³ Kinnipeetud sõjavangide transpordi kinnipidamiskeskustesse korraldab Ukraina sõjaväepolitsei.⁷⁴ Sõjaväepolitsei ülem suhtleb Justiitsministeeriumiga vangilaagrite täituvuse ja asukohavaliku küsimustes. Kirjeldatud kogemust rakendame võimaluste piires Eesti eripärasid arvestades.

2025. aasta õppuse Siil raames on harjutatud sõjavangide viimist pikaajalise kinnipidamise kohta ehk vangla hoonesse. Sõjaväepolitsei toimetab sõjavangid Viru ja Tartu vanglasse, kus vanglateenistus tegi esmased menetlustoimingud. Samuti olid tagatud vajalikud kontaktid, et üleandev üksus saaks vanglaga otse suhelda ja tegevust koordineerida.

Vabariigi Valitsuse määrus

Eelnõu sätestab volitusnormi (RiKS § 87⁸ lõige 5) Vabariigi Valitsuse poolt rakendusakti andmiseks, mille alusel kehtestatakse määruses Kaitseministeeriumi ning Justiits- ja Digiministeeriumi tegevuste täpsem korraldus, tingimused ja kord. Volitusnorm on dispositiivne, et tagada Vabariigi Valitsusele paindlikkus sõjavangide kohtlemist reguleerivate sätete kehtestamisel.

Eelnõukohase RiKS § 87⁸ lõikega 6 täpsustatakse, et Vabariigi Valitsuse määruses võib sätestada näiteks pikaajalise kinnipidamise koha valiku, kasutamise tingimuste ja tegevuse korraldamise küsimused. Samuti määratakse, kellel on pädevus otsustada konkreetse vangla kasutamine ja selle kasutamise lõpetamine sõjavangide pikaajaliseks kinnipidamiseks. Kuna sõjavangidega tegelev personal peab tundma asjakohaseid rahvusvahelise õiguse nõudeid (esmajärgus GC III-st tulenevaid sõjavangi kohtlemise reegleid), tuleb Vabariigi Valitsuse määruses ette näha neile väljaõppe andmise kord.

Lisaks täpsustatakse Kaitseväe pädevust sõjavangi staatuse määramisel, nõuded arvestuse pidamisel ja nõuded kinnipidamist korraldavale personalile. Rakendusaktis võib ette näha transporti puudutava infovahetuse korra, transpordiliigi valiku otsustuspädevuse ja muud sellega seotud tingimused.

Sõjavangidele tervishoiuteenuste osutamise korraldamine

Genfi III konventsiooni artikli 30 alusel tuleb tagada sõjavangidele vangilaagris vajalik arstiabi. Igas laagris peab olema korralik haigla, kus sõjavangide eest vajalikul määral hooldatakse ja neid kohaselt toitlustatakse.⁷⁵ Lisaks tuleb sõjavangile vajaduse korral tagada vajalik eraldatus nakkus- ja vaimuhaigetest. Sealjuures tuleb sõjavange hoidval riigil endal tasuda ravikulud ning kulutused sõjavangide tervise hoidmiseks vajalikele seadmetele.

Sõjavangidele tuleb teostada vähemalt kord kuus arstlik läbivaatus, mille raames kontrollitakse ka sõjavangi kehakaalu. Eesmärk on jälgida sõjavangide üldist terviklikku seisundit, toitumust ja puhtust ning avastada nakkushaigusi, eriti tuberkuloosi, malaariat ja suguhaigusi.⁷⁶

Genfi III konventsioonis täpsustatakse, et igas vangilaagris ei pea olema sellisel tasemel meditsiiniüksust, mis vastaks kirurgiliste erialadega haigla tasemele. Vangilaagris olev

⁷³ Voluntary report on implementation of international humanitarian law. Ministry of Defence of Ukraine, 2024, lk 59.

⁷⁴ *Ibid*, lk 61.

⁷⁵ 1949. aasta Genfi III konventsiooni artikkel 30.

⁷⁶ 1949. aasta Genfi III konventsiooni artikkel 31.

meditsiiniüksus peab suutma pakkuda esmaabi väiksemate vigastuste korral ja tavapärasest arstiabi ravitavate haiguste puhul. Samuti loetakse piisavaks, kui olemasolevad ruumid, inventar ja personal on mehitatud sellisele tasemele. Kui sõjavangidel on vaja kirurgilist sekkumist või statsionaarset arstiabi, tuleb suunata nad raviasutusse, mis on selleks mõeldud.⁷⁷ Transpordi vanglahoonest pikaajalisse raviasutusse teostab Kaitsevägi.

Tervishoiuteenuste korraldamine toimub eelnõukohase RiKS § 87¹¹ järgi Sotsiaalministeeriumi ja selle valitsemisala asutuste, täpsemalt Tervisekassa kaudu. Alates 2024. aastast vastutab Tervisekassa VangS §-de 49 ja 52 järgi tervishoiuteenuste osutamise eest vanglas. Kuna esmane valik sõjavangide pikaajaliseks kinnipidamiseks on vanglate taristu, on mõistlik, et ka sõjavangidele tervishoiuteenuste osutamise eest vastutab Tervisekassa. VangS-is on regulatsioon nii-öelda tavavangidele, mistõttu toimub vanglatesse paigutatud sõjavangidele teenuse osutamine samadel tingimused. Alternatiivsete asukohtade kasutamine ja sinna sõjavangide paigutamine otsustatakse sõjaseisukorra ajal Vabariigi Valitsuse korraldusega, milles arvestatakse alternatiivse asukoha eripärasid ja riigieelarvelisi võimalusi teenuse osutamiseks. Alternatiivses asukohas vajaliku tervishoiuteenuse osutamise tegevusloa olemasolu ja tingimused lahendatakse samuti Vabariigi Valitsuse korraldusega olukorra tekkimisel.

Sõjavangide üle arvestuse pidamine

Lisaks luuakse uus paragrahv sõjavangide üle arvestuse pidamiseks ja registreerimiseks. GC III artiklitega 122–125 pannakse konventsiooniosalistele kohustus koguda sõjavangide kohta käivat teavet.⁷⁸ Kohustuse eesmärk on tagada, et kinnipeetavate isikuandmed, tervises seisund, auaste, sünniaeg ja muu isiklik teave oleksid kinnipidamise eest vastutava riigi infosüsteemides kättesaadavad. Lisaks peab riigil olema pidev ülevaade sõjavangide arvust. Selline teave on oluline nii julgeolekukaalutlustel, pikaajalise kinnipidamise korraldamisel ressurside plaanimiseks, sõjavangide kaitseks kui ka koostööks rahvusvaheliste organisatsioonidega.

Sõjavangide üle arvestuse pidamiseks saab kasutada VangS § 5¹ lõike 3 alusel kehtestatud andmekogu.⁷⁹ Tegemist on kasutuses oleva, andmekaitseõuetele vastava registriga, mida saaks kasutada ka sõjavangide üle arvestuse pidamiseks. Registri arendamisel arvestatakse võimalusega luua tulevikus alaregistreid sõjavange puudutava info talletamiseks. Et nimetatud registrit saaks sõjavangide üle arvestuse pidamiseks kasutada, tuleb teha vastavad muudatused VangS-is, täiendades kinnipeetavate, vahistatute, arestialuste ja kriminaalhooldusaluste andmekogu reguleerivaid sätteid. Täpsemad muudatused on sätestatud eelnõu §-s 12.

Distsiplinaarmenetluste puhul kohaldatakse eelnõukohase RiKS § 87¹⁰ järgi kaitsevæteenistuse seaduse 10. peatükis sätestatud ning juhitudakse sellest.

Eelnõu § 7 punktis 2 sätestatakse RiKS § 87⁸ lõigete 5 ja 6 jõustumisaeg, milleks on 2027. aasta 1. jaanuar. Täiendavat aega on vaja Vabariigi Valitsuse määruse väljatöötamiseks, milles kehtestatakse sõjavangide kinnipidamise ning asutustevahelise koostöö tingimused ja kord.

§ 8. Riigilõivuseaduse muutmine

⁷⁷ Sõjavangide kohtlemise 12. augusti 1949. aasta Genfi (III) konventsiooni artikkel 30. Kommenteeritud väljaanne 2020, p 2228. – <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gcii-1949/article-30/commentary/2020?activeTab>.

⁷⁸ 1949. aasta Genfi III konventsiooni artiklid 122–125.

⁷⁹ Vabariigi Valitsuse 1. märtsi 2018. aasta määrus nr 19 „Kinnipeetavate, vahistatute, arestialuste ja kriminaalhooldusaluste andmekogu põhimäärus“. RT I, 02.07.2024, 2. [Kinnipeetavate, vahistatute, arestialuste ja kriminaalhooldusaluste andmekogu põhimäärus, Riigi Teataja](#).

MSOS § 78 puudutavate muudatusettepanekutega seonduvalt on vaja muuta RLS §-s 142⁴⁷ sätestatud laeva kinnipidamisjärgse kontrollimise riigilõivu suurus. Kehtiv riigilõivu regulatsioon ja suurus on loodud sadamas toimuva laevakontrolli tarbeks ega arvesta täiendavate kuludega (näiteks Transpordiameti järelevalveametnike töö- ja transpordikulu), mis kaasnevad laeva kontrollimisega territoriaalmeres. Kui arvestada, et territoriaalmeres viibiva laeva kontrollimisega kaasnevad transpordikulud Transpordiameti järelevalveametniku laevale ja tagasi kaldale toimetamisega (umbes 350 eurot tunnis) ja kokku võib transport võtta aega kuni 3 tundi (1050 eurot) ning et Transpordiameti järelevalveametniku töötunni tasu suurus arvestatakse RLS § 142⁴⁷ lõike 1 kohaselt (100 eurot) ning et laeva puudusi ja suurus arvestades võib töötundide arv laeval varieeruda vastavalt igale üksikjuhtumile (näiteks 10–30 tundi), oleks põhjendatud seada riigilõivu suuruseks 3400 eurot laevakontrolli eest. RLS § 142⁴⁸, § 142⁴⁹ ja § 142⁵⁰ kohaste erinevate merenduslaste ülevaatuste maksimaalne riigilõivu suurus on samuti 3400 eurot. Võrdlusena on Soomes kehtestatud samasisulise toimingu tasu suuruseks 380 eurot tunnis tööajal ja 550 eurot tunnis töövälisel ajal.⁸⁰ Lätis on vastav tasu 5000 eurot.⁸¹

§ 9. Riigipiiri seaduse muutmine

Eelnõu § 9 punktis 1 muudetakse RiPS § 8 lõike 1 punkti 4 sõnastust, viies selle kooskõlla Schengeni piirieskirjade⁸² sõnastuse ja terminitega. Kehtiv punkti 4 sõnastus on järgmine: õhusõidukite Eesti õhuruumi sisenemise, õhuruumis liikumise ning õhuruumist väljumise kord. Selline sõnastus viitab, et piirirežiimiga määratakse, kuidas võivad Eesti õhuruumis õhusõidukid liikuda ja kuidas siseneda või väljuda Eesti õhuruumist. See sõnastus kehtib aastast 1994, kui RiPS vastu võeti ja jõustus. Eesti ei olnud siis veel muu hulgas Euroopa Liiduga ühinenud, mistõttu ei kehtinud piirivalvamise ja piirirežiimi määramisel EL-i õigusaktid ning Eesti reguleeris seda selle aja vajaduste järgi. Selle hulka kuulus ka see, kuidas eelkõige tsiviilõhusõidukid Eesti õhuruumi ehk Eesti territooriumile siseneda võisid, kus toimus õhusõidukiga saabunud inimeste (reisijad, piloodid, meeskonnaliikmed) piiriületamine ja kuidas inimesed õhusõidukiga Eesti õhuruumist väljuda võisid. Märkusena olgu öeldud, et kaitselennunduse õhusõidukite ja riiklike õhusõidukite Eesti territooriumile sisenemine on reguleeritud teiste õigusaktidega.⁸³ Piirirežiimiga määratakse tegelikult ainult õhusõidukiga Eestisse saabunud reisijate, pilootide ja õhusõiduki meeskonnaliikmete õhupiiri ületamise kord, mitte see, kuidas õhusõidukid Eesti õhuruumis liiguvad. Sisuliselt käsitleb see seda, kuidas peamiselt lennujaamades riigipiiri ületamist ja kontrolli tehakse ning millal ei loeta õhupiiri ületamist rikkumiseks, kui riigipiir ületatakse korras kirjeldatust teistmoodi.

Schengeni piirieskirjade 6. lisa 2. peatükis käsitletakse õhupiiri ületamist. RiPS §-s 9 sätestatakse nõuded riigipiiri ületamisele ja §-s 12 sätestatakse nõuded konkreetselt õhupiiri ületamisele. RiPS § 8 lõike 1 punkti 4 sõnastuse muutmine on kooskõlas Schengeni piirieskirjades sätestatuga ning selle tulemusena seotakse RiPS-is paremini ka piirirežiimi käsitlev § 8 ja õhupiiri ületamist käsitlev § 12. Õhuruumi terminit ei ole muudes sätetes vaja muuta, sest see on pigem seotud õhuruumi valvamise ja kaitsmisega, mitte niivõrd piiriületamisega. Õhuruum on selles kontekstis võrdne Eesti territooriumiga. Nagu eespool selgitatud, ei ole eelnõuga muudetav säte vahetult seotud õhuruumi valvamise ja kaitsmisega.

⁸⁰ Liikenne- ja viestintäministeriõn asetus Liikenne- ja viestintäviraston liikennettä koskevistä maksullisista suoritteista, p-d 6.1.1 ja 6.1.2. Kättesaadav: Säädk 904/2024.

⁸¹ Valsts sabiedrības ar ierobežotu atbildību „Latvijas Jūras administrācija“ maksas pakalpojumu cenrādis, lisa p 1. Kättesaadav: Valsts sabiedrības ar ierobežotu atbildību „Latvijas Jūras administrācija“ maksas pakalpojumu cenrādis.

⁸² Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/399, mis käsitleb isikute üle piiri liikumist reguleerivaid liidu eeskirju (Schengeni piirieskirjad), ELT L 77, 23.3.2016, lk 1–52.

⁸³ Praegu on selleks riigikaitseseadus.

Eelnõu § 9 punktidega 2 ja 3 täiendatakse RiPS § 11⁴ lõikeid 1 ja 1¹, lisades nendesse uue riikliku järelevalve erimeetme, mida võib kohaldada piirirežiimi tagamisega, sealhulgas riigipiiri valvamisega, ning piirikontrolliga seotud riikliku järelevalve teostamisel KorS-is sätestatud alusel ja korras. Selleks on KorS §-s 44 sätestatud erimeede – viibimiskeeld.

Praegu on lubatud mõlema nimetatud lõike kohaselt rakendada meetmeid, mis on sätestatud KorS §-des 30 (küsitlemine ja dokumentide nõudmine), 31 (kutse saatmine ja sundtoomine), 32 (isikusamasuse tuvastamine), 33 (isikusamasuse tuvastamine erilise tuvastusmeetmega), 45 (sõiduki peatamine), 46 (isiku kinnipidamine), 47 (turvakontroll), 48 (isiku läbivaatus), 49 (vallasasja läbivaatus), 50 (valdusesse sisenemine), 51 (valduse läbivaatus), 52 (vallasasja hoiulevõtmine) ning 53 (hoiulevõetud vallasasja müümine või hävitamine).

Viibimiskeelu meetme kehtestamise vajadus on seotud riigipiiri valvamisega ning aitab vajaduse korral tagada patrull- ja vaatlustegevust maismaal, merel ja piiriveekogudel eesmärgiga ennetada, selgitada välja ja tõkestada selleks mitte ettenähtud kohas ja ajal toimuv piiriületus ning piiriülene kuritegevus, sealhulgas isikute ja kauba ebaseaduslik toimetamine ühendusevälisest riigist Eestisse ja Eestist ühendusevälisesse riiki territoriaal- ja sisemerel ning piiriveekogudel, ja riigis viibimise õiguslike aluste kontrollimine. Nagu lähiajalugu näitab, kasutatakse näiteks ebaseaduslikku rännet üha enam ühe vahendina riikide vastu ning seetõttu peab ka riigipiiri valvamisel ja kaitsmisel olema PPA-l ja Kaitseväl viibimiskeeldude rakendamine meetmeid, mis tagavad eduka riigipiiri valvamisega ja kaitsmisega. Näitena toodud juhul aitab sündmust lahendada muu hulgas viibimiskeelu kohaldamine teatud alal (näiteks piirivööndis), et ebaseaduslikku piiriületust tõkestada ja piirivahejuhtumeid lahendada. Viibimiskeelu kehtestamise alused tulenevad KorS-i § 44 lõikest 1. Juhul, kui viibimiskeeldu tuleb kohaldada üle 12 tunni, teeb sellise otsuse prefekt, kui otsus puudutab maismaapiiri ja piiriveekogusid, ning Kaitseväge juhataja⁸⁴ või tema volitatud isik, kui otsus puudutab merepiiri.

Eelnõu § 9 punktiga 4 tunnistatakse kehtetuks RiPS § 14 lõike 1 punkt 6. Paragrahvi 14 reguleeritakse sisenemist sisemerre, sadamasse ja piiriveekogusse. Selle lõike 1 punktis 6 sätestatakse, et välisriigi tsiviillaev võib sisemere läbida, sinna siseneda või sealt väljuda punkerdamiseks. Sama paragrahvi lõikes 1¹ sätestatakse, et lõikes 1 nimetatata juhtudel võib välisriigi tsiviillaev sisemere läbida, sinna siseneda või sealt väljuda Kaitseväge nõusolekul. See tähendab, et kehtiva sõnastuse järgi ei pea laev küsima nõusolekut sisemeres punkerdamiseks. Punkerdamine on tegevus, mis halbade asjade kokkulangemise, hooletuse või tahtluse⁸⁵ tõttu võib põhjustada suure merereostuse. Merekeskkonna kaitse eesmärgil ei tohiks punkerdamine ega laevalt laevale ümberlaadimine⁸⁶ olla tegevused, mida võib lubada laevadel ilma sellekohase kontrollita teha. Sisemere osa on rannale lähedal, mistõttu on suur oht, et tekkinud reostus jõuab kiiresti randa. Praegu on punkerdamine ja laevalt laevale ümberlaadimine reguleeritud Vabariigi Valitsuse 25. juuni 2020. aasta määrusega nr 51 „Merel, Narva jõel ja Peipsi järvel ohtlike ning kahjulike ainete käitlemise kord ja nimistu ohtlikest ainetest, mida ei ole lubatud sisemerel transiidina vedada“, aga sellest ei piisa, sest määrusega on küll kehtestatud sisemeres käitlemise⁸⁷ nõuded, kuid puudub kontrollimehhanism selle üle, millal seda tehakse ja kus. Näiteks Soomes on see reguleeritud, sealhulgas määratud punkerdamiseks lubatud asukohad. Seetõttu võetakse punkerdamine välja nende tegevuste hulgast, milleks välisriigi tsiviillaev ei pea saama Kaitsevält nõusolekut, et sisemerd läbida, sinna siseneda või sealt väljuda, samuti täpsustatakse vajaduse korral nimetatud määrust.

⁸⁴ Kui muu korrakaitseorgani juht.

⁸⁵ Euroopa Liidu merendusjulgeoleku strateegias on nimetatud ühe võimaliku julgeolekuohuna.

⁸⁶ Tuntud kui STS (*ship-to-ship*).

⁸⁷ Käitlemine on punkerdamine, laevalt laevale ümberlaadimine ja laeva kütusest vabastamine. (Vabariigi Valitsuse 25.06.2020. aasta määruse nr 51 § 2 punkt 1).

Eelnõu § 9 punktis 5 muudetakse RiPS § 14 lõiget 1¹, asendades selles sõnad „kooskõlastatult Kaitseväega“ sõnadega „Kaitseväe nõusolekul“. Praegune sõnastus ei ole selge, sest kooskõlastamisest saadakse erinevalt aru. Mõeldud on siiski nõusoleku saamist, mitte lihtsalt teavitamist. Näiteks tekib küsimus, mida teha juhul, kui kooskõlastust ei saa – kas see on võrdne sellega, et nõusolekut ei ole, või võib laev ikkagi jätkata sisenemist sisemerre, sest ta on oma plaanist teavitanud. Seetõttu on oluline, et kõik osalised tõlgendaks sätet ühtemoodi – nõusoleku puudumisel ei ole sisemere läbimine, sinna sisenemine või sealt väljumine lubatud.

Eelnõu § 9 punktis 6 täiendatakse RiPS § 14¹ uue lõikega 1², mille tulemusena lihtsustub laevaloa taotlemine Eestiga koostööd tegevate EL-i liikmesriikidele ja Euroopa Majanduspiirkonna (edaspidi EMP) riikidele kuuluvate laevade (näiteks Norra piirivalvelaevad) jaoks, samuti juhul, kui jäämurdetööd tellitakse välisriigist (näiteks Soomest, Norrast). Nimelt võimaldatakse EL-i liikmesriigi ja EMP riigi laevale, mis täidab ranniku- ja piirivalvefunktsiooni või teeb jäämurdetöid, anda mitmekordne laevaluba (niinimetatud aastane laevaluba)⁸⁸. Kehtiva korra järgi ei ole Välisministeeriumil võimalik väljastada mitmekordset luba ja seetõttu peavad nimetatud laevad iga kord taotlema uue laevaloa. Kui eelnõukohane säte jõustub, võib liikmesriik või EMP riik taotleda nendele laevadele nn aastase laevaloa, mis vähendab muu hulgas Välisministeeriumi ametniku, EL-i liikmesriigi ja EMP riigi vastava ametniku töökoormust, samuti nende asutuste töökoormust, kes loataotlusi kooskõlastavad (näiteks PPA, Kaitseväge).

RiPS § 14¹ lõikes 1 sätestatud laevalube väljastatakse ka muudele laevadele, kuid nende puhul jäetakse kehtima kohustus taotleda iga kord, kui nad Eesti sisemerre sisenevad, uus laevaluba. Kuna laeva lastiks võivad olla tuumaseade või -relv või radioaktiivsed jäätmekäbid, on oht ja risk üsna suured, mistõttu tuleb ette teada, et selline laev soovib Eesti sisemerre ja tõenäoliselt ka sadamasse tulla, valmistumaks võimalikeks õnnetusteks. Praktika on näidanud, et muid riigilaevu soovib sisemerre tulla harva, mistõttu puudub ka vajadus väljastada nendele nn aastaseid lubasid.

Eelnõu § 9 punktis 7 täiendatakse RiPS-i uue §-ga 14², millega pannakse isikutele kohustus taotleda luba või saada nõusolek sise- ja territoriaalmeres toimuvateks veealusteks ja -pealseteks tegevusteks, mille tulemusena kogutakse või võidakse koguda andmeid merepõhja kohta, ning kui see kavandatav tegevus ei ole juba kas RiPS-i või muu seadusega (näiteks muinsuskaitseadusega⁸⁹, ehitusseadustikuga⁹⁰, sadamaseadusega) reguleeritud ja sellel ei ole otsest seost rahumeelse läbisõiduga. Nõusoleku puudumisel ei ole nimetatud tegevused lubatud. Sellega on seotud omakorda eelnõu § 4, millega pannakse sarnane kohustus taristu omanikele ja valdajatele. See on kooskõlas ka UNCLOS-i artikli 79 lõikega 4.⁹¹

Kohustuse võib jagada kaheks: 1) taristu ja rajatiste hooldamisega seotud tegevused ning 2) muud tegevused, mille tulemusena kogutakse või võidakse koguda andmeid merepõhja

⁸⁸ Väljakujunenud praktikas enamasti mitmekordsed laevaload sõjalaevadele antakse üheks aastaks, mille jooksul laev võib siseneda Eesti territooriumile rohkem kui üks kord. Sellest ka tekkinud nimetus „aastane luba“, kuigi mitmekordne luba võidakse anda ka lühemaks perioodiks. Riigilaevadele soovitakse kehtestada sarnane regulatsioon.

⁸⁹ Näiteks vrakile sukeldumiseks loa taotlemisega seonduv on reguleeritud muinsuskaitseaduse §-ga 42.

⁹⁰ Näiteks tuulepargi rajamine, mille loa andmise menetlus on reguleeritud ja loaandja nimetatud ehitusseadustikuga.

⁹¹ Artikli 79 lõige 4: „Käesolev osa ei mõjuta rannikuriigi õigust seada tema territooriumile või territoriaalmerre paigaldatavatele kaablitele või torujuhtmetele tingimusi ega jurisdiktsiooni kaablite ja torujuhtmete üle, mida ehitatakse või kasutatakse tema mandrilava uurimise või selle loodusvarade kasutamise eesmärgil või tema jurisdiktsiooni alla kuuluvate tehissaarte, seadmestike ja rajatiste käitamisel.“

kohta ning mida ei ole juba RiPS-i või muude seadustega reguleeritud (lõige 1). Sellised muud tegevused võivad olla näiteks otsing, mis ei ole seotud inimelu päästmise ega vrakkide otsimisega (näiteks hobina); lõhkeainete asukoha kaardistamine ja otsimine; riigiasutuse korraldatav õppus, kus välisriigile kuuluvad laevad (näiteks piirivalvelaevad) ei sisene sisemerre, vaid jäävad ainult territoriaalmerre; merepõhja uuringud, mis ei ole teadusuuringud, jms.

Nagu eespool juba kirjeldatud, on mereolukorrateadlikkus kõige alus, et tagada meresõiduohutus, turvalisus ja merejulgeolek. See tagab, et nii Transpordiameti laevaliiklusteenindus (VTS)⁹² kui ka Kaitsevägi teab, miks laev seisab just selle koha peal või liigub tavapärasest aeglasemalt, samuti seda, kui laev teeb või laevalt tehakse merealuse taristu hooldustöid või vaadeldakse allveeroboti või tuukri abil taristu seisukorda või tehakse muid tegevusi. Kui ei teata, miks laev seisab või liigub väga aeglaselt, võib see peale julgeolekuriskide mõjutada ka navigatsiooniohutust (meresõiduohutust). Navigatsiooniohutuse tagamiseks saab vajadusel teisi laevu hoiatada. Samuti on kasulik see, et Kaitsevägi saab optimeerida patrull-laevade liikumise marsruute, kui on teada, kes ja mida kuskil teeb. Lisaks annab see täiendava tööriista seadusega Kaitseväele antud ülesandega Eesti merealal veesõidukist või muust ujuvvahendist lähtuva elutähtsa teenuse toimepidevust tagavat taristut, samuti riigikaitseobjekti, sadamat või muud rajatist või seadmestikku ähvardava ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks ja tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks.

Rannikuriigil on õigus (kooskõlas UNCLOS-i ja muu rahvusvahelise õigusega⁹³) kehtestada oma territoriaalmerest rahumeelset läbisõitu reguleerivaid õigusakte, mis käsitlevad a) meresõidu ohutust ja laevaliiklust; b) navigatsioonivahendite ja -rajatiste ning muude vahendite ja rajatiste kaitset; c) kaablite ja torujuhtmete kaitset; d) mere elusloodusvarade kaitset; e) rannikuriigi kalapüüki reguleerivate õigusaktide rikkumise vältimist; f) rannikuriigi keskkonna kaitsmist ning selle reostamise vältimist, vähendamist ja kontrollimist; g) teaduslikke mereuuringuid ja hüdrograafilisi vaatlusi; h) rannikuriigi tolli-, maksu-, immigratsiooni- või sanitaarvaldkonna õigusaktide rikkumise vältimist.⁹⁴ Selleks, et rannikuriik saaks tõhusalt kontrollida kõigi loetelus olevate nõuete täitmist ja seda, ega neid ei rikuta, on kehtestatud kontrollivahendid, nagu loa taotlemine sise- ja territoriaalmeres toimuvateks tegevusteks või vähemalt nende tegevuste jaoks nõusoleku küsimine. Esimesel juhul tuleb esitada põhjalikumad andmed ja siis tehakse ka esmane taustakontroll julgeoleku tagamiseks. Loa taotlemise ja nõusoleku saamise menetlemisel kontrollitakse eelkõige nimetatud loetelu punktides a–d, g ja h olevate nõuete täitmist.

Taristu ja rajatiste hooldamisega seotud tegevusteks loa taotlemise ja andmise korra ning loa taotlemise vormi kehtestab riigikaitse korraldamise valdkonna eest vastutav minister (ehk kaitseminister) määrusega (lõige 3). Hooldustöödega seonduva alla arvatakse ka vaatlustegevus, mitte ainult reaalne toru või kaabli parandamine. Vaatlustegevus on näiteks allveeroboti või tuukri abil vee all oleva kaabli või toru ülevaatus. Kuna veepealne ja -alune taristu ning muud rajatised on sageli määratud riigi kriitiliseks taristuks, mis tagab elanikkonna kerksuse, on oluline saada rohkem teavet, kes teeb hooldustöid ja kas tegemist on usaldusväärse isikuga, sest enamasti ei tee taristu omanikud või valdajad neid töid ise, vaid need tellitakse. Ka praegu esitavad ettevõtjad andmed Kaitseväele ja nende alusel annab Kaitsevägi nõusoleku. Tegelikult on sisuliselt tegu loa küsimisega. Kuna Kaitsevägi soovib laeva ja isikute tausta kontrollida, kuid see võtab aega, kehtestatakse taotluse vorm ning taotlemise kord ja loa andmise kord, vältimaks olukorda, kus andmed esitatakse näiteks tund aega enne tööde algust. Kuna taotlus kas rahuldatakse või mitte ja muid haldusmenetluses olevaid õigusi, nagu loa

⁹² Inglise keeles *vessel traffic service*.

⁹³ Näiteks COLREG, SOLAS, MARPOL.

⁹⁴ UNCLOS-i artikkel 21.

peatamine või väljaantud loa kehtetuks tunnistamine, ei kasutata, siis seadusega taotluse esitamise või loa andmisega seonduvat rohkem ei sätestata. Praegune praktika näitab, et üldjuhul on hooldustööd kavandatud tegevus ja isegi kui on avastatud katkestus või anomaalia, ei minda töid tegema kohe, vaid nende ettevalmistamine võtab natuke aega, mille jooksul jõutakse ka esitada andmed Kaitseväele (sealhulgas on Kaitseväge juba eelnevalt teavitatud). Selleks, et töid sujuvamalt ja kiiresti korraldada, võib taotluse esitada ka suuliselt, kui hooldus- ja parandustöid tegev ettevõtja ja laev on kohe saadaval ning saab kohe merele minna töid tegema. Taotlus tuleb kirjalikult esitada tagantjärele esimesel võimalusel. Määruse koostamise käigus arutatakse nii Kaitseväge kui ka merealuse taristu omanikega, kuidas lahendada kiirelt tegutsemist vajav olukord optimaalselt (taotluse esitamisest siiski loobumata).

Taotleja on taristu või rajatise omanik või valdaja. Taotluses esitab ettevõtja järgmised andmed: 1) enda kontaktandmed; 2) tööde tegija (kontakt)andmed; 3) tööde toimumise aeg; 4) kasutatava laeva lipuriik ja tüüp, samuti laeva nimi, kutsung ja registreerimisnumber; 5) laeva kapteni nimi ja laevapere liikmete arv; 6) lähtesadam enne Eesti territoriaal- või sisemerre sisenemist ning Eesti sihtsadam ja eeldatav sihtsadam viibimise aeg; 7) Eesti territoriaal- või sisemerre sisenemise kuupäev, eeldatav kellaaeg (GMT)⁹⁵ ja koordinaadid; 8) Eesti territoriaal- ja sisemeres sõitmise ja tööde tegemise skeem; 9) tööde eesmärk ja kasutatavad seadmed. Tööde käigus tehtud salvestiste (pildid, video) koopiad tuleb esitada mereväele.

Loa taotlemisest peaks olema vabastatud riigiasutused, kes täidavad neile seadusega (laias tähenduses) pandud ülesandeid merel, kuid nad peaks oma tegevusest siiski teavitama (lõige 2), et tagada mereolukorratadlikkus. Tegevused, millest teavitada tuleb, on seotud merelise taristu, mõõte- ja uurimissüsteemide ning navigatsioonimärgistuse paigalduse ja hooldustöödega ning meremöödistustega. Näiteks võib olla vaja täita navigatsiooniohutusega seotud ülesannet olukorras, kus laev on jätnud ankru vette ja selle asukoha tähistanud või teada andnud; siis Riigilaevastik kontrollib üle, kas ankur on vee all selle koha peal, mis laev ütles, ja tähistab selle asukoha poiga.

Eelnõu § 9 punktis 8 muudetakse RiPS § 18 lõiget 2. RiPS § 18 lõikes 1 sätestatakse riigipiiri valvamise ja kaitsmise ülesanne politseile ja Kaitseväele. Kehtiva RiPS § 18 lõike 2 kohaselt võib lõikes 1 sätestatud riigipiiri valvamise ülesande täitmisele kaasata Eesti Vabariigiga kollektiivse enesekaitse põhimõtet sisaldava lepingu osapooliks oleva riigi relvajõud. Teadlikult on lõikest 2 välja jäetud viide riigipiiri kaitsmise ülesandele, sest olukorras, kui on vaja täita riigipiiri kaitsmise ülesandeid, rakenduvad kollektiivse enesekaitse põhimõtted, mis on liitlasriikide vahel kokku lepitud. Eesti Vabariigi riigipiir on ühtlasi ka NATO alliansi piir, mille kaitsmiseks on kokku lepitud ühised tegevused liitlastega.

Alates 2004. aastast on Eesti riik kaasanud (Balti riikide kaitseministrite ühine taotlus NATO-le) õhuruumi puutumatus tagamiseks ning kontrollimiseks NATO koordineerimisel erinevate NATO riikide hävitajad. Samuti on eri perioodidel kaitseministri taotlusel rotatsiooni korras Eesti õhuruumi kaitset tagatud ka erinevate NATO liitlaste maapealsete õhukaitsevahenditega.

Alates 2023. aastast on suurenenud Kaitseväge korrakaitseliste ülesannete osakaal ning Kaitseväele on lisandunud muu hulgas riigipiiri valvamise ülesanne merel. Kuna riigipiiri valvamise ülesanne merel hõlmab ka selgeid seadusest tulenevaid volitusi rakendada riikliku järelevalve teostamiseks korrakaitselisi erimeetmeid, mida õhuruumi valvamisel vaja ei ole, on vajalik täiendav selgus, et riigipiiri kaitse ja valvamise tegevusi paremini eristada.

⁹⁵ Greenwich Mean Time.

Arvestades viimaste aastate julgeolekuentsidentide arvu Eesti merealadel või selle vahetus läheduses ja Eesti merealade suurus, on oluline valmistada Eesti õigusruum ette selliselt, et Eesti julgeoleku tagamisel oleks võimalik rakendada vajadusel maksimaalselt seda toetust, mida me NATO liitlastelt taotleme ning mida meile ollakse valmis pakkuma.

Olukorras, kus lisaks õhuruumi valvamise ülesandele on praktiline vajadus kaasata välisriigi relvajõud ka Kaitseväe mereliste ülesannete täitmise, on oluline eristada õigusaktis selgemalt, kas tegemist on välisriigi relvajõudude kaasamisega korrakaitse iseloomuga riigipiiri valvamise ülesandesse või sõjalise iseloomuga riigipiiri kaitsmise ülesandesse, ning anda kaitseministrile selged volitused otsustada välisriigi relvajõudude kaasamine ja kehtestada selleks ka vastav kord. RiPS § 18 lõike 2 muutmise eristatakse riigipiiri valvamist ja kaitset selgepiirilisemalt ning sätestatakse täpsemad viited välisriigi relvajõudude kaasamise korrale eriseaduses.

Eelnõuga täpsustatakse kehtivat õigust ja seni eksisteerinud kaasamise võimalust, nähes ette ülesanded, mille täitmise võib liitlasi kaasata, ning korra, kuidas ja mis ulatuses seda teha.

§ 10. Tervishoiuteenuste korraldamise seadus

Tervishoiuteenuste korraldamise seaduse § 52 lõiget 3¹ muudetakse ja selle lõikega hõlmatakse ka sõjavangidele tervishoiuteenuse osutamine. Muudetud kujul tagab norm sama korraldamise, rahastamise ja teenuste süsteemi nagu teistel vangidel. Oluline on see, et teenuseid rahastatakse riigieelarvest. Koostoimes uue RiKS normiga tuleneb see, et sõjavangid saavad teenuseid nii palju, kui raha riigieelarvest eraldatakse. Sõjavangide raviks on vaja leida raha riigieelarvest. Teenuse korraldamise lihtsustamiseks ja võimalikult võrdseks kohtlemiseks on oluline, et vangidele ja sõjavangidele osutatakse samu teenuseid ning võimaldatakse samu ravimeid.

§ 11. Vangistuseseaduse muutmise

VangS-i muudatus on seotud eelnõu §-s 8 tehtavate muudatustega. Eesmärk on võimaldada pidada arvestust eelnõukohase RiKS §-s 87⁸ nimetatud sõjavangide kinnipidamise üle. Kuigi relvakonflikti ajal võib olla vajalik pidada sõjavangide üle arvestust ka paber kandjal, on mõistlik ette näha regulatsioon, kuidas pidada arvestust elektrooniliselt.

Sõjavangide üle arvestuse pidamiseks kasutatakse eelnõu järgi VangS § 5¹ lõike 3 alusel kehtestatud andmekogu. Tegemist on kasutuses oleva, andmekaitse nõuetele vastava registriga, mida saaks kasutada ka sõjavangide üle arvestuse pidamiseks. Registri arendamisel arvestatakse võimalusega luua tulevikus alamregistreid sõjavange puudutava info talletamiseks.

Teabe esmane sisestaja on Kaitseväge sõjavangi esmasel kinnipidamisel. Registrisse kantakse andmed sõjavangi isiku kohta. Sõjavang peab küsitlemisel vangistuse alguses avaldama üksnes oma perekonnanime, eesnime ja auastme, sünnikuupäeva, samuti väe-, rügemendi-, isiku- või seerianumbri või selle puudumisel muu samaväärse informatsiooni.⁹⁶ GC III alusel on sõjavangil lubatud jätta enda valdusse ka isiklikud esemed ja vara⁹⁷, seega tuleb nende kohta käiv informatsioon ka registrisse kanda.

⁹⁶ Genfi III konventsioon, artikkel 17. – [Sõjavangide kohtlemise 12. augusti 1949 Genfi \(III\) konventsioon – Riigi Teataja](#).

⁹⁷ Genfi III konventsioon, artikkel 18. – [Sõjavangide kohtlemise 12. augusti 1949 Genfi \(III\) konventsioon – Riigi Teataja](#).

Lisaks on võimalik kanda registrisse kinnipidamise kohta käivad andmed, näiteks kinnipidamise aeg ja koht. Andmed säilitatakse eelkõige selleks, et riigiasutustel oleks parem jälgitavus sõjavangide hetkeseisust. Seda olukorras, kus on tarvilik sõjavange eraldada näiteks meditsiinilistel põhjustel või auastmepõhiselt, nii nagu Genfi III konventsioonis eeldatakse.

Nimetatud registri kasutamiseks sõjavangide arvestuse pidamisel on vaja teha vastavad muudatused VangS-is, täiendades kinnipeetavate, vahistatute, arestialuste ja kriminaalhooldusaluste andmekogu pidamise eesmärki kinnipeetud sõjavangide arvestuse pidamiseks ning sõjavangide kinnipidamise kohta teabe andmiseks. Sõjavangide andmed kantakse sõjavangide andmestikku (**eelnõu § 11 punkt 1**).

VangS § 5¹ lõikes 2 laiendatakse sõjavangide andmestiku kaasvastutavaid töötlejaid (**eelnõu § 11 punktid 2 ja 3**). Sõjavangide kinnipidamise arvestuse andmetöötluste kaasvastutavad töötlejad on Justiits- ja Digiministerium, Kaitseministerium ja Kaitsevägi.⁹⁸

VangS § 5² täiendatakse lõikega 9 (**eelnõu § 11 punkt 4**). Lõikes 9 sätestatakse, kellele ja milliseid andmeid sõjavangide andmestikust väljastatakse. Esiteks väljastatakse andmeid seadusega kindlaks määratud ülesannete täitmiseks ning selleks vajalikus mahus vangiregistri põhimääruses nimetatud isikutele ja asutustele. Teiseks väljastatakse andmeid VangS §-s 52 nimetatud tervishoiuteenuse osutajale, kellel on juurdepääs, et täita käesolevas seaduses ja selle alusel sätestatud ülesandeid. Kui tervishoiuteenuseid osutatakse mujal kui vanglas, kohaldatakse lõike 9 punkti 1.

Kolmandaks on võimalik väljastada andmeid teise riiki edastamiseks olukorras, kus see on vajalik seaduse, välislepingu või muu Eesti jaoks siduva rahvusvahelise kohustuse täitmiseks. Sellisel juhul peab andmete kasutamine olema selgelt seadusega kindlaksmääratud ülesannete täitmiseks ning kooskõlas andmete töötlemise ja andmekogusse kandmise eesmärgiga. Samuti saab väljastada sõjavangile tema enda kohta käivaid andmeid, kui sõjavang on selleks kirjaliku taotluse esitanud.

Eelnõu § 11 punktis 5 sätestatakse sõjavangide andmestikku kantavad andmed. Need on koos selgitustega järgmised:

- 1) üldandmed – nimi, isikukood, sünnikuupäev;
- 2) auastme andmed – sõjavangi auaste;
- 3) andmed kinnipidamise asjaolude, sealhulgas kinnipidamise aja ja koha kohta – mis ajahetkel ja kelle poolt kinnipidamine toimus;
- 4) kinnipidamise korraldamiseks vajalikud terviseandmed – sõjavangi meditsiinilise tervise seisundi hetkeseis, mis on vajalik näiteks tervisest tulenevate piirangute ja tervishoiuteenuste osutamiseks;
- 5) andmed asjade, sõjaliste dokumentide ja raha hoiulevõtmise ja tagastamise ning talle vanglateenistuse või Kaitseväe poolt antud asjade kohta⁹⁹ – andmeid kogutakse kõikide sõjavangi esemete ja asjade kohta, kuid ära võetakse ainult Genfi III konventsioonis nimetatud asjad ja esemed;
- 6) andmed sõjavangi paiknemise ning liikumise kohta – näiteks kui sõjavangid viiakse ühest vanglast teise või kinnipidamiskohast alternatiivsesse kinnipidamiskohta;

⁹⁸ Kaasvastutavateks töötlejateks kvalifitseerumine võib tekkida juhul, kui töötlemisega on seotud rohkem kui üks osaline. – <https://www.aki.ee/vastutav-ja-volitatud-tootleja>.

⁹⁹ Auastme- ja riigitunnuseid, aumärke ja esemeid, millel on eelkõige isiklik või emotsionaalne väärtus, ei või sõjavangidelt ära võtta. Genfi (III) konventsioon, artikkel 18. – [Sõjavangide kohtlemise 12. augusti 1949 Genfi \(III\) konventsioon – Riigi Teataja](#).

- 7) andmed sõjavangile määratud distsiplinaarkaristuse ja selle täideviimise kohta – distsiplinaarmenetluste puhul juhindutakse ja kohaldatakse RiKS § 87¹⁰ järgi kaitsevæteenistuse seaduse 10. peatükis sätestatud;
- 8) andmed sõjavangi suhete, kontaktide, sealhulgas elektroonilise suhtluse, kirjavahetuse, interneti kasutamise ja telefonikõnede ning nende kontrollimise või piiramise kohta – vanglateenistusel peab olema vajadusel võimalik sõjavangi tegevust kontrollida, eelkõige nimetatud andmete kogumise teel. Selliseid andmeid on võimalik koguda ulatuses, milles need ei ole vastuolus Genfi III konventsiooni sõnumisaladuse kaitse nõuetega;
- 9) andmed sõjavangi töötamise kohta – mis tööd ja mis ajal sõjavang teeb või tegi;
- 10) digitaalsed dokumendid, mis koostatakse ja edastatakse RiKS-is või muus seaduses või nende alusel kehtestatud õigusaktides sätestatud ülesannete täitmise käigus;
- 11) andmed usulise kuuluvuse kohta, kui sõjavang on seda avaldanud;
- 12) teave sõjavangi ja kinnipidamiskohta ohustavate sündmuste kohta või nende toimumise ohule viitav teave – näiteks võimalikud kaklused sõjavangide vahel kinnipidamiskohas;
- 13) andmed sõjavangi suhtes rakendatud julgeoleku tagamise meetmete kohta – näiteks andmed VangS-is sätestatud meetmete (näiteks läbiotsimine) või erivahendite kasutamise kohta.

Eelnõu § 11 punktis 6 sätestakse, millise dokumendi alusel kantakse andmed sõjavangide andmestikku. VangS § 5³ täiendatakse lõikega 2¹, mille kohaselt kantakse sõjavangide andmestikku andmed kinnipidamise alusdokumentidest, teistest andmekogudest saadud teabe, isikutelt ja asutustelt saadud teabe või vanglateenistuse tegevuse käigus saadud teabe alusel. Näiteks võib selline teave tuleneda rahvusvaheliste organisatsioonide muudest registritest, organisatsioonilisest infovahetusest või NATO liikmesriikide vahelisest suhtlusest.

Eelnõu § 11 punktis 7 sätestatakse vangiregistrisse kantud andmete säilitamise ja arhiveerimise tähtaeg. Sõjavangide andmed kantakse üle arhiivi kolm kuud pärast kinnipidamise lõppemist ja neid säilitatakse 50 aastat.

Pikem tähtaeg on seotud muu hulgas isiku eeldatava elueaga. Samuti tuleb tagada võimalus tuvastada kadunuks jäänud isikuid hilisemates menetlustes. Relvakonflikti kestust ei ole võimalik ette näha, mistõttu ei saa prognoosida ka aega, mil tekib vajadus kadunud isikute otsimise või tuvastamise järele. Informatsioonibüroo peab vastama kõigile talle saadetud järelepärimistele sõjavangide kohta, sealhulgas vangistuses surnud sõjavangide kohta.¹⁰⁰ Kadunud isikute otsimine eeldab rahvusvahelist koostööd rahvusvaheliste organisatsioonide ning teiste riikidega ja seetõttu peab riigil olema võimekus tuvastada isikuid ka aastakümneid pärast relvakonflikti lõppu. Lisaks on riigil vaja olla valmis potentsiaalseteks rahvusvahelisteks vaidlusteks, mille puhul tuleb tõendada, et riik on järginud Genfi III konventsioonist tulenevaid kohustusi. Pikaajaline andmete säilitamine võimaldab tagada vajaliku tõendus põhise läbipaistvuse ja vastavuse rahvusvahelisele humanitaarõigusele.

Eelnõu §-s 12 on sätestatud seaduse jõustumine.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga võetakse kasutusele Eesti õiguses varem kasutamata termin „sõjavang“, mille sisustamisel lähtutakse rahvusvahelisest õigusest. Sõjavangina käsitletakse sõjavangide kohtlemise 12. augusti 1949 Genfi (III) konventsiooni artikli 4 punktides A ja B nimetatud isikuid. Eelnimetatud punktides sätestatud isikud on:

- konfliktiosalise relvajõudude liikmed, samuti nende relvajõudude koosseisu kuuluvate maakaitsevägevate või vabatahtlike väeüksuste liikmed;

¹⁰⁰ Informatsioonibürood ja sõjavangide abistamise organisatsioonid. Genfi (III) konventsioon, artikkel 122. – [Sõjavangide kohtlemise 12. augusti 1949 Genfi \(III\) konventsioon – Riigi Teataja](#).

- muude maakaitsevägede ja vabatahtlike väeüksuste liikmed, sealhulgas organiseeritud vastupanuliikumistest osavõtjad, kes tegutsevad oma territooriumil või sellest väljaspool, ka juhul, kui see territoorium on okupeeritud. Sellised maakaitseväed või vabatahtlike väeüksused, sealhulgas organiseeritud vastupanuliikumised, peavad vastama järgmistele nõuetele:
- neid juhib isik, kes vastutab oma alluvate eest;
- nad kannavad kindlaid kaugelt eristatavaid eraldusmärke;
- nad kannavad relvi avalikult;
- nad järgivad sõjapidamise seadusi ja tavaid;
- regulaarväe liikmed, kes on truudust vandunud valitsusele või võimule, keda neid vangis hoidev pool ei tunnusta;
- relvajõudusid saatvad isikud, kes ei ole relvajõudude liikmed, nagu sõjalennukite meeskondade tsiviillikmed, sõjakorrespondendid, varustajad, töö- või teenindusbrigaadide liikmed, kes vastutavad relvajõudude olme eest, eeldusel et neid on selleks volitanud relvajõud, keda nad saadavad;
- konfliktiosalise kaubalaevastiku meeskondade liikmed, sealhulgas kaptenid, lootsid ja jungad, ning tsiviillennukite meeskonnad, juhul kui neil ei ole õigust veelgi paremale kohtlemisele vastavalt muudele rahvusvahelise õiguse normidele;
- okupeerimata territooriumide elanikud, kes on vaenlase lähenemisel omal algatusel relvastunud, et osutada sissetungijale vastupanu, ning kes ei ole jõudnud formeeruda regulaarväe üksusteks, eeldusel et nad kannavad relvi avalikult ning austavad sõjapidamise seadusi ja tavaid;
- isikud, kes kuuluvad või on kuulunud okupeeritud riigi relvajõududesse, kui okupeeriv riik peab niisuguse kuuluvuse tõttu vajalikuks nad interneerida, kuigi ta on nad algselt vabastanud ajal, mil sõjategevus toimus väljaspool okupeeritavat territooriumi, eriti kui sellised isikud on teinud ebaõnnestunud katse taasliituda relvajõududega, millesse nad kuuluvad ja mis osalevad lahingutegevuses, või kui nad ei täida neile esitatud kutset interneerimise kohta;
- isikud, kes kuuluvad ühte artiklis 4 loetletud kategooriasse ja kes on vastu võetud neutraalse või mittesõdiva riigi territooriumile ja kelle need riigid peavad vastavalt rahvusvahelisele õigusele interneerima, mis sealjuures ei takista neil riikidel kohelda nimetatud isikuid soodsamalt. Erandiks on Genfi (III) konventsiooni artiklites 8, 10, 15, 30 lõikes 5, 58–67, 92 ja 126 sisalduvad juhendid ning kui konfliktiosaliste ja asjaomase neutraalse või mittesõdiva riigi vahel on diplomaatilised suhted, sealhulgas artiklid kaitsvate riikide kohta. Kui sellised diplomaatilised suhted on olemas, lubatakse konfliktiosalistel, kellest need isikud sõltuvad, nende suhtes täita käesolevas konventsioonis ette nähtud kaitsva riigi ülesandeid, takistamata sealjuures nende konfliktiosaliste ülesannete täitmist vastavalt diplomaatilist ja konsulaartööd reguleerivatele tavadele ja lepingutele.¹⁰¹

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu ei ole seotud Euroopa Liidu õigusega.

6. Seaduse mõjud

6.1. Merelise ohutuse komisjoni loomine

¹⁰¹ Genfi (III) konventsioon, artikkel 4. – [Sõjavangide kohtlemise 12. augusti 1949 Genfi \(III\) konventsioon – Riigi Teataja](#).

Selleks, et merelt tulenevale ohule kiiremini reageerida, luuakse Kaitseväe juurde merelise ohutuse komisjon, et parandada mereolukorrateadlikkust (teabevahetus ja selle liikumise kiirus) ning asutuste koostööd. Komisjoni eesmärk on parandada asutustevahelist teabevahetust ning eri ohtudele reageerimiseks töötatakse välja toimingud (plaanid), mida aeg-ajalt õppuste või muu sellisena läbi harjutatakse, et kontrollida, kas need toimivad. Juhtumid, millal riik peab merel tegutsema, on muu hulgas järgmised: piiririkumised, terrorism, organiseeritud kuritegevus, ebaseaduslik ränne, salakaubavedu, ebaseaduslik relvavedu, ebaseaduslik kalapüük, veealuse taristu kahjustamine, kaitse alla võetud vrakkidega seotud nõuete rikkumine, laeva, sadama või muu rajatise või seadmestiku ohtu seadmine, samuti majandusvööndis Eesti Vabariigi suveräänsete õiguste rikkumine või sanktsioonide rikkumine.

6.1.1. Sihtrühm

Sihtrühma moodustavad kõik need asutused, kes osalevad merelise ohutuse komisjonis: Kaitseväe asjakohased struktuuriüksused ning julgeoleku- ja riigiasutused, kellel on merelised ülesanded, mis on seotud avaliku korra, julgeoleku või navigatsiooniohutuse tagamisega merel või riikliku järelevalve teostamisega.

6.1.2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Mõju riigi julgeolekule on positiivne, sest muudatustel on üldiselt positiivne mõju ohuolukordadeks valmisolekule, kuna muu hulgas ei pea Kaitseväge viivitama sündmusele reageerimisega hindamaks, kas ta võib reageerida, samuti kiirendab see reageerimist, sest tal on parem olukorrateadlikkus. Parema mereolukorrateadlikkuse loomise ja tagamisega on tagatud sellise keskse koordineerija olemasolu, kes suudab ülesannet täita nii tavaolukorras kui ka eri tüüpi ohtude või sündmuste korral. Kaitseväel tekib olukorrast laiahaardelisem arusaam, mis võimaldab teha kvaliteetsemaid otsuseid ning loob eeldused ressursside säästlikumaks kasutamiseks ka operatsioonide planeerimisel või elluviimisel (sisaldades muu hulgas asjakohase väljaõppe kavandamist).

Kuigi iga merelise ohutuse komisjoni kuuluv asutus täidab oma ülesandeid enda pädevuse piires, tagab parem asutuste teabevahetus ning läbimõeldud ja harjutatud sündmustele reageerimine lühema reageerimisaja, kiirendades paljudel juhtudel ka võimaliku süüdlase tuvastamist ja leidmist.

Mõju välissuhetele on kaudne, kuid positiivne, sest merelise ohutuse komisjon on pigem riigisisese asutuste koostöö koordineerimise vahend. Iga asutus teeb oma pädevuse piires teiste riikide asjakohaste asutustega koostööd ning merelise ohutuse komisjon vahetult välisriikide asutustega koostööd ei tee.

6.1.3. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele

Mõju kohaliku omavalitsuse korraldusele puudub, sest eelnõus sätestatu ei puuduta neile seadustega pandud ülesannete täitmist ega lisa uusi.

Mõju riigiasutuste korraldusele on positiivne. Alguses võib mõju asutuste töökorraldusele olla suurem (väiksest suureni), sest kui komisjon tööle hakkab, on vaja kokku leppida töökord ning koos asjakohaste asutustega (st asutustega, kes teatud sündmustele reageerivad) tuleb kokku leppida teabevahetuseks vajaliku teabe sisu ja sagedus, samuti koostöö tegemise vorm ja toimingud (tegevusjuhenditena), kui asutused ei ole juba varem koostöökokkuleppeid sõlminud. Hiljem see mõju väheneb, kui töörühma formaat on paigas, koostöö toimib ja

tekkimas on rutiin. Kuna iga asutus tegutseb oma pädevuse piires, siis eelnõukohased muudatused asutuste tööülesannete korraldust otseselt ei mõjuta, sest ülesandeid asutuste vahel ümber ei jagata, samuti ei eeldata, et selline vajadus tekiks asutuse sees. Komisjoni eesmärk on tagada parem ja koordineeritum teabevahetus, samuti teadlikum ja koordineeritum koostöö asutuste vahel (st teades üksteise võimeid ja tegevusi paremini), mis peaks parandama olukorrateadlikkust kõikides asutustes ning muutma koostöö sujuvamaks.

6.1.4. Kavandatavad muudatused ei evi sotsiaalset, sealhulgas demograafilist mõju, ega mõju majandusele, regionaalarengule ega elu- ja looduskeskkonnale, samuti ei ole tuvastatud muud otsest või kaudset mõju.

6.2. Merealuse taristu ja rajatiste hooldamisega seotud tegevustest ning muudest sise- ja territoriaalmeres tehtavatest tegevustest teavitamine või nendega seotud loa taotlemine

Eelnõuga pannakse kohustus taotleda territoriaalmeres merealuse taristu hooldamisega seotud tegevuste (vaatlus, parandamine jne) jaoks luba ning kohustus teavitada majandusvööndis tehtavatest tegevustest. Muudest tegevustest, mis pole juba seadustega reguleeritud, tuleb Kaitseväge teavitada ja saada nende nõusolek. Seda on vaja selleks, et merel patrullivad Kaitseväge laevad või muul viisil merel toimuvat jälgivad asutused teaks, et tegemist on seadusliku tegevusega. Vastasel korral võib Kaitseväge kasutada jõudu, et ebaseaduslik tegevus tõkestada. Samuti täidab hooldustöödega seotud tegevustest teavitamine riigi julgeoleku tagamise eesmärki, sest muu hulgas kontrollitakse töötajate tausta, kui töid ei tee taristu omanik või valdaja ise. Riigiasutused, kes tegutsevad merel, peavad oma tegevusest teavitama.

6.2.1. Sihtrühm

Peamise sihtrühma moodustavad merealuse taristu ja rajatiste omanikud ning valdajad¹⁰², samuti need isikud, kes soovivad tegutseda merel peamiselt vee all muul põhjusel, mis ei ole veel seadusega reguleeritud.

Teise sihtrühma moodustab Kaitseväge, kes loob mereolukorrateadlikkust ja tagab merel piirirežiimi.

Kolmanda sihtrühma moodustab kogu Eesti elanikkond, kes tarbib teenuseid, mida tarnitakse merealuse taristu kaudu.

6.2.2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Mõju välissuhetele puudub või on kaudne. Muudatusel võib olla kaudne, kuigi juhusliku loomuga positiivne mõju rahvusvahelistele suhetele, kui vältida ebasoovitava mõjuna tekkida võivat tarbetut ülereageerimist, kuid samas on tagatud julgeolek.

Mõju riigi julgeolekule on positiivne, sest parem mereolukorrateadlikkus loob parema merejulgeoleku ja see omakorda parema eelduse, et merealune taristu jääb puutumatuks, mis omakorda mõjutab kogu Eesti elanikkonda, kui merealuse taristu kaudu tarnitavad teenused toimivad. Seejuures tuleb märkida, et teatavasti ei saa mõistlike kuludega tagada merealuse taristu puhul täielikku kaitset, mis tähendab, et jääb teatud tõenäosus, et merealust taristut kogemata või pahatahtlikult kahjustatakse. Seda on aga võimalik minimeerida, kui mereolukorrateadlikkuse raames on teada, kes, millal ja kus merealust taristut hooldab, et mitte

¹⁰² Praegu on neid ettevõtjaid alla 10.

reageerida juhtudel, kus seda vaja ei ole. Terve ja toimiv merealune taristu on üks majandusjulgeoleku alustalasisid.

6.2.3. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele

Mõju kohaliku omavalitsuse korraldusele puudub, sest eelnõus sätestatu ei puuduta neile seadustega pandud ülesannete täitmist ega lisa uusi.

Mõju riigiasutuste korraldusele on väike. Mõjutatud on peamiselt Kaitsevägi, kellele tuleb taotlus esitada ja kes seda menetleb ning keda tuleb teavitada muudest tegevustest. Kuna taotlust menetlevate isikute arv võrreldes kogu Kaitseväe koosseisuga on väike, on ka mõju väike. Samuti ei ole võimalik taotluste arv suur, mistõttu ei ole ka töökoormus suur. RiPS seab juba praegu paljudel juhtudel kohustuse saada nõusolek Kaitsevält paljudeks tegevusteks (keskmiselt 90–95 korda kuus, olenedes natuke ka aastaajast), mistõttu need lisanduvad teavitamised ning loa taotlemine taristu ja rajatiste korral ei kasvata töökoormust kuigi palju. See tähendab, et puudub vajadus lisanduvate teavitamiste ja nõusoleku küsimiste tõttu uute töökohtade järele. Kaitsevägi teeb seda tööd nangunii iga päev ja seega on niisugune teenus tagatud ööpäev läbi.

6.2.4. Mõju majandusele

Eelnõus sätestatu mõjutab majandust pigem kaudselt, sest terved ja toimivad merealune taristu ja rajatised tagavad kogu elanikkonna ja ka ettevõtjate jaoks andmeside liikumise, elektrivõrgu töö ning gaasiga varustatuse. Loa taotlemine ja teavitamine hooldustöödest ei mõjuta taristu omanikke ega valdajaid¹⁰³ kuigi palju, sest seda tehakse teatud ulatuses ka praegu ning see on pikemas plaanis nende endi huvides, sest nii suudetakse koostöös tagada parem mereolukorratadlikkus ja sealt edasi kiirem reageerimine kahtlasele tegevusele taristu läheduses.

6.2.5. Eelnõus sätestatu ei evi sotsiaalset, sealhulgas demograafilist mõju, ega mõju elu- ja looduskeskkonnale ega regionaalarengule, samuti ei ole tuvastatud muud otsest või kaudset mõju.

6.3. Tehniline järelevalve Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris olevate veesõidukite üle

Eelnõu kohaselt teeb Kaitsevägi Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris olevate veesõidukite üle järelevalvet. Eesmärk on tagada, et registris olevad veesõidukid on merekõlblikud või sõidukõlblikud. Selleks lisatakse asjakohane säte nii MSOS-i kui ka KaLS-i. Samuti antakse MSOS-iga Kaitseväle õigus kehtestada 1) Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris oleva laeva ja väikelaeva tehnilise ülevaatuse kord, 2) tehnilised nõuded nendele laevadele ja väikelaevadele ning 3) laeva ja väikelaeva merekõlblikuks või sõidukõlblikuks tunnistamise kord.

6.3.1. Sihtrühm

Sihtrühma, keda eelnõus sätestatu mõjutab, moodustavad Kaitsevägi ja Kaitseliit. Täpsemalt need üksused, kes kasutavad veesõidukeid ja kelle üle Kaitsevägi järelevalvet teeb, samuti Kaitseväes järelevalvet tegev üksus.

¹⁰³ Omanikke ja valdajaid on kokku 7, neist osa Eesti ettevõtjad ja osa välisriigi ettevõtjad.

6.3.2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Mõju välissuhetele puudub.

Mõju riigi julgeolekule on positiivne, kuid kaudne, sest ainult merekõlblike ja sõidukõlblike laevadega ja väikelaevadega on võimalik täita ülesandeid merel ja siseveekogudel. Samas ei ole probleeme veesõidukite merekõlblikkuse ja sõidukõlblikkusega. Muudatuse peamine eesmärk on ühtlustada nõuded Kaitseväes ja Kaitseliidus, kuid Kaitsevägi saab kehtestada nõudeid Kaitseliidu tegevusele ja vahenditele ainult siis, kui see õigus on antud talle seadusega.

6.3.3. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele

Mõju kohaliku omavalitsuse korraldusele puudub, sest eelnõus sätestatu ei puuduta neile seadustega pandud ülesannete täitmist ega lisa uusi.

Eelnõus sätestatu ei mõjuta muude riigiasutuste korraldust peale Kaitseväe, samuti mõjutab Kaitseliitu¹⁰⁴. Kaitseväel ja Kaitseliidul on hulk¹⁰⁵ veesõidukeid, mis on registreeritud Kaitseväe ja Kaitseliidu veesõidukite registris. Ka praegu tehakse neile tehnilist ülevaatus, kuid seda ei tehta ühtsete nõuete alusel. Kuna ka praegu toimub teatud ulatuses kontrollimine, siis pärast eelnõukohase seaduse jõustumist ei suurene Kaitseväe töökoormus märgatavalt. Alguses on vaja üle vaadata ja kehtestada kõik vajalikud nõuded ning korrad, kuid pärast nende valmimist jääb üksnes rutiinne kontroll kooskõlas kehtestatud korraga.

6.3.4. Kavandatavad muudatused ei evi sotsiaalset, sealhulgas demograafilist mõju, ega mõju majandusele, regionaalarengule ega elu- ja looduskeskkonnale, samuti ei ole tuvastatud muud otsest või kaudset mõju.

6.4. AIS-seadme paigaldamise kohustus

Eelnõuga pannakse ankruaalal või sadama reidil olevate laevade teenindamisega tegelevatele veesõidukitele, kellel ei ole praegu kohustust AIS-seadet paigaldada, A-klassi või vähemalt B-klassi AIS-seadme paigaldamise kohustus. A-klassi AIS-seadme omamise kohustus on Eesti sadamat külastaval reisilaeval ning 300-se ja suurema kogumahutavusega laeval, mis ei ole reisilaev. Ankruaalal või sadama reidil olevaid laevu teenindavad aga ka väiksema mahutavusega laevad, kellel on vaja selleks tegevusluba. Selleks, et tõhusamalt kontrollida laevade liikumist ja tegevusloaga veesõidukeid, muu hulgas piirirežiimi ja sanktsioonide nõuetest kinnipidamist, on vaja teada, kuidas ja kus need veesõidukid liiguvad. Ilma AIS-seadmeta on seda väga keeruline teha. A-klassi või vähemalt B-klassi AIS-seade tuleb ankruaalal või sadama reidil olevaid laevu teenindavatel laevadel ja väikelaevadel paigaldada kuue kuu jooksul alates eelnõukohase seaduse jõustumisest.

6.4.1. Sihtrühm

Sihtrühma moodustavad nende veesõidukite, millele peab eelnõukohase seaduse jõustumise järel paigaldama nõuetekohase A-klassi või vähemalt B-klassi AIS-seadme, omanikud¹⁰⁶. Eelnõu koostamise ajal on selliseid veesõidukeid seitse, kellele on antud luba teenust osutada, kuid kellel puudub A-klassi või B-klassi AIS-seade. Kokku on lubatud ankruaalal või sadama reidil olevatele laevadele teenust osutada 51 veesõidukil (sealhulgas lootsilaevad).¹⁰⁷

¹⁰⁴ Kaitseliit on avalik-õiguslik juriidiline isik.

¹⁰⁵ Täpne arv on piiratud juurdepääsuga teave.

¹⁰⁶ Kuna laevu, millel puudub nõuetekohane AIS-seade, on kokku seitse, on mõjutatud omanikke kuni seitse.

¹⁰⁷ Elektroonilise mereinfosüsteemi (EMDE) andmed.

6.4.2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Mõju välissuhetele puudub.

Mõju riigi julgeolekule on positiivne, sest see parandab mereolukorrateadlikkust ja järelevalve kvaliteeti ning tagab, et laevad ei osutaks teenust nendele laevadele, kellele seda ei tohi osutada, näiteks sanktsiooni all olevatele laevadele.

6.4.3. Mõju majandusele

Mõju majandusele on kaudne. Sihtrühm, kes peab paigaldama A-klassi või B-klassi AIS-seadme, on võrreldes kõikide laevadega, kellel on õigus ankruaalal, sadamates ja sadama reidil olevatele laevadele teenust osutada, väike. AIS-seadmed ei maksa palju¹⁰⁸ võrreldes laeva enda maksumuse või muude seadmete maksumusega, seetõttu ei ole tegemist ebaproportsionaalse nõudega. Üleminekuajana määratud tähtaeg ei ole samuti ebamõistlik, vaid piisav selleks, et laeva omanik jõuaks soetada asjakohase AIS-seadme. Nendel laevadel, kes plaanivad alustada teenuse osutamist pärast eelnõukohase seaduse jõustumist, peab olema A-klassi või B-klassi AIS-seade juba tegevuse algusest alates.

6.4.4. Kavandatavad muudatused ei evi sotsiaalset, sealhulgas demograafilist mõju, ega mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele, riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele, regionaalarengule ega elu- ja looduskeskkonnale, samuti ei ole tuvastatud muud otsust või kaudset mõju.

6.4.5. Kokkuvõtte mõjust eraõiguslike isikute halduskoormusele

Eelnõuga plaanitavatel muudatustel on väike mõju Kaitseleidi nende üksuste tegevusele, kes kasutavad veesõidukeid. Kaitseväge teeb tehnilist järelevalvet nende veesõidukite üle, mida Kaitseleiid varem ise kontrollis. Samas peab Kaitseleiid hakkama täitma Kaitseväge kehtestatud nõudeid, kuid see ei ole suure mõjuga, sest koostöö Kaitseväega käib ka praegu.

Merealuse taristu ja rajatiste omanike ning valdajate halduskoormus oluliselt ei kasva, sest nad esitavad hooldustöödega seotud andmeid ja teavitavad nendest ka praegu. Eelnõuga pigem täpsustatakse, millal tuleb esitada taotlus ja millal teavitada. Nendel isikutel, kes soovivad merel peamiselt vee all tegutseda muul põhjusel, mis ei ole juba seadusega reguleeritud ja mis ei ole vahetult seotud rahumeelse läbisõiduga, tekib väike halduskoormus, sest nad peavad teavitama Kaitseväge kavandatavast tegevusest. Osa neist teeb seda juba praegu, kuigi kohustust ei ole, kuid osa mitte. Viimastele tekib väike halduskoormus teavitamiskohustuse tõttu. Otsene halduskoormus vastavuskulu näol tekib ka neile seitsmele veesõiduki omanikule, kes peavad oma laevale asjakohase AIS-seadme paigaldama. Tegemist on ühekordse kohustusega, mis tuleb täita kuue kuu jooksul alates eelnõukohase seaduse jõustumisest.

6.5. Kaitseväge julgeolekuala kaitse tõhustamine

6.5.1. Sihtrühm

Peamine sihtrühm on Kaitseväge ja selle teenistujad. Kaitseväge teenistujad võib jagada tinglikult kaheks. Esimesse rühma kuuluvad kõik Kaitseväge teenistujad, keda võib puudutada

¹⁰⁸ AIS-seadmed maksavad mõnesajast eurost paari tuhande euronni olenevalt sellest, milliseid lisafunktsioone soovitakse seadmele soetada.

Julgeolekuala vastu suunatud ründe oht. Teise rühma kuuluvad teenistujad, kelle teenistusülesanne on julgeolekuala valve ja kaitse.

Teisese sihtrühma moodustavad isikud, kes viibivad julgeolekuala vahetus läheduses või soovivad siseneda julgeolekualale ning kelle tegevus võib seejuures ohustada julgeolekuala ja selle puutumatus (s.t territooriumi koos hoonetega, sellel asuvat vara ja sellel viibivaid isikuid) või kaitseväelasi.

Kolmanda taseme sihtrühma moodustavad kõik riigi elanikud, kelle turvalisus ja heaolu sõltub otseselt riigi julgeolekust.

6.5.2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Mõju sihtrühm 1: Kaitsevägi ja selle teenistujad.

Mõju sihtrühm 2: isikud, kes viibivad Kaitseväe julgeolekuala vahetus läheduses või soovivad siseneda sellele territooriumile ning kelle tegevus ohustab või võib ohustada julgeolekuala.

Mõju sihtrühm 3: riigi elanikud.

Sihtrühmi käsitletakse koos, sest mõju kirjeldus on olulisel määral kattuv.

Mõju riigi julgeolekule on positiivne, sest eelnõuga plaanitud muudatuste tulemusel paraneb riigi reageerimisvõime julgeolekuala kaitseks julgeolekuala vahetus läheduses. Planeeritud muudatused võimaldavad senisest paremini kindlustada, et Kaitsevägi saab nende vastu suunatud ohule adekvaatselt ja proportsionaalselt reageerida. Seega on senisest veelgi paremini tagatud Kaitseväe ja nende teenistujate kaitse, seeläbi ka avaliku võimu organite ja riigi häireteta toimimine ning selle kaudu omakorda elanike turvalisus ja heaolu. Kaitseväele ja nende teenistujatele loovad planeeritud muudatused suurema kindluse, et Kaitseväe julgeolekuala ähvardav oht ei realiseeru või suudetakse sellele adekvaatselt ja proportsionaalselt reageerida. Seega väheneb ka Kaitseväe vara ja teavet ning nende teenistujate elu või tervist ähvardava ohu realiseerumise risk. Seega mõjutavad muudatused riigi julgeolekut positiivselt.

Mõju avaldumise sagedus on väike, sest julgeolekuala vastu suunatud ohu tase ja realiseerumise tõenäosus on igapäevaselt suhteliselt madal.

Mõju sihtrühma 1 suurus on keskmine, sest Kaitsevägi ja selle teenistujad moodustavad kõigest riigiasutustest ja nende teenistujatest olulise osa. Mõju sihtrühm 2 on suuruselt väike, sest asjaomased isikud moodustavad äärmiselt väikese osa avalikus ruumis viibivatest või ka Kaitseväe julgeolekualale sisenevatest isikutest. Mõju sihtrühm 3 on mahult suur, sest kaudselt on mõjutatud kogu elanikkond. Mõju ulatus ja ebasoovitavate mõjude kaasnemise risk on väike, sest muudatustega ei kaasne automaatselt ühtegi muudatust isikute suhtes, kellest ei lähtu (potentsiaalset) ohtu Kaitseväele ega julgeolekualale. Muudatused tehakse eesmärgiga suurendada Kaitseväe võimet kaitsta julgeolekuala selle vahetus läheduses, arvestades samas vajadust kehtestada piirid, mis välistaksid ohule ülereageerimise ja seeläbi ohuolukorra eskaleerimise.

Kuna julgeolekualal asuvad kaitseväelased, mitte teiste asutuste teenistujad, saab ka Kaitsevägi julgeolekuala ohustavale sündmusele julgeolekuala vahetus läheduses esimesena reageerida, kuid kui tal seda õigust ei oleks, võib tekkida olukord, kus Kaitsevägi peab ootama reageerimisega, kuni oht on realiseerunud ja julgeolekuala puutumatus on rikutud, sest tal puudub selleks õigus, ning tulemuseks oleks oht riigi iseseisvale kaitsevõimele ja seda tagavale taristule. See tähendab, et muudatustel on üldiselt positiivne mõju riigikaitsele ja ohuolukordadeks valmisolekule, sest Kaitsevägi ei pea viivitama sündmusele reageerimisega

seetõttu, et uurida, kas ta võib reageerida, vaid saab seda teha kohe, kui vajalikud toimingud on tehtud.

ESS-i seotud muudatuste täpsema sihtrühma moodustavad kaitsevälased, kes piiravad riigikaitsealist tähtsust omava objekti piirkonnas raadiosidet ja tähistavad objekti, paigaldavad raadioside piiramise piirkonda nõuetekohaseid tähiseid ning jälgivad, et neid oleks piisavalt ja need oleks õigetes kohtades. Muudatus võimaldab Kaitsevälal rakendada raadioside piiramist julgeoleku tagamiseks kiiremini ja paindlikumalt, sest ei pea selle tegevusega ootama, kuni objektile on tähised paigaldatud. Seega mõjutab muudatus riigi julgeolekut positiivselt.

Mõju välissuhetele puudub.

6.5.3. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele

Mõju kohaliku omavalitsuse korraldusele puudub, sest eelnõus sätestatu ei puuduta neile seadustega pandud ülesannete täitmist ega lisa uusi.

Mõju riigiasutuste korraldusele on väike, sest eelnõukohase seadusega ei jagata asutuste vahel ülesandeid ümber.

Eelnõus sätestatu ei mõjuta muude riigiasutuste korraldust peale Kaitseväge. Suurim mõju on Kaitseväge tegevusele, sest ta saab õiguse ohtudele reageerida julgeolekuala vahetus läheduses. Mõju sagedus on pidev, sest Kaitsevägi on valmis reageerima igal ajal, kuid rakendada tuleb lisanduvaid volitusi tõenäoliselt harva.

Planeeritud muudatused loovad julgeolekuala valve ja kaitse ülesannet täitvatele teenistujatele võimaluse reageerida julgeolekuala vastu suunatud ohule julgeolekuala vahetus läheduses õigel ajal, adekvaatselt ja proportsionaalselt. Kaitsevägi vajab spetsiaalset väljaõpet julgeolekuala vahetus läheduses ohtudele reageerimiseks. Julgeolekuala valve ja kaitse ülesannet täitvad kaitsevälased peavad läbima lisakoolituse, et omandada uuendatud volituste rakendamiseks vajalikud teadmised, oskused ja hoiakud.

Mõju sihtrühm on keskmine, sest asjaomaseid ülesandeid igapäevaselt täitvad kaitsevälased moodustavad Kaitseväge teenistujatest suhteliselt väikese osa, kuid paljud kaitsevälased võivad mingil hetkel kokku puutuda julgeolekuala kaitse ja valve ülesandega (näiteks õppuste ajal) ning peaksid olema pädevad reageerima julgeolekuala vahetuses läheduses olevale ohule ja seal meetmeid proportsionaalselt kohaldama. Mõju ulatus ja ebasoovitavate mõjude kaasnemise risk on väike, sest muudatustega ei kaasne neile peale lisakoolituse muid lisakohustusi ning muudatused tehakse eesmärgiga suurendada võimet julgeolekuala kaitseks reageerida.

6.5.4. Kavandatavad muudatused ei evi sotsiaalset, sealhulgas demograafilist mõju, ega mõju majandusele, regionaalarengule ega elu- ja looduskeskkonnale, samuti ei ole tuvastatud muud otsest või kaudset mõju.

6.5.5. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Mõju sihtrühm 1: Kaitsevägi ja selle teenistujad.

Mõju sihtrühm 2: isikud, kes viibivad piirkonnas, kus Kaitsevägi rakendab riigikaitsealist tähtsust omava objekti kaitseks raadioside piiramist.

Mõju sihtrühm 3: riigi elanikud.

Sihtrühmi käsitletakse koos, sest mõju kirjeldus on olulisel määral kattuv.

Mõju riigi julgeolekule on positiivne, sest eelnõuga plaanitud muudatuste tulemusel on võimalik piirata raadiosidet operatiivselt ja vältida ala aeganõudvat tähistamist. Samuti on Kaitseväge varjatud tegevuste julgeolek rohkem tagatud, sest raadiosidet piiratakse nii, et see ei pruugi olla avalikus ruumis kaugele märgatav ega põhjustada julgeolekuohtu ega liigset tähelepanu. Kaitseväge saab oma varjamist nõudvaid tegevusi paremini teostada ning suunatud ohule adekvaatselt ja proportsionaalselt reageerida. Seega on senisest veelgi paremini tagatud Kaitseväge ja nende teenistujate kaitse, seeläbi ka avaliku võimu organite ja riigi häireteta toimimine ning selle kaudu omakorda elanike turvalisus ja heaolu.

Mõju avaldumise sagedus on praegu väike, sest riigikaitsealist tähtsust omaval objektidel raadioside piiramise vajadus ja näiteks MÕS-idest põhjustatud ohu tase ja realiseerumise tõenäosus on igapäevaselt suhteliselt madal, kuid see võib hüppeliselt suureneda vastavalt valitsevale julgeolekuolukorrale.

Mõju sihtrühma 1 suurus on keskmine, sest riigikaitsealist tähtsust omavad objektid, kus Kaitseväge ja selle teenistujad tegutsevad, moodustavad kõigist riigiasutustest ja -ametnikest olulise osa. Mõju sihtrühm 2 on suuruselt väike, sest asjaomased isikud moodustavad äärmiselt väikese osa avalikus ruumis riigikaitsealist tähtsust omavate objektide lähedal viibivatest isikutest. Mõju sihtrühm 3 on mahult suur, sest kaudselt on mõjutatud kogu elanikkond.

Mõju ulatus ja ebasoovitavate mõjude kaasnemise risk on väike kuni keskmine, sest raadioside piiramine tähistamata territooriumil julgeolekukaalutlustel riigikaitsealist tähtsust omavatel objektidel võib kaasa tuua ebasoovitavaid mõjusid raadiosidele piirkonnas, mobiililevile, mõnedele raadiosidet kasutavate meditsiiniseadmete funktsioonidele ning ka näiteks ehitustööriistadele, mis rakendavad töötamisel raadiosidet. Olenevalt kasutatavast raadioside piiramise seadmest ei pruugi mõju iga kord avalduda. Samuti piiratakse raadiosidet vajalikus piirkonnas nii, et mõjud oleks avalikus ruumis minimaalselt märgatavad, sest vastupidine võib kaasa tuua ebasoovitava tähelepanu ning kompromiteerida Kaitseväge tegevust.

Muudatustel on üldiselt positiivne mõju riigikaitsele ja ohuolukordadeks valmisolekule, sest Kaitseväge saab erilist kaitset vajavaid objekte kaitsta raadioside piiramise teel ilma, et need oleks avalikus ruumis kaugele märgatavad ja põhjustaks seega lisaohu.

Mõju välissuhetele puudub.

6.5.6. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele

Mõju kohaliku omavalitsuse korraldusele puudub, sest eelnõus sätestatu ei puuduta neile seadustega pandud ülesannete täitmist ega lisa uusi.

Mõju riigiasutuste korraldusele on väike, sest eelnõukohase seadusega ei jagata asutuste vahel ülesandeid ümber. Pigem toob muudatus riigiasutusele vähest rahalist kokkuhoidu, kuna julgeolekukaalutlustel võib jätta raadioside piiramise piirkonnas objekti ümber tähised paigaldamata.

Eelnõus sätestatu ei mõjuta muude riigiasutuste korraldust peale Kaitseväge. Suurim mõju on Kaitseväge tegevusele, sest ta saab õiguse piirata raadiosidet tähistamata riigikaitsega seotud objektidel ning sellega paindlikumalt reageerida näiteks MÕS-idest põhjustatud ohtudele.

Mõju sagedus on pidev, sest Kaitseväge on valmis raadiosidet piirama vajaduse korral igal ajal, kuid tähistamata objektidel on see suhteliselt harv. Eelkõige piiratakse raadiosidet endiselt tähistatud riigikaitseobjektide kaitseks.

Mõju sihtrühm on keskmine, sest raadioside piiramise ülesandeid igapäevaselt täitvad kaitsevälased moodustavad Kaitseväe teenistujatest suhteliselt väikese osa.

6.5.7. Kavandatavad muudatused ei evi sotsiaalset, sealhulgas demograafilist mõju, ega mõju majandusele, regionaalarengule ega elu- ja looduskeskkonnale, samuti ei ole tuvastatud muud otsest või kaudset mõju.

6.6. Kaitseleiidule kaasamisel Kaitseväe ülesannete täitmisesse kaasava haldusorgani volituste andmine

6.6.1. Sihtrühm

Peamine sihtrühm on Kaitseleiid, Kaitseleiidu liikmed ja selle teenistujad, keda võib Kaitseväe ülesannetesse kaasata.

Teise sihtrühma moodustab Kaitsevägi, kellel tekib senisest märksa ulatuslikum võimalus kasutada Kaitseleiidu võimeid, et täita rahuaegseid ülesandeid, mis vajavad olemasolevast suuremat ressursi.

6.6.2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Mõju sihtrühm 1: Kaitseleiid ja selle liikmed ning teenistujad.

Mõju sihtrühm 2: Kaitsevägi.

Sihtrühmi käsitletakse koos, sest mõju kirjeldus on olulisel määral kattuv.

Mõju riigi julgeolekule on positiivne, sest eelnõuga plaanitud muudatuste tulemusel paraneb riigi reageerimisvõime esmase enesekaitsevõime ettevalmistamisel. Planeeritud muudatused võimaldavad senisest paremini kindlustada, et Kaitsevägi ja Kaitseleiid täidavad senisest efektiivsemalt neile õigusaktidega pandud riigikaitse ülesandeid. See omakorda võimaldab kasutada olemasolevat ressursi mitte üksnes Kaitseväe ja Kaitseleiidu ülesannete täitmisel, vaid tervikuna, arvestades mõlema riigikaitse staatust.

Mõju avaldumise sagedus on keskmine, kuna Kaitsevägi ei vaja toetust igapäevaselt. Samas luuakse paindlik ja kiire reageerimisvõimekus.

Kaitseleiid saab lisäülesanded, mis vajavad täiendavat ressursiplaneerimist ja reageerimisvõimekust. Olgugi et Kaitseleiid on avalik-õiguslik organisatsioon, on sihtrühm nende ülesannete osas võrreldav Kaitseväega, mistõttu rakenduvad ülesannete täitmisel ka kaasava haldusorgani volitused.

Mõju sihtrühma 1 suurus on keskmine. Kaitseleiid on ühiskonnas nähtav ja hõlmab paljusid ühiskonnaliikmeid.

Mõju sihtrühm 2 on suuruselt samuti keskmine, kuna Kaitseväe mõju ja nähtavus ühiskonnas on oluline.

Mõju välissuhetele puudub.

6.6.3. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele

Mõju kohaliku omavalitsuse korraldusele puudub, sest eelnõus sätestatu ei puuduta neile seadustega pandud ülesannete täitmist ega lisa uusi.

Mõju riigiasutuste korraldusele on väike, sest eelnõukohase seadusega ei jagata asutuste vahel ülesandeid ümber.

Eelnõus sätestatu ei mõjuta muude riigiasutuste korraldust. Suurim mõju on Kaitseliidu kui avalik-õigusliku organisatsiooni tegevusele, sest ta saab õiguse kaasuda riigikaitseülesannete täitmisel senisest suuremas mahus.

Mõju sagedus on pidev, sest Kaitseliit on valmis reageerima igal ajal, kuid rakendada tuleb lisanduvaid volitusi tõenäoliselt keskmise sagedusega.

Planeeritud muudatused loovad võimaluse reageerida julgeolekuolukorrale tõhusamalt, õigel ajal, adekvaatselt ja proportsionaalselt.

Mõju sihtrühm on keskmine, sest asjaomaseid ülesandeid igapäevaselt täitvad kaitseväelased ja tegevliikmed moodustavad liikmeskonnast suhteliselt väikese osa, kuid paljud kaitseväelased ja tegevliikmed võivad mingil hetkel kokku puutuda kaasamisega seotud ülesannete täitmisega ning peaksid olema pädevad reageerima ja meetmeid proportsionaalselt kohaldama. Mõju ulatus ja ebasoovitavate mõjude kaasnemise risk on väike.

6.6.4. Kavandatavad muudatused ei evi sotsiaalset, sealhulgas demograafilist mõju, ega mõju majandusele, regionaalarengule ega elu- ja looduskeskkonnale, samuti ei ole tuvastatud muud otsest või kaudset mõju.

6.7. Kaitseliidu valvuri kasutuses oleva relvastuse täiendamine relvasüsteemiga

6.7.1. Sihtrühm

Peamine sihtrühm on Kaitseliit, Kaitseliidu valvurid ja isikud, keda saab valvetegevusse kaasata.

Teise sihtrühma moodustab Kaitsevägi, kellel tekib senisest märksa ulatuslikum võimalus kasutada Kaitseliidu valveteenistuse võimeid, et täita rahuaegseid ülesandeid, mis vajavad olemasolevast suuremat ressursi.

6.7.2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Mõju sihtrühm 1: Kaitseliit ja selle liikmed ning teenistujad.

Mõju sihtrühm 2: Kaitsevägi.

Sihtrühmi käsitletakse koos, sest mõju kirjeldus on olulisel määral kattuv.

Mõju riigi julgeolekule on positiivne, sest eelnõuga plaanitud muudatuste tulemusel paraneb riigi reageerimisvõime esmase enesekaitsevõime ettevalmistamisel. Planeeritud muudatused võimaldavad senisest paremini kindlustada, et Kaitsevägi ja Kaitseliit täidavad senisest efektiivsemalt neile õigusaktidega pandud riigikaitse ülesandeid. See omakorda võimaldab kasutada olemasolevat ressursi mitte üksnes Kaitseväe ja Kaitseliidu ülesannete täitmisel, vaid tervikuna, arvestades mõlema riigikaitse staatust. Samuti paraneb oluliselt nii Kaitseväe kui ka Kaitseliidu julgeolekuala kaitse, kuna relvasüsteem on suuremahulise droonikaitse vajaduse olukorras tõhusaim kasutatav relv.

Mõju avaldumise sagedus on väike, kuna Kaitsevägi ega Kaitseliit ei vaja relvasüsteemi kasutamist igapäevaselt. Samas luuakse paindlik ja kiire reageerimisvõimekus.

Kaitseliit saab lisaülesanded, mis vajavad täiendavat ressursiplaneerimist ja reageerimisvõimekust. Olgugi et Kaitseliit on avalik-õiguslik organisatsioon, on sihtrühmal nende ülesannete täitmisel vahetu sunni kohaldamise õigus.

Mõju sihtrühma 1 suurus on keskmine. Kaitseliit on ühiskonnas nähtav ja hõlmab paljusid ühiskonnaliikmeid.

Mõju sihtrühm 2 on suuruselt samuti keskmine, kuna Kaitseväe mõju ja nähtavus ühiskonnas on oluline.

Mõju välissuhetele puudub.

6.7.3. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele

Mõju kohaliku omavalitsuse korraldusele puudub, sest eelnõus sätestatu ei puuduta neile seadustega pandud ülesannete täitmist ega lisa uusi.

Mõju riigiasutuste korraldusele on väike, sest eelnõukohase seadusega ei jagata asutuste vahel ülesandeid ümber.

Eelnõus sätestatu ei mõjuta muude riigiasutuste korraldust. Suurim mõju on Kaitseliidu kui avalik-õigusliku organisatsiooni tegevusele, sest ta saab õiguse kaasuda riigikaitseülesannete täitmisel senisest suuremas mahus.

Mõju sagedus on pidev, sest Kaitseliit on valmis reageerima igal ajal, kuid rakendada tuleb lisanduvaid volitusi tõenäoliselt keskmise sagedusega.

Planeeritud muudatused loovad võimaluse reageerida julgeolekuolukorrade tõhusamalt, õigel ajal, adekvaatselt ja proportsionaalselt.

Mõju sihtrühm on keskmine, sest asjaomaseid ülesandeid igapäevaselt täitvad valvurid moodustavad liikmeskonnast suhteliselt väikese osa, kuid paljud kaitseväelased ja tegevliikmed võivad mingil hetkel kokku puutuda olukorraga, kus julgeolekuala ähvardab droonirünnaku näol reaalne oht ning valvurid peavad olema pädevad reageerima ja meetmeid proportsionaalselt kohaldama. Mõju ulatus ja ebasoovitavate mõjude kaasnemise risk on väike.

6.7.4. Kavandatavad muudatused ei evi sotsiaalset, sealhulgas demograafilist mõju, ega mõju majandusele, regionaalarengule ega elu- ja looduskeskkonnale, samuti ei ole tuvastatud muud otsest või kaudset mõju.

6.8. Kaitseliidu julgeolekuala kehtestamine ja piiravate meetmete rakendamine

6.8.1. Sihtrühm

Peamine sihtrühm on Kaitseliit, Kaitseliidu liikmed ja selle teenistujad. Kaitseliidu liikmed ja teenistujad võib jagada tinglikult kaheks. Esimesse rühma kuuluvad kõik Kaitseliidu teenistujad ja liikmed, keda võib puudutada julgeolekuala vastu suunatud ründe oht. Teise rühma kuuluvad teenistujad, kelle teenistusülesanne on julgeolekuala valve ja kaitse.

Teise sihtrühma moodustavad isikud, kes viibivad julgeolekuala vahetus läheduses või soovivad siseneda julgeolekualale ning kelle tegevus võib seejuures ohustada julgeolekuala ja

selle puutumatus (territooriumi koos hoonetega, sellel asuvat vara ja sellel viibivaid isikuid) või kaitsevaelasi.

Kolmanda taseme sihtrühma moodustavad kõik riigi elanikud, kelle turvalisus ja heaolu sõltub otseselt riigi julgeolekust.

6.8.2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Mõju sihtrühm 1: Kaitseliit ja selle liikmed ning teenistujad.

Mõju sihtrühm 2: isikud, kes viibivad Kaitseliidu julgeolekuala vahetus läheduses või soovivad siseneda selle territooriumile ning kelle tegevus ohustab või võib ohustada julgeolekuala.

Mõju sihtrühm 3: riigi elanikud.

Sihtrühmi käsitletakse koos, sest mõju kirjeldus on olulisel määral kattuv.

Mõju riigi julgeolekule on positiivne, sest eelnõuga plaanitud muudatuste tulemusel paraneb riigi reageerimisvõime julgeolekuala kaitseks julgeolekuala vahetus läheduses. Planeeritud muudatused võimaldavad senisest paremini kindlustada, et Kaitseliit saab nende vastu suunatud ohule adekvaatselt ja proportsionaalselt reageerida. Seega on senisest veelgi paremini tagatud Kaitseliidu ja liikmete ning teenistujate kaitse, seeläbi ka riigi häireteta toimimine ning selle kaudu omakorda elanike turvalisus ja heaolu. Kaitseliidu liikmetele ja teenistujatele loovad planeeritud muudatused suurema kindluse, et Kaitseliidu julgeolekuala ähvardav oht ei realiseeru või suudetakse sellele adekvaatselt ja proportsionaalselt reageerida. Seega väheneb ka Kaitseliidu vara ja teavet ning liikmete ja teenistujate elu või tervist ähvardava ohu realiseerumise risk. Järelikult mõjutavad muudatused riigi julgeolekut positiivselt.

Mõju avaldumise sagedus on väike, sest julgeolekuala vastu suunatud ohu tase ja realiseerumise tõenäosus on igapäevaselt suhteliselt madal.

Mõju sihtrühma 1 suurus on keskmine, sest Kaitseliit, selle liikmed ja teenistujad moodustavad kõigist riigiasutustest ja nende teenistujatest olulise osa. Olgugi et Kaitseliit on avalik-õiguslik organisatsioon, on sihtrühm oma ülesannete poolest võrreldav teiste riigiasutusega.

Mõju sihtrühm 2 on suuruselt väike, sest asjaomased isikud moodustavad äärmiselt väikese osa avalikus ruumis viibivatest või ka Kaitseliidu julgeolekualale sisenevatest isikutest.

Mõju sihtrühm 3 on mahult suur, sest kaudselt on mõjutatud kogu elanikkond. Mõju ulatus ja ebasoovitavate mõjude kaasnemise risk on väike, sest muudatustega ei kaasne automaatselt ühtegi muudatust isikute suhtes, kellest ei lähtu (potentsiaalset) ohtu Kaitseliidule ega julgeolekualale. Muudatused tehakse eesmärgiga suurendada Kaitseliidu võimet kaitsta julgeolekuala, arvestades samas vajadust kehtestada piirid, mis välistaksid ohule ülereageerimise ning seeläbi ohuolukorra eskaleerimise.

Kuna julgeolekualal asuvad Kaitseliidu liikmed, kaitsevaelased ja Kaitseliiduga töösuhtes olevad töötajad, mitte teiste asutuste teenistujad, saab Kaitseliit sarnaselt Kaitsevæele julgeolekuala ohustavale sündmusele esimesena reageerida. Selle õiguseta võib tekkida olukord, kus Kaitseliit peab ootama reageerimisega, kuni oht on realiseerunud ja julgeolekuala puutumatus on rikutud, sest tal puudub selleks õigus, ning tulemuseks oleks oht riigi iseseisvale kaitsevõimele ja seda tagavale taristule. See tähendab, et muudatustel on üldiselt positiivne mõju riigikaitsele ja ohuolukordadeks valmisolekule, sest Kaitseliit ei pea viivitama sündmusele reageerimisega seetõttu, et uurida, kas ta võib reageerida, vaid saab seda teha kohe, kui vajalikud toimingud on tehtud.

Mõju välissuhetele puudub.

6.8.3. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele

Mõju kohaliku omavalitsuse korraldusele puudub, sest eelnõus sätestatu ei puuduta neile seadustega pandud ülesannete täitmist ega lisa uusi.

Mõju riigiasutuste korraldusele on väike, sest eelnõukohase seadusega ei jagata asutuste vahel ülesandeid ümber.

Eelnõus sätestatu ei mõjuta muude riigiasutuste korraldust. Suurim mõju on Kaitseliidu kui avalik-õigusliku organisatsiooni tegevusele, sest ta saab õiguse reageerida ohtudele senisest tõhusamalt.

Mõju sagedus on pidev, sest Kaitseliit on valmis reageerima igal ajal, kuid rakendada tuleb lisanduvaid volitusi tõenäoliselt harva.

Planeeritud muudatused loovad julgeolekuala valve ja kaitse ülesannet täitvatele teenistujatele võimaluse reageerida julgeolekuala vastu suunatud ohule õigel ajal, adekvaatselt ja proportsionaalselt. Julgeolekuala valve ja kaitse ülesannet täitvad kaitseväelased ning Kaitseliidu tegevliikmed peavad läbima lisakoolituse, et omandada uuendatud volituste rakendamiseks vajalikud teadmised, oskused ja hoiakud.

Mõju sihtrühm on keskmine, sest asjaomaseid ülesandeid igapäevaselt täitvad kaitseväelased ja tegevliikmed moodustavad liikmeskonnast suhteliselt väikese osa, kuid paljud kaitseväelased ja tegevliikmed võivad mingil hetkel kokku puutuda julgeolekuala kaitse ja valve ülesandega (näiteks õppuste ajal) ning peaksid olema pädevad reageerima ja meetmeid proportsionaalselt kohaldama. Mõju ulatus ja ebasoovitavate mõjude kaasnemise risk on väike, sest muudatustega ei kaasne neile peale lisakoolituse muid lisakohustusi ning muudatused tehakse eesmärgiga suurendada võimet julgeolekuala kaitseks reageerida.

6.8.4. Kavandatavad muudatused ei evi sotsiaalset, sealhulgas demograafilist mõju, ega mõju majandusele, regionaalarengule ega elu- ja looduskeskkonnale, samuti ei ole tuvastatud muud otsest või kaudset mõju.

6.9. Sõjavangide kohtlemise regulatsiooni kehtestamine

6.9.1. Sihtrühm

Peamine sihtrühm on Kaitseministeerium ja selle valitsemisala asutused, Justiits- ja Digiministeerium ning Vanglateenistus, samuti Tervisekassa.

Teise sihtrühma moodustavad isikud, kes relvakonflikti raames saavad sõjavangi staatuse ja keda peetakse kinni.

6.9.2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Muudatusel on positiivne mõju Eesti riigikaitsele, sealhulgas sõjalise kaitse sihipärasele teostamisele. Määratletakse sõjavangide haldamise pädevused ja täpsemad tegevused, et Eesti täidaks rahvusvahelisi kohustusi Genfi III konventsiooni raames ning sellega kooskõlas.

Lahendusel on oluline mõju riigikaitse korraldusele, sest see toob kaasa tööjaotuse ja selgete vastutusvaldkondade määramise asutuste vahel. Sõjavangide pikaajalise kinnipidamise kohtadena vanglate territooriumide kasutamine kasutab riigi ressursse optimaalselt. Sellega välditakse Kaitseväe täiendavat halduskoormust ja võimaldatakse Kaitseväe isikkoosseisu täiemahuline keskendumine sõjapidamisele. Justiits- ja Digiministeeriumi valitsemisala on oma pädevusest tulenevalt väheste ümberkorraldustega võimeline sõjalise kriisi ajal tegelema sõjavangide kui kinnipeetud isikute erikategooriaga, järgides rahvusvahelise humanitaarõiguse nõudeid. See tähendab riigi tõhusamat ressursikasutust sõjaajal ning on kooskõlas laiapindse riigikaitse põhimõttega, mis näeb ette tsiviilsektori laialdasemat kaasamist riigi julgeolekusse ja kaitsetegevusse.

Vanglate territooriumide kasutamine võimaldab tõhusamalt tagada ka riigi sisejulgeolekut sõjaolukorras, tagada parema kontrolli vangilangenud vastaste üle ning tagada nende kinnipidamiskohtade nõuetekohase ohutuse.

Mõju avaldub vaid relvakonflikti ajal.

6.9.3. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele

6.9.4. Mõju kohaliku omavalitsuse korraldusele puudub, sest eelnõus sätestatu ei puuduta rahuajal neile seadustega pandud ülesannete täitmist ega lisa uusi.

6.9.5. Mõju riigiasutuste korraldusele avaldub vaid relvakonflikti ajal, mil see on väga intensiivne.

Eelnõus sätestatu ei mõjuta esmaselt muude riigiasutuste korraldust peale Kaitseväe, Vanglateenistuse ja Tervisekassa. Mõju ulatus ja ebasoovitavate mõjude kaasnemise risk avaldub samuti vaid relvakonflikti ajal.

Sõjaväepolitsei on senini arvestanud ja harjutanud sõjavangidega ümberkäimist ja esmaste kinnipidamistoimingute teostamist, mistõttu õigusmuudatus ei avalda negatiivset mõju Kaitseväe ülesannete täitmisele ega kaitseväekohustuse täitmisele. Samas on sellel märkimisväärne positiivne mõju, kuna sõjavangide pikaajalise kinnipidamise ülesande osas selgete vastutusala määratlemine riigisisises õiguses võimaldab Kaitseväl keskenduda relvakonflikti ajal oma põhiülesandele – riigi kaitsmisele.

Regulatsioon vähendab koormust kaitseväekohustust täitvale personalile, tagades, et nende ressursid ja tähelepanu on suunatud otseselt riigi julgeoleku ja sõjalise kaitse tagamisele, mitte sõjavangide pikaajalisele haldamisele. Samuti tagab selge rollijaotus tõhusama sõjavangide pikaajalise kinnipidamissüsteemi, vähendades riski koordineerimata ülesannete täitmiseks. Selline lahendus tugevdab kahe ministeeriumi koostööd laiapindse riigikaitse põhimõtte alusel. Samuti välistab regulatsiooni vastuvõtmine riski, et sõjavangide kinnipidamise korraldust tuleb kiirkorras lahendada relvakonflikti puhkedes.

Sõjavangide kinnipidamine võib eelduslikult mõjutada eelkõige Tartu ja Tallinna vanglat. Olenevalt olukorrast võib sõjavange hoida kõigis vanglates või ühes neist. Kuigi hinnanguliselt on Tallinna vanglas ligi 1300 kohta ja Tartu vanglas 993 kohta¹⁰⁹, mõjutavad sõjaseisukorras vabade vanglakohtade arvu mitmed tegurid. Vabade kohtade arvu mõjutab näiteks kinnipeetavate arv vanglas, kinnipeetavate vangistuse kandmise alus ning see, kui kiirelt suudetakse kinnipeetavad evakueerida ja seeläbi vanglakohti vabastada. Kui vanglaid

¹⁰⁹ Tallinna vanglakohtade arv. – [Tallinna vangla | Vanglad](#). Tartu vanglakohtade arv. – [Tartu vangla | Vanglad](#).

kinnipidamiskohana kasutada ei saa, peab vanglateenistus sõjavangid paigutama Vabariigi Valitsuse korraldusega määratud alternatiivsesse asukohta. Vanglasüsteemi kasutamine võimaldab rakendada olemasolevat taristut ja kogemusi ning see on kulutõhusam lahendus.

Rahua ajal avaldub muudatuse mõju eelkõige ettevalmistava tegevusena vanglasüsteemi valmiduse parandamisel. Justiits- ja Digiministeeriumi valitsemisalas on oluline koolitada personali Genfi III konventsiooni nõuete teemal, mille osas saab tuge pakkuda Kaitsevägi. Kuna sõjavangide kohtlemine erineb tavakinnipeetavate kohtlemisest, peab vanglapersonal saama vajaliku väljaõppe. Tuleb välja töötada konkreetset juhised sõjavangide käsitlemiseks. Samuti vajab tähelepanu vanglaasutuste valmisolek: tuleb hinnata, millised ruumid sobivad sõjavangide isoleeritud majutamiseks ja milliseid lisatingimusi on sõjavangide kinnipidamise jaoks vaja. Kuna sõjavangid ei tohi kokku puutuda kinnipeetavatega, on oluline nende eraldatus vangla territooriumil. Vajaduse korral tuleb arendada võimekus andmete turvaliseks edastamiseks. Tegemist on ettevalmistava faasiga, mis tähendab ajaliselt hajutatud planeerimis- ja arendustöid.

Kui sõjavangid saavad, tekib vanglateenistusele juurde lisäülesanne. Vanglateenistus saab seni, kuni see on võimalik, kasutada vanglate taristut ka sõjavangide kinnipidamiseks. Mis puudutab Tartu vangla väljarentimist Rootsi kinnipeetavate jaoks, siis on juba rendilepingu sõlmimisel arvestatud, et lepingus oleks klausel, mille alusel on võimalik sõjaolukorras Rootsi kinnipeetavad evakueerida Rootsi. Samuti on selles lepingus märgitud, et oluline on arvestada vanglateenistuse võimega panustada siseturvalisusesse, laiapindsesse riigikaitsetesse ning tegeleda sõja korral näiteks sõjavangide kinnipidamisega.¹¹⁰

Olukorras, kus vanglad peavad majutama nii tavalisi kinnipeetavaid kui ka sõjavange, suureneb ka turvarisk. Seetõttu võib osutada vajalikuks ajutiste struktuuride, näiteks valvealade või tööprotseduuride ümberkujundamine. Vanglateenistus peab olema valmis sõjavangide registreerimiseks, majutamiseks ja nende eraldamiseks teistest kinnipeetavatest. Samuti tuleb sõjavangidele tagada piisav elamispind, toitlustus, meditsiiniabi ja suhtlemisõigused kooskõlas Genfi konventsiooniga. Reaalne mõju vanglatele sõltub sellest, kui palju sõjavange riigis on.

Mõju avaldub Sotsiaalministeeriumi valitsemisalale, täpsemalt Tervisekassale, olukorras, kui on vaja sõjavangidele osutada ja korraldada tervishoiuteenuseid. Koormuse kasv avaldub sõjaseisukorra ajal vastavalt sõjavangide arvule. Genfi III konventsiooni järgi tuleb tagada esmane ravi sõjavangidele vanglas.

6.9.6. Mõju elu- ja looduskeskkonnale, sotsiaalsetele ja demograafilistele tingimustele ning kohalikule majandusele on vähene.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ning tulud

Kohalikule omavalitsusele ei kaasne eelnõukohase regulatsiooniga ühtegi kulu ega saada ka tulu. Samuti ei panda talle seadusega uusi ülesandeid ega muudeta olemasolevaid, mistõttu ei kaasne kohalikule omavalitsusele eelnõukohase seadusega mingeid tegevusi.

¹¹⁰ Eesti Vabariigi ja Rootsi Kuningriigi vahelise Eesti Vabariigis Rootsi Kuningriigi vanglakaristuste täideviimise kokkuleppe ratifitseerimise seadus 682 SE, seletuskiri lk 81. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/2b20b36b-00e5-4a4b-b6af-263de4ff65d2/esti-vabariigi-ja-rootsi-kuningriigi-vahelise-esti-vabariigis-rootsi-kuningriigi-vanglakaristuste-taideviimise-kokkuleppe-ratifitseerimise-seadus/>.

Riigiasutustest tekib õigusi ja seega eri tegevusi Kaitsevæele, näiteks hakkab Kaitsevæe juures tegutsema merelise ohutuse komisjon. See tähendab Kaitsevæe (peamiselt merevæe) jaoks uusi tööülesandeid ja oskusi, mille täitmiseks on vaja üle vaadata või kehtestada uued tegevusjuhendid. See on ühekordne ülesanne ja ei vaja lisatööjõudu ega kordade kehtestamise järel ümberkorraldusi Kaitsevæes.

Merelise ohutuse komisjoni loomisega kaasnevad Kaitsevæele väike töökoormus ja uued ülesanded, mis seisnevad peamiselt komisjoni töö koordineerimises ning tegevusjuhendite väljatöötamises. Muu suhtes täidab Kaitsevægi oma tavapäraseid ülesandeid. Ka kõik töörühmas osalevad asutused täidavad oma tavapäraseid ülesandeid ning uusi ülesandeid, mida nad ka ilma komisjonita ei teeks, komisjonis osalemisega ei teki (näiteks osaletakse ühisõppustel, kohtutakse eri tööasjade arutamiseks jne).

Kaitsevægi peab muu hulgas üle vaatama ja välja töötama uued väljaõppekavad, mis võivad lisanduda merel mis tahes merelisele ohule reageerimise õiguse saamise tõttu, ning plaanima asjakohase väljaõppe. Üks selline ülesanne on pardumine teisele veesõidukile. Väljaõppe korraldamine vajab raha, kuid seda on võimalik korraldada Kaitsevæe eelarve piires.

Seoses julgeolekuala vahetus läheduses reageerimise õiguse lisandumisega tekib riigiasutustest õigusi ja seega eri tegevusi Kaitsevæele, kes saab muu hulgas juurde õiguse reageerida julgeolekuala vahetus läheduses ohtudele julgeolekuala kaitse eesmärgil.

Kaitsevæe julgeolekuala kaitse ja julgeolekuala vahetus läheduses reageerimisega seotud muudatuste rakendamisega ei kaasne vajadust teha muudatusi Kaitsevæe koosseisus ega struktuuris. Ka praegu on Kaitsevæe koosseisus teenistujad, kelle ülesanne on tagada julgeolekuala ning sealse taristu, vara, teenistujate ja teabe valve ning kaitse.

Kaitsevægi peab muu hulgas üle vaatama ja välja töötama uued väljaõppekavad, mis võivad lisanduda julgeolekuala vahetus läheduses ohule reageerimise õiguse saamise tõttu, ning plaanima asjakohase väljaõppe. Lisakoolitusega kindlustatakse, et volitusi rakendavad kaitsevæelased on teadlikult nende tingimustest ja piiridest. Väljaõppe korraldamine vajab raha, kuid seda on võimalik korraldada Kaitsevæe eelarve piires. Väljaõppeks kuluvat summat ei ole võimalik öelda.

Justiits- ja Digiministeriumi töökoormus suureneb sõjavangide pikaajalise kinnipidajana. Sealjuures kasvab personali töökoormus sõjaseisukorra ajal, kuna lisaks tavapärastele ülesannetele kinnipeetavate kinnipidamisel peab personal hakkama tegelema ka täiesti uue isikute rühmaga – sõjavangidega.

Riigi erinevate tegevuste rahastamine ja riigieelarve muutmine erikorra ajal on sätestatud riigieelarveseaduses (RES) ja RiKS-is.

Sõjavangide kinnipidamine loodava regulatsiooni mõttes saab toimuda üksnes relvakonflikti raames. Relvakonflikti puhkedes kuulutatakse kõigi eelduste kohaselt riigisisest välja sõjaseisukord. Sõjaseisukorra ajal on võimalik sõjaseisukorraga seonduvate ülesannete täitmiseks vajalikke tegevusi riigieelarvest rahastada paindlikumalt kui rahuajal. Kui riik on sõjaseisukorras, on riigi prioriteet tagada selliste ülesannete jätkusuutlik täitmine (näiteks rahaliste vahenditega), mis on seotud sõjaliste ülesannetega. Vabariigi Valitsusel on pädevus teha ettepanek lisavahendite eraldamiseks kõrgendatud kaitsevalmiduse või sõjaseisukorrast tulenevate ülesannete täitmiseks. Sellisel juhul on võimalik riigieelarvet muuta, leida rahalised vahendid ja jagada need vastavalt ülesannete prioriteetsusele.

Oluline on, et RiKS ja RES sätestavad erandid riigieelarve muutmisele, kui ülesanne seondub kõrgendatud kaitsevalmiduse (KKV) või sõjaseisukorraga. Samuti on võimalik KKV ja sõjaseisukorra ajal juba enne Riigikogu poolt RES-i muutmise otsustamist hakata esitatud eelnõu rakendama. Siinkohal vaata RiKS § 14 lõike 1 punkt 3; RES § 43 lõige 1; § 44 lõige 1; § 45 lõige 1, lõike 2 punkt 3 ja lõige 3. Lisaks on sõjaseisukorra või muu erakorralise olukorra või olulise mõjuga kriisi lahendamiseks või ennetamiseks võimalik kasutada finantsreservi ehk stabiliseerimisreservi (RES § 71).

Seega olukorras, kus sõjavange puudutavat regulatsiooni tuleb hakata rakendama, on võimalik eri reeglite järgi riigieelarvet muuta ning võtta kasutusele ka stabiliseerimisreserv, et vastava ülesandega asutused saaksid täita ülesandeid, mis on seotud sõjaseisukorraga, sealhulgas sõjavangide pikaajalise kinnipidamisega.

Tulud

Eelnõukohase seaduse jõustamisega ei kaasne riigieelarve tulu. Eelnõuga ei kehtestata kohustust tasuda riigilõivu taristu ja rajatiste hooldustöödega seotud tegevuste jaoks taotluse menetlemiseks.

Kulud

Riigile ei too eelnõukohase seaduse rakendamine lähiajal ettenähtavaid lisakulutusi, kõik vajalikud kulutused jäävad riigieelarve, sealhulgas Kaitseväge, Kaitseleidu ja teiste asutuste eelarve piiresse. Kaitseväge jaoks vajaliku väljaõppe kulud kavandatakse Kaitseväge eelarve planeerimisel. Väljaõppeks kuluvat summat ei ole võimalik öelda.

Kaitsevägele võib kaasneda kulu Vabariigi Valitsuse 1. augusti 2019. aasta määruse nr 69 „Kaitseväge täpsemad ülesanded, mille täitmisele võib Kaitseleitu kaasata, ning kaasamise tingimused ja kord“ rakendamisel. Samas on tegu Kaitseväge igapäevaülesannete toetamisega, mistõttu kaetakse kulud olemasolevast Kaitseväge eelarvest.

Võimalik kulu kaasneb julgeolekuala valve ja kaitse ülesannet täitvate Kaitseväge teenistujate lisakoolitusega, mille käigus omandavad nad lisateadmised ja -oskused ning hoiakud, mida on vaja lisandunud volituste proportsionaalseks rakendamiseks. Neid koolitusi saab ühendada regulaarsete füüsilise jõu, vahetu sunni ja relva kasutamise oskuste täiendamise ja kontrollimise koolitustega ning katta Kaitseväge eelarves sellisteks koolitusteks ette nähtud vahenditest.

Sõjaseisukorras võib potentsiaalne mõju kuludes olla vanglateenistusele suurem. Reaalne mõju vanglateenistuse eelarvele sõltub kahest asjaolust: millist eelnevat ettevalmistuse taset eeldatakse (investeeringud jt) ning kui palju sõjavange riigis viibib ja kui pikalt neid kinni peetakse. Praegu puudub vanglateenistusel raha sõjavangide kinnipidamise ülesande ettevalmistamiseks ja täitmiseks väljaspool igapäevaseid tegevuskulusid. Eelnõu jõustumisel tuleb määratleda vanglateenistuse vajalik valmisoleku aste ning eraldada selleks vastavad vahendid. Ühtlasi kaasnevad eelnõuga Justiits- ja Digiministeeriumile kulud seoses VangS § 5¹ lõikes 1 nimetatud registri arendustöödega, et luua registrisse lahendus sõjavangide üle arvestuse pidamiseks.

TTKS §-s 52 on sätestatud tervishoiu rahastamine riigieelarvest ning loetletud kulud, mis kaetakse ministeeriumite või nende allasutuste eelarvest. Eelnõuga nähakse ette, et Sotsiaalministeeriumi kaudu rahastatakse riigieelarvest tulevikus ka sõjavangidele tervishoiuteenuste osutamise korraldamist ning rahastamine toimub Terviseameti kaudu. Kulu

tekib ainult sõjaseisukorras ning sõltub sõjavangide arvust ja nendele pakutavatest raviteenustest.

8. Rakendusaktid

Seoses eelnõu rakendamisega on vaja teha järgmised muudatused ning kehtestada järgmised aktid:

1. RiPS § 14² lõige 3: taristu ja rajatiste hooldamisega seotud tegevusteks loa taotlemise ja andmise korra ning loa taotlemise vormi kehtestab riigikaitse korraldamise valdkonna eest vastutav minister määrusega. Määruse eelnõu kavand lisatud (lisa 1).

2. Kaitseväele uue ülesande (tehnilise järelevalve tegemine) lisandumisega on vaja muuta Vabariigi Valitsuse 21. juuni 2018. aasta määrust nr 45 „Kaitseväe põhimäärus“. Põhimääruse § 19 lõikesse 2 on vaja lisada mereväele uus ülesanne, mis on seotud tehnilise järelevalve tegemisega. Selleks lisatakse punkt 7 tekstiga „7) korraldada meresõiduohutust Kaitseministeeriumi valitsemisalas“. Eelnõu kavand seletuskirjale lisatud (lisa 1).

3. Seoses eelnõu § 7 punktiga 4 on vaja asjakohane muudatus teha Vabariigi Valitsuse 19. mai 2004. aasta määruse nr 194 „Laevade ja väikelaevade sisemerre, sadamatesse ning piiriveekogude Eestile kuuluvatesse vetesse sisenemise ja neist väljumise kord“ § 3 lõikes 1, jättes erandite loetelust välja punkerdamise. Eelnõu kavand seletuskirjale lisatud (lisa 1).

4. Mitmekordse loa andmise võimaluse loomise tõttu teatud ülesandeid täitvatele riigilaevadele (eelnõu § 7 punkt 6) on vaja asjakohane muudatus teha ka Vabariigi Valitsuse 10. juuli 2001. aasta määruse nr 237 „Välisriigi laevale laevaloa taotlemise ja andmise kord“ § 3 lõikes 2, lisades sellesse mitmekordse loa saajate hulka eelnõukohases seaduses nimetatud riigilaevad. Eelnõu kavand seletuskirjale lisatud (lisa 1).

5. Vabariigi Valitsuse 1. augusti 2019. aasta määruse nr 69 „Kaitseväe täpsemad ülesanded, mille täitmisse võib Kaitseliitu kaasata, ning kaasamise tingimused ja kord“ muudatus on vajalik eelnõu § 4 punkti 1 rakendamiseks. Määruses muudetakse § 1 lõike 2 punkti 4, nähes ette, et Kaitseliiduga töösuhtes olevad isikud saavad Kaitseväe palvel kaasuda üksnes mittesõjaliste ülesannete täitmisse.

Määruse § 2 muudatusega täpsustatakse seniseid kaasatavaid ülesandeid. Muudatusega lisatakse järgmised ülesanded: juhtimis-, lahingu- ja teenindustoetus maakaitseüksustele; Kaitseväe julgeolekualal väekaitse tagamine; sõjaliste operatsioonide planeerimise ja toetamise teostamine.

Määruse muutmisega täpsustatakse § 6 kulude hüvitamise tingimusi, lisades teksti uue lõike, mille alusel hüvitatakse tegevliikme ja tegevvälase kaasamise kulu valdkonna eest vastutava ministri määrusega reservvälasele õppekogunemisel osalemise aja eest makstava toetuse määras. Kui käesoleva määruse § 1 lõike 2 punktides 1–3 nimetatud isikul puudub sõjaväeline auaste, lähtutakse vastutava ministri määrusega õppekogunemisel sõduri ametikohal olevale reservvälasele makstava toetuse määrast. Eelnõu kavand seletuskirjale lisatud (lisa 1).

6. RiKS § 87⁸ lõige 5: sõjavangide lühiajalise ja pikaajalise kinnipidamise kord ning Kaitseministeeriumi ja Justiits- ja Digiministeeriumi koostöö selle korraldamisel kehtestatakse Vabariigi Valitsuse määrusega. Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu kavand seletuskirjale lisatud (lisa 1).

7. Vabariigi Valitsuse 27. mai 2022. a määrus nr 59 „Enne 2011. aasta 1. jaanuari soetatud politseiasutuse laeva side- ja navigatsioonivahenditega seadistamise ja varustamise nõuded“ (<https://www.riigiteataja.ee/akt/128052022001>) tunnistatakse kehtetuks volitusnormi (MSOS § 19 lõige 7) kehtetuks tunnistamise tõttu. Eelnõu kavand seletuskirjale lisatud (lisa 1).

9. Seaduse jõustumine

Seadus jõustub 2026. aasta 1. juulil. Vacatio legis võimaldab ühiskonnal ja asutustel uute normidega tutvuda ning kohaneda, samuti ministriumitel vajalikud rakendusaktid välja töötada ja kooskõlastada. Sellega tagatakse õiguskindlus, vältides uute nõuete ootamatut jõustumist.

Käesoleva seaduse § 3 punkt 3 jõustub 1. jaanuaril, et oleks aega ette valmistada volitusnormi alusel kehtestatav määrus.

Käesoleva seaduse § 7 punkt 3 jõustub 2027. aasta 1. jaanuaril. Üleminekuaeg kuus kuud on antud nende veesõidukite omanikele, kelle veesõidukitega osutatakse ankrualal või sadama reidil seisvatele ja ootavatele laevadele teenust. Muudel juhtudel puudub vajadus üleminekuaja andmiseks, sest enamik sätteid puudutab õiguse andmist, mitte nõuetele vastamise kohustust, või viiakse seaduses olev säte kooskõlla tegelikkusega. Eelnõukohase seaduse sätteid on võimalik täita jooksvalt nii, et riigi julgeolek ja -kaitse on tagatud.

Käesoleva seaduse §-s 7 kehtestatud riigikaitse seaduse § 87⁸ lõiked 5 ja 6 jõustuvad 2027. aasta 1. jaanuaril, et oleks aega andmekogu loomiseks ja kasutamiseks vajalikud arendused teha.

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitati kooskõlastamiseks eelnõude infosüsteemi kaudu Justiits- ja Digiministeeriumile, Kliimaministeeriumile, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumile, Riigikantseleile, Siseministeeriumile, Sotsiaalministeeriumile, Välisministeeriumile ning arvamuse avaldamiseks Eesti Laevaomanike Liidule ja merealuse taristu omanikele, Kaitseleiidule, Kaitsepolitseile, Kaitseväele, Logistika ja Sadamate Liidule, Politsei- ja Piirivalveametile, Riigikantseleile, Tallinna Vanglale, Tartu Vanglale, Viru Vanglale, Tervisekassale, Transpordiametile ning Välisluureametile. Kliimaministeerium, Riigikantselei, Sotsiaalministeerium ja Välisministeerium kooskõlastasid eelnõu märkustega. Siseministeerium kooskõlastas eelnõu märkustega e-kirja teel. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium eelnõule märkusi ei esitanud. Justiits- ja Digiministeerium ei kooskõlastanud eelnõu ei esimesel ega teisel ringil, erimeeldused lahendati järgnenud koostöö käigus. Lisaks esitasid eelnõule ettepanekud Kaitseleiid, Kaitsepolitsei, Kaitsevägi, Logistika ja Sadamate Liit, Telia Eesti AS, Tervisekassa, Transpordiamet ning Välisluureamet. Kooskõlastustabel ja arvamustega arvestamise tabel on lisatud seletuskirjale (lisa 2 ja 3) Mitteametlikult saabunud märkused on esitajatega läbi arutatud ja arvestatud ettepanekud on eelnõus kajastatud.

Lisad

Lisa 1. Rakendusaktide kavandid

Lisa 2. Kooskõlastustabel

Lisa 3. Arvamuste tabel